

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Židé ve světle deníků *Venkov* a *Večer* v období druhé republiky

Jews in the light of the dailies *Venkov* and *Večer* in the period of the Second
Republic

Ondřej Zydroň

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Jiřincová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Geografie se zaměřením na
vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma „Židé ve světle deníků *Venkov* a *Večer* v období druhé republiky“ potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů, literatury a dalších zdrojů. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Místo a datum odevzdání práce:

Podpis:

Tímto bych rád poděkoval své vedoucí Mgr. Barboře Jiřincové, Ph.D. za její excelentní vedení práce, pravidelné konzultace a cenné rady i doporučení. Mé díky patří i PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D., který se mnou práci konzultoval v předmětu dějiny historiografie a také mi poskytl cenné rady.

ABSTRAKT

Záměrem této bakalářské práce s názvem „Židé ve světle deníků *Venkov* a *Večer* v období druhé republiky“ bude snaha přiblížit, jak byli Židé vnímáni v období druhé republiky, s jakými tématy byli spojováni a jak se do tematiky článků promítlo společenské klima, a hlavně myšlení agrární strany, respektive Strany národní jednoty, pod kterou tato periodika spadala.

Úvodní část práce bude věnována událostem předcházejícím mnichovské dohodě počínaje Fallem Grün, následně samotné dohodě, jejím důsledkům a také samotnému období druhé republiky od 1. října 1938 do 15. března 1939 společně s působícími politickými stranami. Následující část bude věnována pojmu antisemitismus, jeho příčinám a stručné historii na českém území. Pozornost bude věnována také vývoji a charakteristice agrární strany. Zmíněno bude rovněž postavení Židů v období druhé republiky, jak na ně společnost pohlížela a s jakými protižidovskými opatřeními se museli setkat. Hlavní těžiště práce bude spočívat v analýze článků o Židech v periodikách *Venkov* a *Večer* a zjištěné výsledky budou dány do souvislosti se zjištěnými poznatky z výše zmíněných částí bakalářské práce.

KLÍČOVÁ SLOVA

Židé, antisemitismus, druhá republika, mnichovská dohoda, agrární strana, Strana národní jednoty, protižidovská opatření

ABSTRACT

The aim of this bachelor's thesis entitled "Jews in the light of the dailies *Venkov* and *Večer* in the period of the Second Republic" will be to describe how the Jews were perceived during the second Czech–Slovak Republic, what topics they were associated with, and how the social climate, and especially the thinking of the Agrarian Party, or the Party of National Unity to which this periodical belonged, influenced the topic of articles regarding the Jews.

The introductory part of the work will be devoted to the events preceding the Munich Agreement, starting with Fall Grün, then the agreement itself, its consequences and the period of the Second Republic from October 1, 1938 to March 15, 1939 including political parties. The following part will be devoted to anti-Semitism, its causes and a brief history in Czech area. Attention will also be paid to the development and characteristics of the Agrarian Party. The position of the Jews during the Second Republic, how they were viewed by society and what anti-Jewish measures they had to face will be mentioned as well. The main focus of the work will be on the analysis of the articles *Venkov* and *Večer* about Jews and the results will be related to the findings from the above parts of the bachelor's thesis.

KEYWORDS

Jews, anti-Semitism, Second Republic, Munich Agreement, Agrarian Party, National Unity Party, anti-Jewish measures

Obsah

1	Úvod	7
1.1	Hlavní cíle a metodika práce.....	7
1.2	Obsahové rozvržení práce.....	8
1.3	Prameny a literatura	9
2	Události druhé republiky	13
2.1	Mnichovská dohoda a co jí předcházelo	13
2.2	Vývoj druhé republiky	23
2.3	Politické strany druhé republiky	27
2.3.1	Strana národní jednoty	27
2.3.2	Opozice	31
3	Antisemitismus a příbuzné pojmy	36
3.1	Definice pojmů	36
3.2	Příčiny a původ antisemitismu	37
3.3	Antisemitismus na českém území před druhou republikou a jeho důsledky	38
4	Židé během druhé republiky	42
4.1	Demografie židovského obyvatelstva během první republiky	42
4.2	Židovské aktivity před obdobím druhé republiky	43
4.3	Situace v politice a ve společnosti během období druhé republiky	45
4.4	Protižidovská opatření během druhé republiky	48
4.5	Židovská emigrace	51
4.6	Reakce Židů.....	53
5	Agrární strana	55
5.1	Vývoj agrární strany před druhou republikou	55
5.2	Program a ideologie agrární strany	60

5.3	Postoj agrární strany k menšinám	62
6	Analýza periodik.....	67
6.1	Venkov	67
6.1.1	Období 1. říjen – 30. listopad 1938.	67
6.1.2	Období 1. prosinec 1938 – 20. leden 1939.....	76
6.1.3	Období 21. leden 1939 – 15. březen 1939.....	82
6.2	Večer	87
6.2.1	Období 1. říjen 1938 – 30. listopad 1938	87
6.2.2	Období 1. prosinec 1938 – 20. leden 1939.....	96
6.2.3	Období 21. leden 1939 – 15. březen 1939.....	100
7	Souhrn	105
8	Závěr.....	114
9	Zdroje	120

1 Úvod

1.1 Hlavní cíle a metodika práce

Cílem této bakalářské práce je popsat, s jakými tématy byli Židé¹ v denících *Venkov* a *Večer* spojováni, jak je periodika vnímala a jak se do článků promítlo společenské klima a myšlení agrární strany, respektive Strany národní jednoty. Rovněž se pokusím určit míru antisemitismu agrárního tisku. Sekundárním záměrem je vylíčení atmosféry ve druhé republice a snaha informovat o životě Židů v zahraničí.

Pro přiblížení atmosféry druhé republiky a životu zdejších Židů jsem si vybral periodika *Venkov* a *Večer* spadající pod agrární stranu. Ta po většinu trvání první republiky představovala nejmocnější politickou stranu a své dominantní postavení si dokázala udržet i navzdory sílící německé hrozbě. S volbou tématu i těchto periodik mi „pomohla“ koronavirová pandemie. Kvůli nejistotě zpřístupnění archivů jsem změnil své původní téma, kde jsem se chtěl věnovat antisemitismu na českém území po druhé světové válce. Na základě doporučení jsem zkrátil zaznamenaný časový úsek, a tudíž připadla volba na druhou republiku. Výběr těchto periodik podpořil fakt, že je Národní knihovna má v digitalizované podobě.

Je třeba zmínit, že vnímáním Židů z pohledu deníků *Venkov* a *Večer* se zabýval už Petr Bednařík v roce 1998 a na toto téma vydal krátkou studii, v níž se však nesoustředil na zahraniční témata. V návaznosti na tuto studii hodlám přinést mnohem podrobnější pohled na tuto problematiku v domácích i zahraničních tématech a nezaměřovat se výhradně na antisemitismus, nýbrž do ní zapojit i společenské klima a myšlení agrární strany (respektive její frakce v SNJ).

Samotná analýza periodik bude rozdělena do tří částí.² První část tvoří období od mnichovské dohody do zvolení Emila Háchy prezidentem (30. listopad 1938), další část

¹ V periodikách se vyskytovala slova „žid“ i „Žid.“ Toto rozlišování však nemělo žádný systém, zřejmě záleželo vždy na autorovi článku, jak se rozhodl. V této práci bude použito velké počáteční písmeno kvůli přehlednosti. Výjimku bude tvořit část zabývající se demografií židovského obyvatelstva, protože zde je třeba oba názvy rozlišovat.

² Jak podotýká Petr Bednařík, jedná se o standardní dělení druhé republiky, které ve svých pracích využívají i jiní historici. Petr BEDNAŘÍK, *Antisemitismus v denících Venkov a Večer v období druhé republiky*. In: Jana SVOBODOVÁ, Helena KREJČOVÁ, *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939–1945*, Praha 1998, s. 118.

končí den před návštěvou Františka Chvalkovského v Berlíně (21. leden 1939) a poslední část je zakončena obsazením českých zemí německými vojsky (15. březen 1939).

V každém období se budu zvlášť věnovat zahraničním a domácím zprávám souvisejícími se Židy. Nejdříve bude vždy věnována pozornost hlavním tématům a poté budu postupně přecházet k těm dílčím. U *Venkova* i *Večera* bude u zpráv ze zahraničí ve všech sledovaných obdobích zachován postupný přechod od informací o událostech v Palestině, protižidovských opatřeních a židovské migraci v různých státech k méně častým tématům. Zprávy tak budou sdružovány do odstavců podle jejich charakteru a podle země, ze které pocházely. Podobné sdružování se vyskytne i u zpráv z domácího prostředí u obou periodik, kde mezi hlavní témata patřila židovská migrace z pohraničních oblastí a volání po národním státě a národním hospodářství. Události budou děleny do odstavců podle tématu, nikoli podle toho, zda proběhly zvlášť na českém, nebo slovenském území.

1.2 Obsahové rozvržení práce

Druhá republika představuje v českých dějinách velmi krátké období, ve kterém se československý (respektive česko–slovenský) stát musel potýkat s následky mnichovské dohody a strachovat se o svou existenci. Tento útvar vydržel pouze 167 dní a následně jej vystřídal Protektorát Čechy a Morava. Je klíčový zejména tím, že představoval konec pro parlamentní demokracii první republiky a nahradily ho prvky autoritativního státu.

Židům se začalo postupně dostávat velmi negativní pozornosti, což měl na svědomí stále agresivnější nacistický režim v Německu v čele s Adolfem Hitlerem. V závěru třicátých let přibývala opatření vydávána v jejich neprospěch, kvůli nimž se v mnoha státech značně ztížil jejich každodenní život. Postupující a stále eskalující protižidovské nálady signalizovaly, že Židy čekají velmi nepříjemné časy, které později bohužel opravdu nastaly. V první republice se Židé v Československu těšili poměrně dobrému postavení,³ avšak rostoucí hrozba ze strany nacistického Německa predikovala, že tomu tak nebude nadlouho.

Úvodní část práce popisuje události předcházející mnichovské dohodě, následuje popis dohody samotné a jejich následků. Pozornost je věnována také politickému vývoji druhé

³ Bednařík 1998, s. 121.

republiky společně s politickým systémem, kde se zaměřuji na Stranu národní jednoty a opozici.

Druhá kapitola se zabývá definicí antisemitismu a příbuzných pojmů. Dále se pokouším vysvětlit jeho příčiny a původ a v závěru kapitoly je věnována pozornost i antisemitismu na českém území před druhou republikou.

Třetí část se věnuje samotnému životu Židů v druhé republice. Nejdříve je popsána jejich demografie a také aktivity před rokem 1938. Poté se zaměřuji na protizidovská opatření a na náladu v politice a ve společnosti. V závěru této části je ještě zmíněna židovská emigrace a osobní prožitky Židů z druhé republiky.

Čtvrtá kapitola se věnuje agrární straně, a to její historii, programu, a hlavně přístupu k menšinám, který byl klíčový k pozdější analýze článků.

Hlavní těžiště práce spočívá v samotné analýze deníků *Venkov* a *Večer*. Jejich obsah bude následně shrnut a podrobně zhodnocen na základě poznatků z předchozích kapitol.

1.3 Prameny a literatura

Hlavní prameny tvořily agrární deníky *Venkov* a *Večer*. V redakci působili bývalí členové agrární strany jako Rudolf Halík, který v období druhé republiky vykonával funkci šéfredaktora. Do tisku přispívali také vysokoškolští učitelé Josef Drachovský (profesor finančního práva a státního účetnictví na Karlově univerzitě) nebo Emanuel Chalupný (sociolog a univerzitní profesor v Brně). Objevovaly se i zprávy od katolického kněze Aloise Musila (významný orientalista a profesor arabštiny na Univerzitě Karlově).⁴

List *Venkov* vycházel v tiskařských a nakladatelských podnicích *Novina*, jejichž základy byly položeny v roce 1897. První číslo vyšlo 29. března 1906 a u jeho vzniku stáli bratři Švehlové. Náklad *Venkova* dosahoval přibližně 30 tisíc výtisků. I přes svůj nižší náklad však patřil k nejsledovanějším a nejvlivnějším novinám v zemi. Vycházel každý den kromě pondělí. Největší pozornost věnoval agrární straně a činnosti jejích představitelů. První strana pravidelně přinášela rozsáhlý úvodník věnující se aktuální politice agrárníků. List

⁴ Bednařík 1998, s. 143–144.

obsahoval všechny rubriky běžného deníku: stručné zprávy z domova, kultury, soudničku⁵ nebo sportovní a inzertní rubriku. Vycházela zde pravidelná rubrika „Národní hospodářství“, která byla věnována zprávám z obilných trhů, z plodinové burzy a také se zaměřovala na aktuální problémy zemědělství. Zprávy ze zahraničí byly přebírány od agentur ČTK, Havas nebo DNB. Komentáře k zahraniční politice nebyly příliš obvyklé.⁶

Deník *Večer* vycházel od roku 1914 šestkrát týdně (výjimkou byla neděle). List obsahoval charakteristické rysy politického bulváru. Velký důraz byl kladen především na atraktivnost a délku titulků. Stejně jako u *Venkova* vycházela většina zpráv bez uvedení autora, mnohdy nebyly uvedeny ani zdroje informací. Snažil se prezentovat jako obhájce zájmu svých čtenářů, který v jejich jménu odhaluje veškeré nepravosti v životě republiky, bojuje za jejich práva a zná veškerá jejich přání. Mnohé články navíc užívaly 1. osoby plurálu – my víme, my věříme.⁷

Kromě *Venkova* a *Večera* doplňují jednotlivé části práce i jiná periodika jako *Lidové noviny*, *Národní listy*, *Národní osvobození*, *Přítomnost*, *Statistická ročenka* a *Věstník katolického duchovenstva*.

Literatura dostupná k mé práci závisí konkrétně na tématu. K mnichovské dohodě existuje spousta kvalitních publikací, a tudíž jsem měl z čeho vybírat. Základní díla v této části tvořily knihy *Československý rok 1938* od Roberta Kvačka,⁸ *Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty* od Františka Čapky a Jitky Lunerové,⁹ *České země v éře první republiky. O přežití a život (1936–1938)* od Zdeňka Kárníka¹⁰ a *Mnichovská dohoda 1938* od Bořivoje Čelovského.¹¹ Zřejmě nejznámější dílo věnující se druhé republice představuje publikace *Druhá republika 1938–1939* od Jana Gebharta a Jana Kuklíka.¹²

⁵ Soudničky bývaly v minulosti oblíbenou součástí nedělní přílohy novin. Jedná se o krátký literární útvar obvykle humorné či satirické povahy, který je zpravidla inspirován konkrétním soudním přelíčením.

⁶ Bednařík 1998, s. 119–120.

⁷ Bednařík 1998, s. 120.

⁸ Robert KVAČEK, *Československý rok 1938*, Děčín 2011.

⁹ František ČAPKA, Jitka LUNEROVÁ, *Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty*, Brno 2011.

¹⁰ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky. O přežití a život (1936–1938)*, Praha 2018.

¹¹ Bořivoj ČELOVSKÝ, *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy 1999.

¹² Jan GEBHART, Jan KUKLÍK, *Druhá republika 1938–1939*, Praha 2004.

V roce 2020 ještě navíc vyšla velmi kvalitní studie *Politika druhé republiky (1938–1939): aneb první kolaps československé demokracie* od Vítězslava Kulíška.¹³

V kapitole o antisemitismu samotný význam tohoto slova a dalších příbuzných pojmů nejlépe definoval Oldřich Mikulášek¹⁴ ve svém díle *Antisemitismus v české literatuře v 19. a 20. století*, neboť uvedl nejvíce definic. Příčiny a původ antisemitismu dobře vysvětlovala kniha *Měníci se tvář antisemitismu od starověku do dnešních dnů* od Waltera Laqueura.¹⁵ K popsání antisemitismu na českém území byla využita velmi obsáhlá studie od Michala Frankla¹⁶ a dalších autorů *Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století. Velké a malé dějiny* společně s dílem *Československo, sionismus, Izrael* od Moshe Yegara.¹⁷

Poslední dvě zmíněné knihy jsou využity i v další kapitole v popise židovských aktivit na českém území před druhou republikou. Samotný život Židů během druhé republiky i její atmosféru nejlépe reflektoval sborník studií *Židovská menšina za druhé republiky*¹⁸ společně s knihou *Cesta do Wannsee* od Richarda Seemanna.¹⁹ Důležité informace o židovské emigraci přineslo dílo *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí* od Jana Bendy.²⁰

Agrární stranu nejlépe charakterizovaly publikace *Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918–1938: Charakteristika agrárního hnutí v Československu* od Dušana Uhlíře²¹ a *Agrární strana: Její rozmach a zánik* od Vladimíra Dostála.²² Postoj agrárníků k menšinám byl hodnocen na základě jejich politických programů a bakalářské práce *Postoj politických stran k menšinové otázce ve volebních kampaních 1918–1938* od Adély Čapkové.²³

¹³ Vítězslav KULÍŠEK, *Politika druhé republiky (1938–1939)*, Brno 2020.

¹⁴ Oldřich MIKULÁŠEK, *Antisemitismus v české literatuře v 19. a 20. století*, Praha 2000.

¹⁵ Walter LAQUEUR, *Měníci se tvář antisemitismu od starověku do dnešních dnů*, Praha 2007.

¹⁶ Michal FRANKL a kol., *Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století. Velké a malé dějiny*, Praha 2013.

¹⁷ Moshe YEGAR, *Československo, sionismus, Izrael*, Praha 1997.

¹⁸ Marcela ZOUFALÁ, Jiří HOLÝ (eds.), *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*, Praha 2016.

¹⁹ Richard SEEMANN, *Cesta do Wannsee*, Středokluky 2008.

²⁰ Jan BENDA, *Útěky a vyhánění z pohraničí*, Praha 2013.

²¹ Dušan UHLÍŘ, *Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918–1938: Charakteristika agrárního hnutí v Československu*, Praha 1988.

²² Vladimír DOSTÁL, *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, Brno 1998.

²³ Adéla ČAPKOVÁ, *Postoj politických stran k menšinové otázce ve volebních kampaních 1918–1938*, Praha 2017. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie. Vedoucí práce Vratislav Doubek.

Hodnotné informace přinesla i zmíněná studie Petra Bednaříka²⁴ o antisemitismu v denících *Venkov a Večer*. Tu jsem použil zejména při stručné charakteristice zmíněných periodik a některé údaje z ní jsou použity i ve výše zmíněných částech.

Je třeba zmínit i literaturu využitou zejména pro doplňkové informace pod čarou, mezi nimiž se objevilo stručné dílo *Politické strany první republiky* od Františka Čapky,²⁵ *Osobnosti českých dějin* od Josefa Bartoše, Stanislavy Kovářové a Miloše Trapla,²⁶ *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004* od kolektivu autorů s hlavním slovem od Jiřího Malíře a Pavla Marka²⁷ a dále *Český bibliografický slovník XX. století: I. díl: A–J* a *Český bibliografický slovník XX. století: I. díl: Q–Ž* rovněž od kolektivu autorů v čele s Josefem Tomešem.²⁸

²⁴ Petr BEDNAŘÍK, *Antisemitismus v denících Venkov a Večer v období druhé republiky*. In: Jana SVOBODOVÁ, Helena KREJČOVÁ, *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939–1945*, Praha 1998.

²⁵ František ČAPKA, *Politické strany první republiky*, Ostrava 1998.

²⁶ Josef BARTOŠ, Stanislava KOVÁŘOVÁ, Miloš TRAPL, *Osobnosti českých dějin*, Olomouc 1995.

²⁷ Jiří MALÍŘ, Pavel MAREK a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, Brno 2005.

²⁸ Josef TOMEŠ a kol., *Český bibliografický slovník XX. století: I. díl: A–J*, Litomyšl 1999; Josef TOMEŠ a kol., *Český bibliografický slovník XX. století: I. díl: Q–Ž*, Litomyšl 1999.

2 Události druhé republiky

2.1 Mnichovská dohoda a co jí předcházelo

Fall Grün (v překladu „případ Zelený“) byl nikdy neuskutečněný německý plán vojenského útoku na Československo. Právě zelená barva, symbol naděje a života, byla využita ke krytí činů, které měly přinést zkázu. Obvykle se má za to, že první podobu plánu měla určit Směrnice pro jednotnou válečnou přípravu z 24. června 1937.²⁹ Vojsko se mělo neočekávaným útokem zmocnit opevnění, zničit armádu, dokud ještě nebude zmobilizována a v krátké době ovládnout území. Využít k tomu mělo také národnostní různorodost Československa.³⁰

V listopadu 1937 měl Adolf Hitler³¹ se svými generály zvláštní poradu, která však nedopadla dobře. Neshodli se na hodnocení podmínek pro válku s Československem, generálové se totiž obávali vzniku evropské války. Ministr války generál Blomberg³² poté vydal příkaz vypracovat novou variantu zmíněného plánu.³³ V prosinci 1937 si Německo v přílohách měnících a doplňujících červnovou Směrnicí pro jednotnou válečnou přípravu představovalo útok na Československo následovně: *„Jakmile Německo dosáhne ve všech směrech plné válečné připravenosti, vznikne vojenský předpoklad dovést k vítěznému konci útok na Československo a tím vyřešit problém prostoru – a to i tehdy, vystoupí-li proti nám nějaká velmoc... Jestli se politická situace v náš prospěch nevyvine vůbec, nebo se bude vyvíjet hodně pomalu, pak musí být uskutečnění ‚případu Zelený‘ o několik let odloženo.“*³⁴

Podle Hitlera měl být český prostor přebudován do tzv. ocelového jádra říše, neboť se do jejího prostoru zařezával a byl vnímán jako „kopí v německém boku“ a také „mateřská letadlová loď bolševismu“ a zároveň sloužil jako spolehlivé zázemí pro rozpoutání války,

²⁹ Směrnicí vydal generál Werner von Blomberg (1878–1946), tehdejší ministr války a vrchní velitel branných sil. Jedná se o obsáhlý poučný dokument obsahující tři části: všeobecné vůdčí zásady, pravděpodobné válečné možnosti a speciální přípravy (Peter de MENDELSSOHN, *Hitlerovy plány na dobytí Evropy*, Praha 1948, s. 136–137).

³⁰ Robert KVAČEK, *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 7.

³¹ Adolf Hitler (1889–1945) byl nacistickým vůdcem Německa a jednou z nejznámějších postav 20. století. Více viz. Jiří BROŽ, *Adolf Hitler*, Praha 2010; Konrad HEIDEN, *Adolf Hitler – jeden muž proti Evropě*, Praha 2003; Václav MIKO, *Zdrogovaný Hitler – Perverze a choroby*, Praha 2016.

³² Werner von Blomberg konal na Hitlerův příkaz, nechtěl se s ním totiž dostat do konfliktu (Kvaček 2011, s. 8).

³³ Kvaček 2011, s. 8.

³⁴ Kvaček 2011, s. 8.

kteřá by z Německa znovu učinila světovou velmoc. Útok na Československo byl jeho hlavní prioritou a s jeho likvidací počítal ideálně už v roce 1938 bleskovou a totální válkou. Tento výklad přednesl 5. listopadu 1937 na tajné poradě nejvyšších vojenských a diplomatických představitelů svého režimu.³⁵ Zde již už rovněž počítal s útokem na Rakousko: „*Prvním cílem pro zlepšení našeho vojensko-politického postavení musí být v případě vojenské zápletky porazit současně Československo a Rakousko, aby se odstranila hrozba z boku v případném postupu na západ.*“³⁶ Ze zápisů z tohoto jednání od Hitlerova vojenského pobočníka plukovníka Hossbacha také vyplývá, že Hitlerovi šlo víc o dobytí prostoru než o sudetské Němce. Ti mu měli pouze poskytnout záminku k násilnému postupu proti Československu a současně na tento krok psychologicky připravit světovou veřejnost.³⁷

Sudetoněmecká otázka se poprvé dostala do popředí mezinárodní politiky na podzim roku 1937. S pomocí propagandy se tento problém stále usilovněji protlačoval na denní program. Vláda tak byla nucena se postarat o první přímé rozhovory s SdP.³⁸ Dne 16. září se setkali Milan Hodža³⁹ a Konrad Henlein.⁴⁰ Henlein žádal samosprávu německých oblastí, Hodža vyjádřil lítost nad tím, že SdP nebyla po volbách v roce 1935 pozvána ke spoluúčasti na vládě a přislíbil menší ústupky. Zdánlivě uklidňující atmosféru narušil incident během odsunutých obecních voleb v německých oblastech 14. listopadu 1937. V Teplicích⁴¹ nastaly výtržnosti a došlo i k zatčení Karla H. Franka⁴² československou policií.

³⁵ František ČAPKA, Jitka LUNEROVÁ, *Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty*, Brno 2011, s. 23.

³⁶ Čapka, Lunerová 2011, s. 23.

³⁷ Čapka, Lunerová 2011, s. 24.

³⁸ Sudetoněmecká strana byla založena v roce 1933 Konradem Henleinem. Strana původně prohlašovala, že se distancuje od německého národního socialismu a ujišťovala o loajalitě k Československu. V roce 1935 dokonce vyhrála parlamentní volby. Po anšlusu Rakouska ovládla SdP naprostou většinu německého obyvatelstva a v duchu „berlínské režie“ začala stupňovat své požadavky vůči Československu (František ČAPKA, *Politické strany první republiky*, Ostrava 1998, s. 20).

³⁹ Milan Hodža (1877–1944) byl politik z agrární strany, který působil mezi lety 1935–1938 jako předseda vlády. Více viz. Vladimír GONĚC, Miroslav PEKNÍK a kol., *Milan Hodža ako aktér medzinárodných vzťahov*, Bratislava 2016; Jan KUKLÍK, Jan NĚMEČEK, *Hodža versus Beneš*, Praha 1999.

⁴⁰ Konrad Henlein (1898–1945) byl zakladatelem SdP a během války stál v čele Sudetské župy jako říšský místodržící. Více viz. Emil HRUŠKA, *Henlein: Vůdce sudetských Němců – životní příběh*, Praha 2020; Emil HRUŠKA, *Konrad Henlein: život a smrt*, Praha 2010.

⁴¹ Více viz. Jana MAŘÍKOVÁ, *Teplický incident*, Praha 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Vedoucí práce Alena MÍŠKOVÁ.

⁴² Karl Hermann Frank (1898–1946) byl členem SdP. Během Protektorátu působil jako státní tajemník Úřadu říšského protektora a během roku 1943 byl jmenován i státním ministrem pro Protektorát Čechy a Morava. Více viz. Jan Boris UHLÍŘ, *Karl H. Frank 1939–1946: Obrazový životopis kata českého národa*, Praha 2016.

Českoslovenští představitelé pochopili, že situace je vážnější než kdykoli předtím a snažili se o ústupky, aniž by však narušili princip národního státu. Avšak ve vládě panovaly rozpory ohledně dalších kroků vůči SdP.⁴³

Dne 20. února 1938 pronesl Adolf Hitler projev, kde vyhlásil „ochranu práv“ Němců v Rakousku a Československu za životní zájem Německa. Ministerský předseda Hodža ho 4. března odsoudil jako vměšování se do vnitřních záležitostí Československa. V Rakousku 11. března podal Kurt Schuschnigg⁴⁴ demisi a jmenoval kancléřem Arthura Seyss-Inquarta.⁴⁵ Večer téhož dne wehrmacht překročil státní hranice a byl zde nadšeně vítán.⁴⁶ Nacisté přitom nejdřív zamýšleli spojit Rakousko s Německem personální unií.⁴⁷ Anšlus Rakouska přijali s radostí i čeští Němci, neboť začali nabývat dojmu, že nyní jsou na řadě oni. Karl H. Frank reagoval vytyčením programu teritoriální autonomie na základě neexistujícího uzavřeného německého území a SdP začala organizovat celostátní autonomistickou frontu. Frank se rovněž setkal s Andrejem Hlinkou⁴⁸ a Jánosem Eszterházym,⁴⁹ který se netajil přáním, že „Československo zmizí z mapy Evropy“ a ubezpečil henleinovce v tom, že Varšava zastává stejný názor.⁵⁰

Březnový slib nacistů, že s Československem nemají nepřátelské úmysly, byl velmi rychle zapomenut. Krátce poté se nacisté s SdP dohodli, že budou pražské vládě klást nesplnitelné požadavky, aby vytvořili záminku k německému zásahu. Příprava k útoku však potřebovala čas a mezitím byla hledána vhodná příležitost. Mezi ně patřila i plánovaná vražda

⁴³ Bořivoj ČELOVSKÝ, *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy 1999, s. 105–106.

⁴⁴ Kurt Schuschnigg (1897–1977) působil mezi lety 1934 a 1938 jako rakouský kancléř. Snažil se vybudovat stát založený na křesťanském sociálním učení, rovněž měl promonarchistické postoje. Během války přežil pobyt v koncentračním táboře a poté se stal profesorem práva v USA.

⁴⁵ Arthur Seyss-Inquart (1892–1946) působil již během Schuschniggovy vlády jako ministr vnitra. Vystřídal ho ve funkci kancléře a v čele Rakouska působil celou válku. Byl odsouzen k smrti během Norimberského procesu.

⁴⁶ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky. O přežití a život (1936–1938)*, Praha 2018, s. 503.

⁴⁷ Kvaček 2011, s. 29.

⁴⁸ Andrej Hlinka (1864–1938) byl katolický kněz a zakladatel Hlinkovy slovenské ľudové strany. V mládí byl odpůrcem útlaku Slováků ze strany Maďarů, po vzniku Československa zase toho, že většinu moci ve státě ve svých rukou soustředili Češi. Více viz. Roman HOLEC, *Hlinka Otec národa?* Bratislava 2019; Róbert LETZ, *Andrej Hlinka vo svetle dokumentov*, Praha 2015.

⁴⁹ János Esterházy (1901–1957) byl významný politický činitel maďarské menšiny v Československu. Na podzim 1938 vyvinul úsilí za připojení Maďary obývaných částí Slovenska k Maďarsku. Po vídeňské arbitráži však zůstal na Slovensku jako představitel zdejšího zbývajícího maďarského obyvatelstva. Po válce byl odsouzen k smrti, tento trest mu byl zmírněn na doživotí (Josef TOMEŠ a kol., *Český bibliografický slovník XX. století: I. díl: A–J*, Litomyšl 1999, s. 295.).

⁵⁰ Kárník 2018, s. 503–504.

německého velvyslance v Praze Ernsta Eisenlohra, ke které nakonec nedošlo.⁵¹ Připojení Rakouska ovlivnilo i politickou situaci v pohraničí českých zemí. V SdP se rozpustily agrární a křesťansko-sociální strana. Demokratický systém tak v pohraničí hájila již pouze sociálně demokratická strana.⁵²

Začátkem dubna 1938 zahájil Milan Hodža jednání s SdP. Její delegace stranu prohlásila za jediného mluvčího Němců v Československu a trvala na vyloučení zástupce německých sociálních demokratů z vlády. Hodža s prezidentem Benešem⁵³ se domluvili, že ministra Ludwiga Czecha⁵⁴ přinutí k demisi. Klíčový byl sjezd v Karlových Varech. Konrad Henlein se zde řídil pokyny z Berlína a předstoupil s požadavky, které mu měly zajistit vládu nad pohraničními oblastmi českých zemí. Žádal „vymezení a uznání sudetoněmeckého území“ a „vybudování německé samosprávy v sudetoněmeckém území ve všech oblastech veřejného života, pokud jde o zájmy a věci německé národnostní skupiny“ a „napravení všeho bezpráví, které bylo učiněno Němcům od roku 1918 a nahrazení škod, jež tímto bezprávím vznikly.“ V posledním bodě vznesl nárok na otevřené vyznávání nacistické ideologie. SdP měla podporu v zádech v podobě velmi útočné protičeskoslovenské propagandy.⁵⁵

Ani na mezinárodním poli to Československo nemělo jednoduché. Nebylo v oblibě v některých politických a společenských kruzích na Západě, ani ve spojenecké Francii. Trnem v oku byl podle Roberta Kvačka zdejší demokratický režim, jeho představitelé a chování na mezinárodní poli.⁵⁶ Velmoci také nepředvíдалy Československu nijak optimistickou budoucnost.⁵⁷

⁵¹ Když byl Ernst Eisenlohr (1882–1958) po válce dotázán, zda věděl o tom, že se ho Hitler chystal dát zavraždit, aby měl záminku k útoku na Československo, byl velice šokovaný a nemohl tomu uvěřit (Kvaček 2011, s. 30).

⁵² Kvaček 2011, s. 30–31.

⁵³ Edvard Beneš (1884–1948) zastával úřad prezidenta v letech 1935–1938 a 1945–1948. Dodnes zůstává jednou z nejkontroverznějších postav českých dějin. Více viz. Josef HANZAL, *Edvard Beneš*, Praha 1994; Ferdinand PEROUTKA, *Byl Edvard Beneš viněn?* Jinočany 1993.

⁵⁴ Ludwig Czech (1870–1942) byl sociální demokrat. Po zřízení Protektorátu musel snášet šikanování od nacistů, jelikož odmítl emigrovat. V březnu 1942 byl poslán jakožto Žid do Terezína, kde také zemřel (Josef BARTOŠ, Stanislava KOVÁŘOVÁ, Miloš TRAPL, *Osobnosti českých dějin*, Olomouc 1995, s. 43.).

⁵⁵ Kvaček 2011, s. 33–34.

⁵⁶ Kvaček 2011, s. 35.

⁵⁷ Kárník 2018, s. 521.

Na konci dubna se Velká Británie dohodla s Francií na stanovisku, že je nutné se soustředit na zachování míru. Kromě toho však také přijali, že v případě nutnosti nabídnou Československu vojenskou pomoc. Celkový výsledek jednání došel k rozhodnutí, že zákrok ve prospěch Československa by ohrozil mír v Evropě.⁵⁸

Květen se v pohraničí nesl v duchu předvolební kampaně SdP, ta byla vedena jako agitační i zastrašovací, protože SdP si nemohla dovolit drtivě nevyhrát. Někde se SdP již dokonce snažila o kontrolu provozu a veřejného života v obcích. Ministerstvo vnitra zakročovalo jen tam, kde docházelo k otevřeným excesům. Vláda se totiž bála nařčení z protiněmeckého teroru. Do toho přicházelo velké množství znepokojivých informací o pohybu německých jednotek poblíž československých hranic. Zároveň rostlo riziko, že budou prováděny sabotáže a bude docházet k přepadení celnic. Reakcí byla částečná mobilizace, jež měla dbát na obranu proti excesům a v pohraničí zajistit ochranu mostů, tunelů, nádraží a státních budov. Příchod vojenských jednotek přerušil i vypuklé demonstrace v Sudetech.⁵⁹ Anglická vláda se v reakci na květnové události snažila všemi prostředky přimět SdP a Prahu k dohodě a zároveň usilovala o zajištění klidu v pohraničí.⁶⁰

Adolfa Hitlera československá obranná opatření velmi rozlítla. Dne 28. května se setkal se svými nejvyššími příslušníky, aby se dohodli na dalším postupu. Nejednalo se o tajnou schůzku. Hitler si totiž přál, aby se zprávy o jeho výkladu dostaly i do zahraničí. Svým projevem o válce toužil ostatní zastrašit, čímž by mohl naplnit svůj cíl, a to zničit československý stát v izolovaném boji. Po této schůzce se rovněž rozjela na plné obrátky protičeskoslovenská propaganda. Objevovaly se především poplašné zprávy, že na obzoru je nová mezinárodní krize. Francouzský velvyslanec po jednání dostal tajnou zprávu s ultimátem, že německé požadavky vůči Československu musí být splněny do konce září. Francie a Anglie tak začaly vyvíjet nový nátlak na československou vládu, aby vyhověla SdP.⁶¹

⁵⁸ Kárník 2018, s. 521–22.

⁵⁹ Kárník 2018, s. 524–25.

⁶⁰ Čelovský 1999, s. 185.

⁶¹ Kvaček 2011, s. 56–57.

Zesílený diplomatický tlak ze strany Velké Británie a Francie pokračoval i během letních měsíců. Také ze strany Německa byl tlak stále silnější, Rudolf Hess⁶² dokonce Československo označil za „zdroj nebezpečí pro světový mír.“ Britové navrhli vyřešení problému pomocí plebiscitu, což by v podstatě znamenalo odstoupení sporných území Německu. Francie zase Československu hrozila revizí spojenecké smlouvy. Vyjednáváním dohody mezi SdP a Československem byl nakonec pověřen lord Runciman.⁶³ Českoslovenští představitelé se nejdřív k tomuto kroku stavěli s nedůvěrou, nakonec však svolili. Mise byla zahájena 3. srpna a k jejímu dokončení došlo 16. září. Výsledkem jednání byl tzv. čtvrtý plán,⁶⁴ který zahrnoval požadavky téměř všech osmi karlovarských bodů. SdP však plán odmítla, neboť si byla vědoma své možnosti požadavky dále stupňovat. K tomu všemu bylo v pohraničí vyvoláno povstání s cílem zmařit všechna jednání.⁶⁵

Večer 12. září přednesl Adolf Hitler projev, kde hrubě napadl československý stát a pohrozil, že si Říše vynutí silou „právo na sebeurčení pro sudetské Němce.“ Hitlerova řeč byla signálem pro henleinovce, kteří v pohraničí odstartovali vlnu násilí.⁶⁶ Československá vláda reagovala následovně: „*Je třeba, aby i v Paříži, i v Londýně si byli vědomi faktu, že celá situace je dnes oficiálně a otevřeně dirigována a určována z Berlína a že je jasně a rozhodně obrácena proti státu, jeho klidu, jeho klidnému vývoji a jeho integritě. Poslední došlé zprávy jsou takové, že se na jejich základě již uvažuje o nutnosti zavést opatření jako 21. května.*“⁶⁷ Vláda tak reagovala vyhlášením stanného práva a přes pokračující nepokoje 16. září rozpustila SdP. Současně s ní skončila i Runcimanova diplomatická mise.⁶⁸ Na vládní kroky reagoval i Konrad Henlein svým prohlášením 15. září v Chebu, kde se velmi názorně ukazuje, jak byli sudetští Němci vykreslováni jako oběti: „*Soukmenovci, jako nositel Vaší důvěry a vědom si své odpovědnosti konstatuji před celou světovou veřejností, že systém utlačování ze strany českého národa dosáhl svého vrcholu použitím kulometů, obrněných*

⁶² Rudolf Hess (1894–1987) v NSDAP působil jako zástupce Adolfa Hitlera a sloužil i jako velitel v Osvětimi. Po Hermannu Göringovi se také jednalo o Hitlerova druhého nástupce. Více viz. Rudolf HESS, *Velitelem v Osvětimi: autobiografické zápisky*, Praha 2006.

⁶³ Walter Runciman (1879–1940) byl britský vikomt a politik.

⁶⁴ Češi přijali čtvrtý plán s rozpaky, neboť byli přesvědčeni, že příliš ustupoval Hitlerovým požadavkům (Čapka, Lunerová 2011, s. 87).

⁶⁵ Čapka, Lunerová 2011, s. 80–88.

⁶⁶ Kvaček 2011, s. 109.

⁶⁷ Edvard BENEŠ, *Mnichovské dny*, Praha 2003, s. 492.

⁶⁸ Kvaček 2011, s. 109–111.

vozů a tanků proti bezbranným Němcům. Tím český národ ukázal celému světu s konečnou platností, že je nemožné žít s ním v jednom státě.“⁶⁹

Mezitím 15. září v Berghofu došlo na osobní setkání Adolfa Hitlera s britským premiérem Nevillem Chamberlainem.⁷⁰ Setkání se neslo v přátelské atmosféře a Hitler zde zdůraznil své hlavní požadavky, a to získání českomoravského pohraničí a likvidaci československo-sovětské smlouvy.⁷¹ Oba ze setkání odcházeli spokojeni. Dalším Chamberlainovým krokem bylo přimět československou vládu k tomu, aby souhlasila s předáním českomoravského pohraničí Německu. Po domluvě s Francií byla 19. září vydána britsko-francouzská nota vystupující v podobě ultimáta a která měla přinutit Československo souhlasit s územními ústupky do dvou dnů. Přes počáteční odpor československá vláda nakonec ustoupila.⁷² Následně propukly mohutné protesty davů s odhodláním bránit svou zemi. Pod tlakem demonstrací 22. září Hodžova vláda podala demisi a nahradil ji úřednický kabinet v čele s generálem Janem Syrovým.⁷³ Druhá osobní schůzka mezi Hitlerem a Chamberlainem se odehrála 22. září v porýnském Godesbergu. Setkání již neprobíhalo v příliš klidné atmosféře. Hitler opakovaně útočil na Československo, které označil jako zemi bez dějin a bez podmínek k existenci. Hitler shrnul své požadavky do memoranda. Společné jednání nakonec nedopadlo příliš dobře.⁷⁴

Neúspěšný průběh godesberské schůzky měl ohlas i na Západě. Západní velmoci se shodly na tom, že už nemohou bránit Československu v mobilizaci a samy se rozhodly k vlastním vojenským opatřením, připojil se k nim i Sovětský svaz. Večer 23. září vypukla mobilizace. I přes přesvědčení, že branné síly jsou schopné vzdorovat nepříteli, se objevily první

⁶⁹ Beneš 2003, s. 498.

⁷⁰ Neville Chamberlain (1869–1940) působil jako premiér Spojeného království v letech 1937–1940. Více viz. Jiří ELLINGER, *Neville Chamberlain – Od usmiřování k válce: britská zahraniční politika 1937–1940*, Praha 2009.

⁷¹ Smlouva byla uzavřena 16. května 1935 a navazovala na tehdy dva týdny starý francouzsko-sovětský pakt. Podle této dohody měli Sověti přijít na pomoc Československu tehdy, kdyby pomohla Francie, a opačně (Karel PACNER, *Osudové okamžiky Československa*, Praha 2018, s. 146).

⁷² Robert KVAČEK, *Poslední den*, Praha 2018, s. 41–43.

⁷³ Vítězslav KULÍŠEK, *Politika druhé republiky (1938–1939): aneb první kolaps československé demokracie*, Brno 2020, s. 15.

⁷⁴ Kvaček 2018, s. 45–47.

problémy. Nedostavila se ani polovina německých vojáků a nerozvinutá byla i motorizace armády. Na druhou stranu morálka vojáků byla vynikající.⁷⁵

Adolf Hitler chtěl československé pohraničí obsadit do 28. září, na nátlak Benita Mussoliniho⁷⁶ a svých generálů ultimátum prodloužil o 24 hodin⁷⁷ a pozval Neville Chamberlaina a Édouarda Daladiera⁷⁸ na setkání do Mnichova, které se uskutečnilo 29. září. Konference probíhala ve Vůdcově domě v Mnichově. Ten stál na Královském náměstí, které nechaly jednotky SS ve stejný den uzavřít.⁷⁹ Bez konzultace s československou vládou, která se o plánované schůzi dozvěděla až 28. září během vládního jednání,⁸⁰ a bez přítomnosti jejích zástupců zde byla dojednána mnichovská dohoda o odstoupení československého pohraničí Německu. Americký prezident F. D. Roosevelt⁸¹ zůstával v evropských záležitostech neutrální, od konference se však nakonec dodatečně distancoval.⁸² Během jednání se hovořilo německy, francouzsky i anglicky. Hlavním tlumočníkem byl Paul Schmidt.⁸³

Na Mussoliniho podnět byly ještě přijaty deklarace pro vyřešení polských a maďarských menšin v Československu. Důsledkem dohody byla silně otřesena československá státnost, společnost se dostala do krize a stát se ocitnul v mezinárodní izolaci. Rozklad morálních a ideových hodnot značně posílily změna hranic a mezinárodního postavení, hospodářské oslabení a nejistá budoucnost. Německu se také podařilo prosadit požadavky, že bude zabráno území, kde se nachází více než 50 % obyvatel německé národnosti podle sčítání lidu z roku 1910. Kvůli tomu bylo narušeno hospodářství i infrastruktura a k tomu zde zůstalo přes 700 tisíc Čechů.⁸⁴ Polské vládní kruhy již dříve počítaly s tím, že československý stát

⁷⁵ Kvaček 2018, s. 48–49.

⁷⁶ Benito Mussolini (1883–1945) byl vůdčí osobností italského fašismu. Moci v Itálii se chopil v roce 1922 po pochodu na Řím. Více viz. Pierre MILZA, *Mussolini*, Praha 2013; Luboš TARABA, *Duce: anatomie jedné kariéry*, Praha 1992.

⁷⁷ Kulíšek 2020, s. 15.

⁷⁸ Édouard Daladier (1884–1970) působil v letech 1933, 1934 a 1938–1940 jako ministerský předseda Francie.

⁷⁹ Kvaček 2011, s. 145.

⁸⁰ Čapka, Lunerová 2011, s. 108.

⁸¹ Franklin Delano Roosevelt (1882–1945) zastával v letech 1933–1945 úřad prezidenta USA. Více viz. Nigel BLUNDELL, *Franklin Delano Roosevelt*, Praha 1997; Nikolaj JAKOVLEV, *Franklin D. Roosevelt: člověk a politik*, Praha 1985.

⁸² Kárník 2018, s. 614.

⁸³ Čapka, Lunerová, s. 110.

⁸⁴ Kulíšek 2020, s. 16–18.

z evropské mapy zmizí a chtěly k tomu přispět a rovněž z toho těžit.⁸⁵ Následně Poláci dosáhli připojení okresů Český Těšín a Fryštát⁸⁶ a části slovenské Oravy a Spiše.⁸⁷ Na své si přišli i Maďari ziskem části jižního Slovenska. Republika tak byla po ztrátě území poškozena téměř ve všech možných aspektech. Celkově Československo přišlo o 29,26 % území, 33,12 % obyvatel a 33,2 % firem a podniků. Kromě toho bylo ztraceno okolo jedné třetiny zemědělských ploch a potravinářských závodů, 97 % hnědouhelných dolů, 55 % černouhelných dolů a 89 % keramického průmyslu a porcelánu. Ze zabraného českého pohraničí vznikl region Sudetengau jako samostatná územně-správní jednotka Německa.⁸⁸

Adolf Hitler dosáhl svého cíle za použití prostředků, jež má k dispozici pouze totalitní stát. Československo přišlo o sudetské Němce, Maďary, Poláky, stovky tisíc Čechů a také o svou samostatnost. Hitler během jednání opět porušil zásadu práva na sebeurčení národů. Na rozdíl od Versailles mu již nešlo o udržení statu quo, nýbrž o cestu k dalšímu dobývání. Demokratické právo na sebeurčení národů bylo později ještě několikrát zneužito k přepadení Západu.⁸⁹

Do dnešních dnů se vedou spory o tom, zda se tehdejší Československo mělo bránit. Na toto téma vznikly stovky odborných publicistických prací a s nimi i pluralita různých názorů.⁹⁰ Jako příklad lze uvést slova z knihy *Tragédie mnichovské dohody* od Františka Čapky a Jitky Lunerové. Ti rovněž zmiňují, že prezident Beneš po Mnichovu mnohokrát argumentoval tím, že se snažil chránit národ před krveprolitím a nevratnými ztrátami a Prahu před zničením. K následkům mnichovské dohody autoři přidávají i vlastní názor, že společnost utrpěla Mnichovem velké morální ztráty a že tato situace lámala lidské charaktery a národu páteř. Z tohoto pramení hluboká frustrace a mnozí hovoří o tzv. Benešově zradě.⁹¹

Jak již bylo řečeno, názory na mnichovskou dohodu se značně různí. Například Václav Havel ji pokládal z částí za důsledek špatného svědomí pražské vlády, za její pochybenou

⁸⁵ Kvaček 2018, s. 65.

⁸⁶ Kulíšek 2020, s. 19.

⁸⁷ Čapka, Lunerová 2011, s. 123.

⁸⁸ Kulíšek 2020, s. 18–20.

⁸⁹ Čelovský 1999, s. 386.

⁹⁰ Více viz. Pierre CAQUET, *Zvon zrady: Mnichovská dohoda a Československo 1938*, Praha 2020; Václav KURAL, Klaus Jürgen MÜLLER, Jan ANGER, *Rok 1938: Mohli jsme se bránit?* Praha 1992; Jan NĚMEČEK, *Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě*, Praha 2004.

⁹¹ Čapka, Lunerová 2011, s. 129.

politiku vůči menšinám a značně odsoudil poválečný odsun Němců, čímž si popudil českou veřejnost.⁹²

Velmi známé je také tvrzení komunistické propagandy, že Sovětský svaz byl ochoten přijít Československu na pomoc. Tato skutečnost však zůstává stále nejasná. Když se Edvard Beneš v září 1938 na tuto otázku zeptal sovětského vyslance Sergeje Alexandrovského,⁹³ dočkal se vyhybavé odpovědi: „*Jestliže Francie odmítne splnit své spojenecké závazky, ať se Československo obrátí na Společnost národů, a pokud tato organizace označí Německo za agresora, vynutí si ruské divize průchod Rumunskem.*“⁹⁴ V úterý 27. září 1938 Beneš Alexandrovského žádal, aby Sověti vyslali letadla. Den předtím totiž vedoucí sovětské mise v ČSR československým generálům oznámil, že mají k dispozici 700 stíhaček a bombardérů, z toho prvních 250 strojů by mohlo už v noci na středu přiletět na Slovensko. Avšak ještě předtím moskevský deník *Izvestija* napsal, že pokud Francie nepůjde kvůli Československu do války, je Sovětský svaz „zproštěn jakýchkoli závazků vůči Československu podle přesného znění smlouvy.“ Navíc když se britští diplomaté zeptali sovětského lidového komisaře zahraničních věcí Maxima Litvinova, zda je Rudá armáda schopná hájit Československo, odpovědi se vyhnul. Sověti sice dali složitými cestami Západu vědět, že vyhlásili pohotovost v západním pohraničí, nicméně podle francouzských a německých vyzvědačů se žádná vojska na pomoc ČSR nechystala. Karel Pacner dodává, že Sověti mohli do Československa vyslat přes 370 tisíc vojáků během šesti dnů. Západní vojenští diplomaté však pochybovali o kvalitě sovětského vojska. Podle Pacnera tak Sověti mohli pomoci maximálně svým letectvem. Beneš ještě 30. září před půl desátou ráno žádal Alexandrovského, aby se zeptal Moskvy, jestli má Československo přijmout rozhodnutí z Mnichova, nebo bojovat a jak bude reagovat Sovětský svaz. Alexandrovskij však jednal velmi pomalu. Až v 11:45 odeslal depeši, která přišla do Moskvy v 17 hodin, kdy už bylo dokonáno.⁹⁵

⁹² Bořivoj ČELOVSKÝ, *Mnichovský syndrom*, Ostrava 1997, s. 19–20.

⁹³ Sergej Alexandrovskij (1889–1945) působil v letech 1934–1939 jako zplnomocněný vyslanec SSSR v Československu.

⁹⁴ Karel PACNER, *Osudové okamžiky Československa*, Praha 2018, s. 165.

⁹⁵ Pacner 2018, s. 171–174.

2.2 Vývoj druhé republiky

Vláda jmenovaná 28. září v čele s generálem Syrovým⁹⁶ krátce po mnichovské dohodě podala demisi.⁹⁷ Pravděpodobně jediný akt odporu, jehož se Syrového vláda kdy odvážila, přišel hned 1. října, kdy se podařilo přemístit ostatky Karla Hynka Máchy⁹⁸ z Litoměřic do Prahy.⁹⁹ Od 4. října do 1. prosince fungovala druhá vláda opět v čele s generálem Syrovým sestavená především z odborníků. I přesto, že ve vládě kromě Syrového působili další dva generálové (Karel Husárek a Vladimír Kajdoš), zdaleka nešlo o „vládu odporu.“ Ministerská křesla naopak obsadily osoby protimasarykovského, respektive protibenešovského ražení.¹⁰⁰ Vývoj započatý po mnichovských událostech se ještě 3. října pokusili zastavit Ladislav Rašín, Hubert Ripka, Ferdinand Richter, Josef Patejdl a generál Ludvík Krejčí vytvořením nové vlády, což se jim nepovedlo. Po politickém nátlaku předsedů politických stran došlo 5. října k abdikaci prezidenta Beneše s odůvodněním, že umožní nové vládě, aby byla vládou pořádku, rekonstrukce a hospodářského budování.¹⁰¹

Zajímavá situace se odehrávala na Slovensku. Ve druhé polovině roku 1938 neustále probíhala jednání mezi československou vládou a zastánci autonomie z řad HSLS.¹⁰² Tato strana mnichovskou dohodu pojímala jako případný úder proti českému národu.¹⁰³ Nejdůležitější jednání proběhlo 5. a 6. října v Žilině, kde Hlinkova strana využila oslabení demokracie a 6. října přijetím Žilinské dohody vyhlásila autonomii Slovenska. Vyhlášením

⁹⁶ Jan Syrový (1888–1970) byl velitelem československých legií v Rusku během první světové války. Na podzim 1938 krátce působil jako předseda vlády. Během války se příliš neangažoval, přesto byl komunisty poslán do vězení na 14 let za vlastizrady. Více viz. Ludvík KREJČÍ, *Já se generálem nenarodil: Z písemností hlavního velitele čs. armády nejen o roce 1938*, Praha 2018.

⁹⁷ Kulíšek 2020, s. 24.

⁹⁸ Karel Hynek Mácha (1810–1836) byl významný český básník a prozaik v období českého romantismu. Jeho druhý pohřeb na Vyšehradě 7. května 1939 se stal národní manifestací proti nacismu.

⁹⁹ Václav JUNEK, *Druhá republika: Nultá hodina*, Brno 2019, s. 43.

¹⁰⁰ Junek 2019, s. 80.

¹⁰¹ Kulíšek 2020, s. 25.

¹⁰² Hlinkova slovenská ľudová strana vzešla z organizační základny maďarské Katolické lidové strany. V roce 1901 z ní vystoupila nacionálně zaměřená skupina kolem kněze Andreje Hlinky a pokusila se zformovat samostatnou stranu. Regulérní politickou stranou se Slovenská ľudová strana stala v roce 1913. Autonomii Slovenska začala prosazovat ihned po vzniku Československa. Nový název „Hlinkova slovenská ľudová strana“ získala v roce 1925. Ve druhé polovině 30. let se separatismus ve straně ještě prohluboval a její členové hledali spolupráci s SdP. Strana se otevřeně se hlásila k italskému fašismu a opírala se o řadu masových organizací, radikální organizace mládeže a vlastní křesťanskosociální odbory (František ČAPKA, *Politické strany první republiky*, Ostrava 1998, s. 22–23).

¹⁰³ Jan JIRÁK, Petr BEDNAŘÍK, Barbora KÖPPLOVÁ a kol., *Druhá republika: 167 obyčejných dnů*, Praha 2016, s. 22.

autonomie se strany odvolávaly na původní luďácký návrh autonomie z června 1938, který ovšem projektoval federaci, ale měl i konfедераční prvky.¹⁰⁴ Mimo dohodu zůstali komunisté a sociální demokraté, neboť HSLŠ ve svém Manifestu vyhlásila nesmiřitelný boj proti „marxisticko-židovské ideologii.“ Autonomní vláda byla jmenována 7. října 1938, byla sestavena ze čtyř ministrů a do čela nastoupil Jozef Tiso.¹⁰⁵ Vojenská garnitura a část vojenského vedení původně zvažovaly převzetí moci na Slovensku s pomocí vojenské síly, pražská vláda se však na vojenském zákroku odmítala podílet. Nakonec tak bylo respektováno rozhodnutí většiny politických stran. Hned po získání autonomie došlo 10. října na Slovensku k legalizování činnosti nacistické strany. O den později byla zakázána činnost komunistické strany a následovala ji také sociálně demokratická strana.¹⁰⁶

Většina obyvatel Podkarpatské Rusi se považovala za Rusíny, přibližně třetina z nich se hlásila k ukrajinské národnosti. Dne 11. října byla vyhlášena autonomní vláda i zde. České politické strany to přijaly, aby nedošlo ke krizi.¹⁰⁷ V čele vlády stál Andrej Bródy,¹⁰⁸ ten volal po „čistě ruském životě v ruské zemi.“ Ve skutečnosti se však jednalo o maďarského agenta placeného a úkolovaného z Budapešti. Po odhalení jeho totožnosti byl nahrazen¹⁰⁹ Augustinem Vološinem.¹¹⁰ Krátce poté byly všechny politické strany rozpuštěny a vznikla jediná strana, Ukrajinská národní jednota. Došlo také ke zřízení koncentračních táborů a fašistické úderné organizace. Režim zde lze charakterizovat jako silně autoritativní až totalitní s fašistickými prvky a založený na krajním nacionalismu.¹¹¹

Decentralizace republiky poukázala na křehké spojení mezi jejími jednotlivými částmi. V úterý 22. listopadu byl vydán ústavní zákon o autonomii Podkarpatské Rusi a Slovenska.

¹⁰⁴ Kvaček 2011, s. 164.

¹⁰⁵ Jozef Tiso (1887–1947) byl katolický kněz a člen HSES. V čele Slovenska byl po celou dobu války. Po jejím konci byl popraven za vlastizrada. Více viz. Ivan KAMENEC, *Jozef Tiso*, Bratislava 2021; Andrzej KRAWCZYK, *Kněz prezidentem: Slovensko Jozefa Tisa*, Praha 2019.

¹⁰⁶ Kulíšek 2020, s. 26–27.

¹⁰⁷ Kulíšek 2020, s. 28.

¹⁰⁸ Andrej Bródy (1895–1946) byl po svém odhalení zatčen a odsouzen k pětiletému vězení. V únoru 1939 se však dočkal propuštění a o měsíc později se vrátil zpět do Podkarpatské Rusi (již pod maďarskou nadvládou), kde se stal členem parlamentu. Koncem roku 1944 byl zatčen sovětskými orgány a pravděpodobně popraven (Tomeš a kol. 1999, s. 141).

¹⁰⁹ Augustin Vološin (1874–1945) v čele Podkarpatské Rusi zůstal jen krátce. Po maďarském obsazení se uchýlil do Prahy, kde zůstal po celou dobu války. Po jejím konci byl zatčen Sověty, zemřel ve vězení (Josef TOMESŠ a kol., *Český bibliografický slovník XX. století: I. díl: Q–Ž*, Litomyšl 1999, s. 483–484).

¹¹⁰ Kvaček 2011, s. 162–163.

¹¹¹ Kulíšek 2020, s. 28.

Podkarpatská Rus se přejmenovala na Zakarpatskou Ukrajinu a v případě Slovenska se začala kodifikovat v názvu republiky pomlčka, tj. Česko–Slovensko. Vznikla tak jakási konfederace se třemi vládami a třemi úředními jazyky.¹¹² Na hranicích však panoval značný neklid, během podzimu 1938 padlo v průběhu akcí na hranicích přes 120 československých vojáků, četníků, policistů, příslušníků SOS¹¹³ a finanční stráže.¹¹⁴

Předchozí výslovně alianční československou zahraniční politiku vystřídala během druhé republiky politika neutralizace.¹¹⁵ Ministr zahraničí František Chvalkovský,¹¹⁶ který předtím působil jako československý vyslanec v Římě,¹¹⁷ počítal s tím, že nacistické Německo a fašistická Itálie přetrvávají po staletí, a proto se jim mělo Česko–Slovensko přizpůsobit. Směr politiky tak měl být politikou malého neutrálního státu. Zahraniční politika se proto ve vládě probírala spíše okrajově.¹¹⁸

Ve středu 30. listopadu proběhlo hlasování o novém prezidentovi. Významným faktorem ovlivňující výběr kandidátů bylo přijetí zásady, že prezidentem nemá být politik.¹¹⁹ Tím byl s drtivou převahou hlasů zvolen Emil Hácha.¹²⁰ Proti jeho přijetí nepropukly žádné protesty. Kolem nového prezidenta se vytvořila skupina úředníků, kteří působili demokraticky a v probenešovském duchu. Ve čtvrtek 1. prosince Hácha jmenoval novou vládu Rudolfa Berana.¹²¹ Dosavadní vládu odborníků tak vystřídal politicko-odborný kabinet. Beranova vláda fungovala především prakticky a s vysokým nasazením. Její vnitřní politika se snažila především o sociální politiku. Díky velkým státním investičním akcím a politice levných

¹¹² Kulíšek 2020, s. 29.

¹¹³ Stráž obrany státu byl speciální bezpečnostní sbor působící v letech 1936–1939.

¹¹⁴ Čapka, Lunerová 2011, s. 124.

¹¹⁵ Kulíšek 2020, s. 30.

¹¹⁶ František Chvalkovský (1885–1945) působil jako vyslanec v Japonsku, USA, Německu a Itálii. Zemřel při náletu spojeneckých letadel na dálnici v Berlíně (Bartoš, Kovářová, Trapl 1995, s. 130–131.).

¹¹⁷ Jirák, Bednařík, Köpplová 2016, s. 24.

¹¹⁸ Kulíšek 2020, s. 30–31.

¹¹⁹ Jirák, Bednařík, Köpplová 2016, s. 23.

¹²⁰ Emil Hácha (1872–1945) před svým zvolením působil jako prezident Nejvyššího správního soudu. Do konce první republiky je považován za kladnou postavu, v období druhé republiky jsou už názory na něj různorodé. V období Protektorátu je však již jeho podřízení Německu zřetelné. Zemřel krátce po konci války v pankrácké věznici. Více viz. Tomáš PASÁK, *Emil Hácha (1938–1945)*, Praha 2007; Dušan TOMÁŠEK, Michal HOUBA, Robert KVAČEK, *Causa Emil Hácha*, Praha 1995.

¹²¹ Rudolf Beran (1887–1954) byl poslední druhorepublikový a první protektorátní předseda vlády a člen agrární strany. Po válce byl uvězněn a zemřel ve věznici v Leopoldově. Více viz. Václav JINDRA, *Rudolf Beran: Dokumenty zrady*, Praha 1946; Jaroslav ROKOSKÝ, *Rudolf Beran a jeho doba: Vzestup a pád agrární strany*, Praha 2011.

peněz se podařilo výrazně snížit nezaměstnanost. Kromě toho bylo přijato i několik nařízení odpovídajících principu řízeného hospodářství. Celkový směr politiky spočíval v politice sebezáchovy zbytku státu. Beranova vláda věřila v budoucnost nové republiky, rovněž si ale uvědomovala nejistou existenci státu.¹²²

Dne 21. ledna 1939 si německý ministr zahraničních věcí Joachim von Ribbentrop¹²³ pozval do Berlína svého protějška Františka Chvalkovského. Ribbentrop vyjádřil nespokojenost s československou vládou, protože se mu nezdála dostatečně antisemitská nebo že český tisk nebyl dostatečně cenzurován. Rovněž požadoval, aby Česko–Slovensko vystoupilo ze Společnosti národů a snížilo stav své armády.¹²⁴

Mezitím na Slovensku stále sílily separatistické tendence. V lednu 1939 byla ustanovena Slovensko–německá společnost a následně začalo jednání Vojtěcha Tuky¹²⁵ a Adolfa Hitlera. Německou už dávalo jasně najevo, že nemá zájem o dohodu a že Česko–Slovensko považuje za stát v rozkladu. Začaly také přibývat signály, že se Německo chystá obsadit okleštěný zbytek republiky. Osudovým měsícem se stal březen roku 1939. Ve čtvrtek a pátek 9. a 10. března zasedala v Kolovratském paláci ústřední vláda. Zde slovenský ministr Teplanský přiznal, že Slováci jednali v Berlíně o finanční pomoci pro odtržení od Česka. Reakcí bylo vyhlášení stanného práva na Slovensku a vytvoření formální dvoučlenné vlády. Moc přebrala armáda a separatisté byli zadrženi, nebo uprchli. Emil Hácha následně jmenoval na Slovensku novou vládu. V neděli 12. března přišla informace od generála Bohuslava Fialy o okupaci českých zemí plánované na 15. března. František Chvalkovský i generál Syrový informaci považovali za nepravdivou a přehnanou. Ve stejný den dostali čeští nacisté pokyn k vyvolání konfliktů, aby byla vytvořena záminka pro okupaci. Došlo tak k německým demonstracím v Brně a v Jihlavě, kde Němci odzbrojili četníky a vyvěsili zde vlajku s hákovým křížem.¹²⁶ Nepříjemnosti zažila i Bratislava, kde časovaná bomba zničila komín továrny Erdal a zabila tři lidi. Další vybuchla v osobním autě v Kostelní ulici a zabila

¹²² Kulíšek 2020, s. 33–38.

¹²³ Joachim Ribbentrop (1893–1946) během války působil jako ministr zahraničních věcí. V roce 1939 za Německo podepisoval pakt o neútočení a rozdělení vlivu ve východní Evropě se SSSR, tzv. Pakt Ribbentrop–Molotov.

¹²⁴ Kulíšek 2020, s. 38.

¹²⁵ Vojtěch Tuka (1880–1946) během války působil jako předseda slovenské vlády.

¹²⁶ Kulíšek 2020, s. 39–40.

bratislavského Němce, který se živil jako prodavač oříšků.¹²⁷ V pondělí 13. března dostal Jozef Tiso na výběr: buď vyhlásí ihned samostatnost, nebo bude Slovensko okupováno Maďarskem. O den později slovenská vláda podala demisi a Emil Hácha po poradě s Rudolfem Beranem svolal slovenský sněm, kde schválil osamostatnění Slovenska. Paralelně byla vyhlášena i nezávislost Zakarpatské Ukrajiny. Ve středu 15. března Adolf Hitler prezidentu Háchovi oznámil, že se již rozhodl připojit české země k Německu. Hácha po nátlaku hrozby vybombardování Prahy podepsal zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Ve stejný den došlo k obsazení českého území a Hitler dorazil na Pražský hrad. O den později zde podepsal výnos o Protektorátu Čechy a Morava a Beranova vláda se přejmenovala na protektorátní. Druhá republika tak skončila de iure.¹²⁸

2.3 Politické strany druhé republiky

2.3.1 Strana národní jednoty

Po mnichovské dohodě přišla agrární strana s návrhem na sloučení politických stran, rovněž poukazovala na zklamání ze starého stranictví a volala po jednotě národa. Česká veřejnost přijímala návrh na zjednodušení stranického spektra se souhlasem. Národní sjednocení mělo být ideovým jádrem, kolem něhož se bude soustředit česká nacionalistická pravice. Agrární strana měla k prosazení idey jednoty dobrý základ, neboť už Antonín Švehla poukazyval na potřebu zjednodušení politického systému. Idea národní jednoty se tak měla realizovat v podobě Strany národní jednoty,¹²⁹ která bude stranou čínorodého nacionalismu, bez frakcí, mravně jednotná a nebude levicová ani pravicová.¹³⁰

Dne 27. října spolu jednali Rudolf Beran, Antonín Hampl,¹³¹ Emil Franke¹³² a František Hodáč¹³³ a dospěli k dohodě zrušení svých stran a následnému sjednocení. Podmínkou však bylo sjednocení vytvořené na novém podkladě a nikoli jen pouhé mechanické spojování. K dohodě se připojila i Živnostensko-obchodní strana. Dne 2. listopadu předsednictvo

¹²⁷ Kvaček 2011, s. 187.

¹²⁸ Kulíšek 2020, s. 41–43.

¹²⁹ Dále SNJ.

¹³⁰ Kulíšek 2020, s. 130–131.

¹³¹ Předseda Československé sociálně demokratické strany dělnické.

¹³² Člen České strany národně sociální.

¹³³ Člen Národního sjednocení.

agrární strany schválilo, aby Rudolf Beran urychleně jednal o vytvoření nové národní strany.¹³⁴

Klíčové stále zůstávalo stanovisko národních socialistů,¹³⁵ kteří byli nejdříve rozděleni na tři proudy. Jedni chtěli sloučení se sociálně demokratickou stranou, druhý proud v čele s Petrem Zenklem chtěl zachovat samostatnou stranu a konečně třetí skupina v čele s Emilem Franke usilovala o vstup do SNJ. Václav Klofáč¹³⁶ nebo poslanec Langer sdělovali, že Německo zasahuje do česko–slovenské vnitřní politiky a nesnese levicové strany. Právě toto měly být motivy, které rozhodly pro vstup do SNJ. Předseda strany Klofáč měl velký vliv na rozhodnutí ČSNS. Po silné vládě totiž volal již před Mnichovem. Na konci října vzniklo ve straně čtyřčlenné direktorium, které se 12. listopadu dohodlo s agrárníky, živnostníky a Národním sjednocením o vstupu do SNJ. Do opoziční Národní strany práce se sociálními demokraty vstoupila pouhá menšina národních socialistů.¹³⁷

Československá strana lidová¹³⁸ sloučení nejdříve odmítala. Ozývaly se z ní hlasy, že SNJ nejde o nový program, ale o hromadění stran do koalice pod vedením agrární strany. Strana navíc měla dvě autonomní složky: českou v čele s Bohumilem Staškem¹³⁹ a moravskoslezskou pod vedením Jana Šrámka.¹⁴⁰ Stašek se přikláněl k záměrům agrární strany, Šrámek chtěl naopak uhájit samostatnost strany, případně se spojit se stranou sociálních demokratů a národních socialistů. Šrámek a jeho přívrženci 21. listopadu 1938 nakonec rezignovali a ČSL byla sloučena se SNJ i s moravským křídlem.¹⁴¹

¹³⁴ Kulíšek 2020, s. 132–133.

¹³⁵ Dále ČSNS.

¹³⁶ Václav Klofáč (1868–1942) byl významný představitel českého národního socialismu a jedním ze zakladatelů národně sociální strany, v jejímž čele mnoho let působil (Bartoš, Kovářová, Trapl 1995, s. 167–168).

¹³⁷ Kulíšek 2020, s. 133–135.

¹³⁸ Dále ČSL.

¹³⁹ Bohumil Stašek (1886–1948) se podílel na sjednocení ČSL. Kvůli svému propagování myšlenek autoritativního stavovského státu se dostával do sporů s Janem Šrámkem, nakonec se však podřídil demokratické linii politiky lidové strany. Během války přežil pobyt v koncentračním táboře Dachau, přišel v něm však o oko (Bartoš, Kovářová, Trapl 1995, s. 338).

¹⁴⁰ Jan Šrámek (1870–1956) byl jednou z největších postav českého katolicismu ve 20. století. Dokázal taktickou politikou odvrátit protikatolické tažení v prvních letech ČSR a zapojil římskokatolickou církev do nového státu. Během druhé světové války působil jako předseda exilové vlády v Londýně (Bartoš, Kovářová, Trapl 1995, s. 362).

¹⁴¹ Kulíšek 2020, s. 135–136.

Jádro strany nakonec vytvořil „prosincový blok“, blok nesocialistických stran z roku 1935 kritizující prvorepublikovou linii, avšak vnitřně nekonzistentní. K nim se ještě přidali ČSL a část národních socialistů. K oficiálnímu svolání strany došlo 17. listopadu 1938 v rozhlase. Došlo tak ke sjednocení agrárníků,¹⁴² Národní ligy,¹⁴³ Národního sjednocení,¹⁴⁴ Národní strany lidové,¹⁴⁵ Československé strany křesťanskosociální,¹⁴⁶ Živnostensko-obchodnické strany,¹⁴⁷ ČSNS¹⁴⁸ a ČSL.¹⁴⁹ S ostatními bývalými koaličními stranami byl dohodnut dvoustranný stranický systém na principu fungování vládní strany a strany loajální

¹⁴² Agrární straně je věnována samostatná kapitola.

¹⁴³ Fašistická strana byla založena po rozpadu „Ligy proti vázáným kandidátním listinám“ (duben 1930) Jiřím Stříbrným, který se rovněž stal jejím předsedou. Po Mnichově vedla strana ostrou kampaň proti Edvardu Benešovi (Čapka 1998, s. 11).

¹⁴⁴ Česká nacionalistická strana vznikla v roce 1935 seskupením Československé národní demokracie, Národní ligy a Národní fronty. Po vystoupení Národní ligy byl v roce 1937 ve straně přijat nový vládní program, který se vyslovil pro „konstruktivní nacionalismus“ a odmítl pojetí nacionalismu Jiřího Stříbrného. Předsedou strany byl do roku 1937 Karel Kramář. Poté stranu řídilo tříčlenné kolektivní vedení (Čapka 1998, s. 12).

¹⁴⁵ Strana vznikla v roce 1936 po vystoupení frakce okolo Františka Zelenky z ČSL. Hlavním agitačním argumentem strany byla kritika údajného spojení ČSL s marxisty (Miloš TRAPL, *Československá strana lidová*. In: Jiří MALÍŘ, Pavel MAREK a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, Brno 2005, s. 677).

¹⁴⁶ Československá strana křesťansko-sociální byla nejvýznamnější politickou stranou odštěpenou z ČSL. Vznikla v roce 1929 secesí moravského odborového křídla lidové strany. Zakladateli byli sekretáři vedení odborů ČSL, v jejichž čele stál Antonín Čuřík. Tito odboroví sekretáři kritizovali zejména pravicový směr politiky lidové strany. Rozhodli se také spojit se socialistickými odbory (Trapl 2005, s. 675).

¹⁴⁷ Před první světovou válkou vznikly dvě samostatné politické živnostenské strany, jedna na Moravě a druhá v Čechách. V roce 1919 došlo ke vzniku strany s názvem „Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská“ sloučením původní české větve s názvem „Česká strana živnostenská“ a moravské větve s názvem „Politická strana českého živnostnictva na Moravě.“ Ve svém programu strana požadovala například zajištění středního stavu a malovýroby. Největší nebezpečí podle jejích členů nich hrozilo ze strany kapitalistické velkovýroby. Za fundamentální článek národního hospodářství považovali malé a střední živnostenské podniky v soukromém vlastnictví. Stát měl garantovat přiměřené hmotné zabezpečení občanů a sociální spravedlnost. Za základ existence národa byl považován suverénní národní stát vybudovaný na demokratické základně. Program rovněž požadoval rovnost občanů bez ohledu na pohlaví, národnost a náboženství. Mezi nejvýznamnější členy patřil Rudolf Mlčoch (Pavel MAREK, *Československá živnostensko-obchodnická strana*. In: Jiří MALÍŘ, Pavel MAREK a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, Brno 2005, s. 793–794).

¹⁴⁸ Československá strana národně socialistická získala tento název v roce 1926. Vytvořila se z České strany národně sociální založené v roce 1897 Václavem Klofáčem. Ve svém programu z roku 1918 její členové požadovali sociální rovnost, zásady rušící dosavadní mzdový systém a opatrné znárodnění cestou vytvoření zaměstnaneckých družstev, odluku církve od státu, národní svobodu nebo zásadní oddělení politické moci od hospodářské (Čapka 1998, s. 8).

¹⁴⁹ Československá strana lidová byla definitivně ustanovena v roce 1922 z několika dřívějších organizací, které se podařilo sloučit za předsednictví Jana Šrámka. Ve straně se soustřeďovali představitelé českého a moravského katolicismu. Program strany z roku 1919 byl založen na ideji tzv. křesťanského solidarismu. Její členové v programu obhajovali nedotknutelnost soukromého vlastnictví, stavěli se za parlamentní demokracii a křesťanskou morálku ve společnosti i v rodině, požadovali spravedlnost k národnostním menšinám, prosazovali princip plebiscitu v důležitých politických otázkách, vyžadovali státní centralismus při zachování samosprávy jednotlivých zemí a také usilovali o prohlubování národní kultury v cyrilometodějském duchu (Čapka 1998, s. 6–7).

opozice. Dne 20. listopadu do SNJ vstoupil i fašistický Národní tábor československý Radoly Gajdy, ten svou stranu však nerozpustil. Od 1. prosince oficiálně nastoupila i tzv. vláda národní jednoty Rudolfa Berana. V lednu 1939 Beran sděloval, že proces formování nové strany ještě není dokončen. Pozornost byla věnována především přijímání nových členů a prohloubení a rozvětvení sítě organizačních pracovníků. V pondělí 2. ledna se v Lucerně konal nástup Mladé národní jednoty, kde představila svůj program. Chtěla bojovat proti marxismu a měšťáckému liberalismu, obnovit křesťanského ducha, nastolit moderní tvůrčí nacionalismus, nahradit starou generaci mladou a vyřešit emigrantskou a židovskou otázku. V průběhu února byl vytvořen Národní svaz novinářů sdružující i novinářské organizace a 16. února SNJ přijala v rámci neoficiálního programu strany plán na zřízení stavovského státu. V posledních týdnech druhé republiky představitelé SNJ jednali o celkové změně vlády, která se měla zalíbit Berlínu. Nic to však nezměnilo na tom, že po zřízení Protektorátu strana zanikla. Její oficiální činnost skončila 31. března 1939.¹⁵⁰

SNJ v podstatě představovala heterogenní konglomerát. Veřejnost ji zpočátku přijala se souhlasem, její spokojenost se však postupem času vytrácela. V SNJ bylo sloučeno velké množství politických stran, tudíž lze říct, že zastupovala velkou část společnosti, především středově a pravicově orientované občany. Ve straně byly i politické síly snažící se do politického systému protlačit nedemokratické a totalitní prvky. Zatímco starší generace byla zastáncem parlamentarismu, ta mladší chtěla zavádět autoritativní prvky. Ve straně kromě toho existovalo několik proudů. První z nich reprezentovali Rudolf Beran a místopředseda Josef Černý, druhý proud generální tajemník Jindřich Žilka, třetí moravský Viktor Stoupal a poslední proud byl zastáncem totalitních prvků a spolupracoval s fašisty. Největší vliv si ponechala agrární strana, do popředí se však dostávaly i krajně pravicové strany prosazující mimo jiné antisemitské směrnice. Docházelo také k neustálému mocenskému zápasu mezi konzervativním křídlem a fašistickou skupinou. Činnost agrárníků ve straně fungovala mnohdy jako určující, právě u nich se projevila nejsilnější germanofilská orientace, a to hlavně z pragmatických hospodářských důvodů. Samotná SNJ neměla propracovaný program, její političtí činitelé se snažili cílit především na mladou generaci, hlavním cílem

¹⁵⁰ Kulíšek 2020, s. 132–146.

strany pak bylo budovat a hospodářsky a mravně zabezpečit nově vzniklý stát. Zahraniční politika byla zaměřena především na přátelství se sousedy.¹⁵¹

V SNJ lze nalézt také mnoho nedemokratických, diskriminačních a antisemitských prvků, což dokazoval hlavně zákaz vstupu Židů do strany. Ke slovu se dostávali i integrální katolíci, kteří chtěli nastolit hierarchický řád. Dokonce se hlásili k monarchismu a odsoudili republikánské zřízení. Rovněž došlo k rozpuštění protináboženských spolků a byla zakázána protikřesťanská činnost. Diskriminace se týkala také žen, jejichž studium bylo prohlášeno za nežádoucí a nepřirozené. V souvislosti se SNJ fungovala také cenzura. Na druhou stranu se SNJ projevila i výraznou sociální politikou. Mimořádná péče byla věnována studentům a nezaměstnané inteligenci. Strana slibovala také všeobecnou pracovní povinnost a odstranění hladové chudoby. Stát měl také omezovat velkopodnikatele, družstva a obchodní domy ve prospěch malých a středních výrobců. Objevily se také silné tendence pro nastolení stavovského státu. Ty nejvíce vplynuly napovrch 16. února 1939, kdy byl vytvořen návrh programu SNJ podle italského vzoru. Společnost měla být podle tohoto návrhu rozdělena do šesti stavů: zemědělství, průmysl a živnosti, peněžnictví a obchod, doprava, svobodná povolání a státní zaměstnanci. Každý stav měl mít vlastní stavovskou komoru a starostu. Autoři programu se hlásili ke křesťanskému universalismu, svatováclavské tradici a vlastenectví. Odsouzen byl naopak materialismus a ateismus, z kulturních směrů pak kubismus, poetismus nebo surrealismus. Prosazoval se totiž kult tradicionalismu a realistické lidovosti. Celkově lze SNJ hodnotit jako uskupení heterogenní, pragmatické, autoritativní, nacionálně zaměřené, občanské a konzervativní se stavovskými, klerikálními a fašistickými prvky.¹⁵²

2.3.2 Opozice

Vedení sociálně demokratické strany sledovalo pomnichovské politické změny s obavami. Kladlo si za cíl především to, aby legálnímu společenskému a politickému životu zůstaly uchovány alespoň elementární základy a vymoženosti demokracie. Když 20. října došlo

¹⁵¹ Kulíšek 2020, s. 166–171.

¹⁵² Kulíšek 2020, s. 172–190.

k zákazu KSČ¹⁵³ v českých zemích, začali sociální demokraté vycházet z předpokladu, že jejich strana bude jedinou legální zbylou stranou mimo řady SNJ. Spočíval na nich také úkol koordinovat činnost ostatních demokratických sil a pokusit se o vytvoření protipólu vůči autoritativním, konzervativně nacionálním a totalitarizujícím tendencím. Ještě ve druhé polovině října a počátkem listopadu 1938 zvažovala alternativa přetvořit politický systém na principu bipartismu, případě tripartismu. Zformovat středovou politickou formaci zamýšlelo zejména moravské Šrámkovo vedení lidové strany.¹⁵⁴

Sociální demokracie hledala novou organizační a ideovou podobu již od poloviny října 1938. Teprve až 25. října byl předseda strany Antonín Hampl¹⁵⁵ pověřen ústředním výkonným výborem, aby urychlil všechna jednání vedoucí k vytvoření nového stranického aparátu. Tím se mělo zabránit zejména hrozbě rozpuštění sociálně demokratické strany. Ústřední výkonný výbor rozhodl rovněž o ustanovení komise, jež měla za úkol zformulovat programový dokument s hlavními politickými zásadami a připravit název strany. Nová strana měla sloužit kromě pokračovatele sociální demokracie i jako nový politický útvar. K budování se připojila skupina kolem národohospodáře Josefa Macka a také garnitura mladších sociálně demokratických funkcionářů. Pro zamýšlenou stranu se našel vzor v podobě britské Labour Party,¹⁵⁶ stejně jako ona měla ve svých řadách sdružovat příslušníky různých společenských skupin a vrstev bez rozdílu na náboženské a ideově politické vyznání. Došlo i k dohodě mezi Antonínem Hamplm a Rudolfem Beranem, který vznik strany schválil. Zmíněná dohoda se stala dohodou „opoziční“, garantovala totiž existenci opozice.¹⁵⁷

Snahy o vybudování nové strany se naplno rozběhly v listopadu 1938. S výzvou k založení nové politické strany ovšem nebyla spokojena celá členská základna sociální demokracie. Objevovaly se také obavy z přílivu komunistů do strany. K nově vytvářené straně se

¹⁵³ Komunistická strana Československa byla založena z iniciativy Československé sociálně demokratické strany dělnické a za spoluúčasti komunistů ze Slovenska a Podkarpatské Rusi na ustavujícím sjezdu v Praze v květnu 1921, když akceptovala 21 podmínek vstupu do Komunistické internacionály. Svou pozici si komunisté upevnili ve třicátých letech díky boji proti nezaměstnanosti a proti začínajícímu fašismu, v přístupech proti němu však byla strana nedůsledná (Čapka 1998, s. 10).

¹⁵⁴ Jan GEBHART, Jan KUKLÍK, *Druhá republika 1938–1939*, Praha 2004, s. 61.

¹⁵⁵ Antonín Hampl (1875–1942) byl již od mládí činný v sociálně demokratické straně. V roce 1924 už působil jako předseda sociální demokracie. V roce 1941 byl zatčen a po krutém mučení spáchal sebevraždu v berlínské věznici (Bartoš, Kovářová, Trapl 1995, s. 100.).

¹⁵⁶ Labouristická strana (Strana práce) je středolevicová politická strana ve Velké Británii založená v roce 1900.

¹⁵⁷ Gebhart, Kuklík 2004, s. 62–63.

připojilo jen legionářsko-sokolské křídlo národně socialistické strany v čele s poslanci Ferdinandem Richterem, Josefem Patejdlem, Karlem Moudrým a Janem Blahoslavem Kozákem. Ti vystoupili se samostatným prohlášením a vyzvali ke vstupu do nové strany. Začátkem prosince byl ustaven poslanecký klub NSP v čele s Jaromírem Nečasem a klub vedený Františkem Modráčkem. Ústřední budova sídlila v Praze 1, Celetná.¹⁵⁸ Zlomový bod v transformačním procesu představoval sjezd Národní strany Práce stanovený na 11. prosince 1938, ten se sešel na Slovanském ostrově v Praze za účasti 915 delegátů a hostů. Sjezdu se osobně účastnili i významní literáti jako Jaroslav Seifert, František Halas, Josef Hora, Karel Toman nebo Vladislav Vančura.¹⁵⁹ Rudolf Beran se sjezdu nemohl zúčastnit, což vysvětlil v omluvném dopise: „*Vážení pánové, děkuji Vám srdečně za Vaše pozvání na ustavující sjezd národní strany pracujícího lidu. Jsem však bohužel v neděli dopoledne vázán povinnostmi z dřívější doby, které pevně stanoví můj program, a prosím proto, abyste omluvili mou neúčast na svém sjezdu.*“¹⁶⁰ Na sněmu zdůrazňovali mnozí řečníci oddanost památce bývalého prezidenta Tomáše G. Masaryka a jeho humanitním ideálům.¹⁶¹ Zásadním bylo přijetí oficiálního programu NSP, který Josef Macek komentoval následovně: „*Jsme stranou socialistickou, to znamená, že považujeme dnešní hospodářskou soustavu za pochybenou v zásadách. Vidíme, že dnešní hospodářský řád je organizován na principu vlády majetku. Výsady majetku ještě nezmizely. Proto usilujeme o strukturální změny dnešního hospodářského a sociálního řádu, aby jednak rozdělování, jednak vyvažování risik bylo úměrné funkci a významu, jaký má práce vedle hmotných prostředků výrobních.*“¹⁶² Strana se oficiálně hlásila k demokratickému a eticky chápanému socialismu, i když v oficiálním programu se toto slovo ani neobjevuje. Ústřední myšlenkou programu byl požadavek všeobecné zaměstnanosti a přiměřené odměny za práci. Dále program požadoval změnu peněžní a úvěrové soustavy ve smyslu politiky tzv. levných peněz, vyslovoval se proti inflaci i deflaci a pro reformu bankovníctví a reformu daňovou. Dalšími náměty byla reforma veřejné správy, požadavek rovnoprávnosti muže a ženy v politickém a

¹⁵⁸ Tím měl být dán najevo odstup od původní ČSSD, jejíž tradiční sídlo bylo v Lidovém domě (Gebhart, Kuklík 2004, s. 66).

¹⁵⁹ Gebhart, Kuklík 2004, s. 65–66.

¹⁶⁰ Sjezd národní strany práce. Loyální oposice se hlásí k součinnosti – Odmítá třídní boj. In: *Lidové noviny*, 12. 12. 1938, roč. 46, č. 624, s. 1.

¹⁶¹ Sjezd budovatelů Národní strany práce. In: *Venkov*, 13. 12. 1938, roč. 33, č. 293, s. 4.

¹⁶² Zásady programu národní strany práce. In: *Národní osvobození*, 13. 12. 1938, roč. 15, č. 293, s. 3.

hospodářském životě, proklamace nezbytné podpory technického pokroku nebo snášenlivost ke všem náboženstvím. Ihned po sjezdu se zformovalo vedení NSP. Dne 20. prosince byl zvolen předsedou strany Antonín Hampl.¹⁶³

V jednoznačné opozici fungovali během druhé republiky komunisté. V novém klimatu brzy pocítili, že jen stěží uhájí legální pozici strany. Dávali najevo, že je pro ně hlavní a rozhodující stanovisko Exekutivy KI a zahraničně politický systém Moskvy. Autonomní slovenská vláda zakázala činnost komunistů 9. října 1938, v českých zemích byl uskutečněn obdobný krok 20. října. Současně začal platit zákaz vydávání komunistického tisku jako *Rudé právo*, *Haló noviny*, *Tvorba* nebo *Svoboda*. Dne 27. prosince došlo i k úřednímu rozpuštění KSČ, v důsledku čehož přestaly platit mandáty komunistických poslanců a senátorů. Úřední zákaz se dotýkal také všech organizací a spolků spadajících pod vliv komunistů jako *Svaz mladých* nebo *Svaz přátel SSSR*. Protikomunistické preventivní policejní akce vyvrcholily 14. a 15. února v českých krajích a 21. února na Moravě, kdy došlo k prohlídkám u známých funkcionářů KSČ a zabavení propagandistických materiálů. Na základě pokynů Exekutivy KI komunisté postupně přešli do ilegality. Úspěšně vydávali celou řadu letáků a současně apelovali na sjednocení všech antifašistů. Snažili se také zřídit radiotelegrafické spojení mezi Prahou a Moskvou. Dařilo se jim vstupovat do NSP a jejich názory se dokonce objevovaly v některých stranických tiskovinách. Komunistické pokusy o masovou infiltraci však vyvolávaly obavy u zakladatelů NSP.¹⁶⁴

Národní obec fašistická¹⁶⁵ pod vedením Radoly Gajdy¹⁶⁶ sice oficiálně působila v rámci SNJ, současně však reprezentovala opoziční proud. Gajdovo hnutí se snažilo prosadit požadavky fašismu, zároveň se ostře vyslovovalo proti německým emigrantům ještě žijícím na území druhé republiky. Aktivity hnutí a především Gajdy pečlivě sledovaly policejní orgány. Mezi členy postupně narůstal odpor proti stávajícímu politickému režimu. Zároveň

¹⁶³ Gebhart, Kuklík 2004, s. 68–70.

¹⁶⁴ Gebhart, Kuklík 2004, s. 127–129.

¹⁶⁵ Národní obec fašistická vznikla v roce 1925 a nejdříve působila jako nadstranické hnutí různých skupin českých fašistů. Organizačně se osamostatnila na sjezdu Velké fašistické rady počátkem roku 1927 v Brně. Zde bylo zvoleno sedmičlenné direktorium, v jehož čele stál Radola Gajda (Čapka 1998, s. 11).

¹⁶⁶ Radola Gajda (1896–1948) byl bývalý československý legionář a meziválečný generál. Otevřeně se hlásil k fašismu a působil jako předseda Národní obce fašistické. S jeho jménem se nejvíce spojuje tzv. Židenický puč z roku 1933, kdy příslušníci Národní obce fašistické zaútočili na vojenská kasárna v Židenicích. Po válce zemřel ve vězení. Více viz. Radola GAJDA, *Moje paměti*, Brno 2008; Jurman OLIN, *Nepřítel Masaryka – Neobyčejný život generála Radoly Gajdy*, Praha 2020.

také přicházeli s požadavky jako očištění všech ministerstev a centrálních úřadů od Židů, vystoupení Česko–Slovenska ze Společnosti národů, a naopak vstup do Paktu¹⁶⁷ proti Kominterně.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Pakt proti Kominterně byl uzavřen v letech 1936 a 1937 mezi Německem, Itálií a Japonskem. Země se zavázaly bojovat proti komunistické propagandě.

¹⁶⁸ Gebhart, Kuklík 2004, s. 138–139.

3 Antisemitismus a příbuzné pojmy

3.1 Definice pojmů

Obecně známá definice antisemitismu podle encyklopedie *Britannica* zní jako „nepřátelství vůči Židům jako náboženské nebo rasové skupině nebo diskriminace vůči nim.“¹⁶⁹ Emanuele Ottolenghi antisemitismus označuje jako: „Trvalou a skrytou strukturu nepřátelského přesvědčení vůči Židům jako společenství, která se projevuje u osob ve formě postojů, v kultuře ve formě mýtů, ideologií, folkloru a představ, v činech sociální a právní diskriminace, politickou mobilizací proti Židům a kolektivním či státním násilím, které slouží nebo je připraveno k odstranění, odsunutí či zničení Židů.“¹⁷⁰ Alexej Mikulášek jej zase definuje následovně: „Pojem antisemitismus (proti-židovství) používáme jako výraz jednoznačné negace židů a židovství z důvodu rasových, nacionálních, náboženských, hospodářských nebo jinak zformulovaných, pocítovaných a prožívaných, z důvodu ‚systemizovaných‘ na úrovni teoretizujícího (tzv. vědecký antisemitismus) i běžného vědomí (tzv. lidový antisemitismus). Je v něm mnoho iracionálního, proto zasahuje podvědomí, resp. nevědomé stránky lidské psychiky. Negace je spojena vždy s násilím, ať již nepřímým (psychologickým) nebo otevřeným (fyzickým), popř. výzvou k němu.“¹⁷¹ Michal Frankl také dodává, že: „Antisemitismus je důsledkem ideologického, politického a sociálního vývoje majoritní společnosti, nikoli reakcí na charakter, jednání a postavení židovské menšiny.“¹⁷²

Mikulášek také zmiňuje podobný pojem asemitismus: „Asemitismus (ne-židovství, ‚Svíj k svému‘) označuje postoje a city odstupu majority od židovské minority, charakterizované obecně nedůvěřivým, až podezřívavým (moderně řečeno – xenofobním) postojem k ‚cizincům‘ (odlišnosti, jinakosti, zdánlivé ‚nečeskosti‘).“¹⁷³ Dále zmiňuje: „Asemitismus je ambivalentní: Spojuje se v něm opravdový zájem o židovský osud se skrývanou nedůvěrou, tlak na asimilaci (podmiňovanou někdy požadavkem na tzv. úplnou asimilaci, vedoucí ke ztrátě židovství) s potřebou vymezit se vůči ‚cizinci‘, snaha o toleranci (z důvodu

¹⁶⁹ BRITANNICA [online]. Anti-Semitism [cit 17. 8. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.britannica.com/topic/anti-Semitism>.

¹⁷⁰ Emanuele OTTOLENGHI, *Autodafé. Evropa, Židé a antisemitismus*, Praha 2012, s. 55.

¹⁷¹ Alexej MIKULÁŠEK, *Antisemitismus v české literatuře v 19. a 20. století*, Praha 2000, s. 9.

¹⁷² Michal FRANKL, *Emancipace od židů: český antisemitismus na konci 19. století*, Praha–Litomyšl 2007, s. 23.

¹⁷³ Mikulášek 2000, s. 7.

humanistického, liberalistického či socialistického internacionalismu atp.), s ochotou uznat hodnoty židovské kultury při skrývaných nebo i formulovaných obavách, strachu z neznámého.¹⁷⁴ Klíčový je tak fakt, že asemitismus uznává práva židovského národa, avšak i když se od antisemitismu distancuje, může pro něj vytvářet příznivé prostředí.¹⁷⁵

Mikulášek ještě vysvětluje význam antijudaismu: „*Antijudaismus (proti-judaismus) postihuje odmítnutí židovství jako vyznání z náboženských, v našich podmínkách z křesťanských pohnutek.*“¹⁷⁶ Tento přístup již jednoznačně směřuje k antisemitismu. Ateistické společnosti se k antijudaismu přikláněly se snahou vytlačit judaismus jako světový náboženský názor, který má postupně umřít se všemi náboženskými soustavami.¹⁷⁷

Závěrem je třeba vysvětlit i pojem antisionismus, opět podle Mikuláška: „*Pojem antisionismus (proti-sionismus) označuje v moderní době činnosti zaměřené proti teorii a praxi Izraele, fakticky však proti židovskému národnímu obrození jako dějinnému hnutí. Označuje odmítnutí Izraele jako národního státu židů (Židů). Vychází z přesvědčení, že židé nejsou či nemohou být národem, popř. že jako národ mají poslání v diaspoře a že Izrael je omyl dějin.*“¹⁷⁸

3.2 Příčiny a původ antisemitismu

Většina historiků zastává názor, že pojem antisemitismus vymyslel německý novinář Wilhelm Marr v roce 1879. Přestože se toto označení objevovalo již o 20 let dříve, a to i v některých encyklopediích, Marr jej zpopularizoval a značně rozšířil. Ve svém mládí uveřejnil protižidovskou brožuru, v níž tvrdil, že není správné Židy napadat jako ty, kdo zabili Krista a za hloupé považoval i středověká obvinění Židů ze znesvěcování hostie a rituální vraždy. Zabýval se především moderním, nikoliv středověkým antisemitismem.¹⁷⁹

Antisemitismus je obtížný námět diskuse, jeho podoba a projevy se totiž postupně mění, a navíc se odlišně projevuje v různých zemích a kulturách. Většina studií se zabývá jedním konkrétním aspektem, například ideologickými, psychologickými nebo společenskými

¹⁷⁴ Mikulášek 2000, s. 7.

¹⁷⁵ Mikulášek 2000, s. 8.

¹⁷⁶ Mikulášek 2000, s. 10.

¹⁷⁷ Mikulášek 2000, s. 10.

¹⁷⁸ Mikulášek 2000, s. 10.

¹⁷⁹ Walter LAQUEUR, *Měníci se tvář antisemitismu od starověku do dnešních dnů*, Praha 2007, s. 26.

kořeny, a zanedbává další možné motivy. Vzniklo sice mnoho děl o německém nebo rakouském antisemitismu, jenže většina Židů žila před druhou světovou válkou v Rusku, Polsku, v USA nebo Rumunsku. A právě o těchto zemích existuje jen několik studií.¹⁸⁰

Od počátku existence antisemitismu se objevují pokusy najít jeho příčiny. Rané myšlenkové školy byly teologické, nenávist k Židům vysvětlovaly na pozadí židovské zarputilosti: ukřižovali Ježíše a odmítli přijmout jeho učení, odmítli naslouchat Mohamedovi a přijmout islám. Tento faktor byl klíčový po mnoho staletí, zdaleka však nevysvětluje moderní antisemitismus. Zde vytvářelo důležitý faktor sociální napětí a ekonomické soupeření, tedy skutečnost, že Židé žili v mnoha zemích na okraji společnosti a věnovali se ekonomickým činnostem, což mohlo vyvolat závist a nenávist. Společenské napětí by se dalo vysvětlit jen pro některé oblasti. Antisemitismus se totiž týkal Židů bez ohledu na to, zda byli bohatí, nebo chudí. Důležitou roli hrály i demografické faktory, což dokládá příklad Vídně. V roce 1850 zde žilo kolem 2 tisíc Židů, v roce 1925 již 200 tisíc. Vídeň se tak stala centrem antisemitismu. Také psychologický přístup k vysvětlení antisemitismu je komplikovaný. Zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud na konci života přišel s tvrzením, že Židé byli nenáviděni, protože vůči nim vládla velká žárlivost. Tuto koncepci však mnozí odborníci na antisemitismus nesdílejí a nesouhlasí ani s výroky Freudových následovníků o narcismu a antisemitismu, o roli superega a dalších analytických konceptech.¹⁸¹

3.3 Antisemitismus na českém území před druhou republikou a jeho důsledky

Antisemitismus v české kultuře a společnosti měl podle Jaroslava Meda endemický charakter daný složitou národněobrozeneckou problematikou vytvářející moderní český národ. Začal se projevovat tvrdý sociálně-nacionální odpor proti Židům, vnímaných českou společností kromě silné hospodářské konkurence zejména jakožto nositelé germanizace. Nacionalistický akcent podpořilo rozhodnutí rakousko–uherské vlády provádět od roku 1880 cenzus na základě přihlášení nikoli k určité národnosti, ale k „obcovacímu jazyku“, většina Židů se poté přiklonila k německému jazyku a kultuře.¹⁸² Židé museli postupně čelit

¹⁸⁰ Laqueur 2007, s. 27.

¹⁸¹ Laqueur 2007, s. 39–41.

¹⁸² Jaroslav MED, *Antisemitismus v české kultuře druhé republiky*. In: *Soudobé dějiny*, roč. XV, č. 1/2008, s. 10–11.

probíhající národnostní rivalitě mezi Čechy a Němci. Kromě zmíněného příklonu k německé asimilaci se Židé snažili asimilovat i s Čechy. Paradoxně německé i české národní hnutí židovské pokusy o asimilaci odmítla. Německé nacionální hnutí bylo rasistické už svou podstatou, neboť bylo vysloveně antisemitské a Židy považovalo za cizí živel. Antisemitismus ale kvetl i uvnitř českého nacionálního hnutí. Češi v Židech viděli nástroj germanizace a habsburského patriotismu. Tento postoj zastával již dříve i významný český literát Karel Havlíček Borovský (1821–1856). Ten Židy považoval nejen za příslušníky odlišného náboženství, ale také za národ, který jenom náhodou žije uprostřed českého národa a mluví jeho jazykem. Nemohli tak podle něj tvrdit, že patří k českému národu. Havlíček současně zavrhoval Židy, kteří toužili opustit svou kulturu a svůj jazyk. Upřednostňoval židovskou asimilaci s Němci.¹⁸³ Z nacionálních zdrojů se zrodil třeba i protižidovský pamflet Jana Nerudy *Pro strach židovský*, v němž je například zmíněno: „*Avšak víme také, kdo balvany nám nepřátelské chrání a brání. Poslední, pro národní rozvoj a politický pokrok předůležité volby sněmovní opět nás a jasně přesvědčily, že nejurputnějšími odpůrci našimi jsou Židé. Hleděno sobě jich na př. v Praze všemi možnými prostředky ušlechtilými, podávána jim ruka krajanů, upřímně a beze lsti – jako litina stáli proti nám, ani jediného hlasu nedocílono od nich pro svaté zájmy české.*“¹⁸⁴ V českém veřejném mínění tak podle Meda antisemitismus jednoznačně vyrostl z nacionálně-sociálních zdrojů.¹⁸⁵

Další pohled na antisemitismus na našem území lze najít v obsáhlém díle Michala Frankla a dalších autorů z roku 2013. Je zde zmíněno, že antisemitismus na českém území byl důsledkem konstruovaného a předurčeného pohledu na Židy, v němž byly soudobé události vykládány za pomoci teorie spiknutí. Moderní český antisemitismus tak není vysvětlitelný obvyklým tvrzením v české historiografii jako důsledek česko-německého národnostního konfliktu, podle něhož Židé měli hovořit německy a podporovat německé školství a politiku, a proto prý u český nacionalistů vyvolávali nevoli. Na rozdíl od tradičního českého dějepisceví je zde zdůrazňována podobnost s antisemitistickými hnutími v dalších evropských zemích.¹⁸⁶

¹⁸³ Moshe YEGAR, *Československo, sionismus, Izrael*, Praha 1997, s. 7–8.

¹⁸⁴ Jan NERUDA, *Pro strach židovský*, Praha 1870, s. 3.

¹⁸⁵ Med 2008, s. 11.

¹⁸⁶ Michal FRANKL a kol. *Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století. Velké a malé dějiny*, Praha 2013, s. 131.

Autoři ve zmíněném díle se také snaží vysvětlit německou kulturní integraci Židů. Dodávají, že tato situace byla pochopitelná. Začala totiž již v době, kdy čeština ještě nebyla přijata jako jazyk politických a kulturních elit. Velkou roli hrála také tradice židovské haskaly¹⁸⁷ šířící se právě v německém kulturním kruhu. A nakonec to v habsburské monarchii byli především němečtí liberálové, kteří se nejvíc zasloužili o zrovnoprávnění Židů. Rovněž prostředí židovských náboženských obcí bylo dlouho do 19. století německojazyčné. Němčina tak nemusela znamenat přihlášení k agresivnímu německému nacionalismu, ale spíše k tradici haskaly, k bohatství německé kultury a politickému liberalismu.¹⁸⁸

Nejznámější aféra s podtextem antisemitismu na našem území proběhla v roce 1899 v Polné nedaleko Jihlavy. Kolem Velikonoc se v Polné ztratila dívka Anežka Hružová. Její mrtvé tělo bylo nalezeno o pár dní později v blízkém lese Březina. Její ostatky nesly stopy brutálního násilného činu, pravděpodobně se sexuálním motivem. Na krku měla hlubokou řeznou ránu, objevila se tak podezření, že se jedná o „košerácký“ řez, tedy podobný židovské rituální porážce dobytka. Začala se tak šířit pověra o židovské rituální vraždě, což podpořilo dobrozdání dvou místních lékařů, kteří po pitvě dospěli k názoru, že v těle dívky a na místě činu nebylo nalezeno přiměřené množství krve. Brzy poté byl bez jakýchkoli důkazů z vraždy obviněn židovský mladík Leopold Hilsner, který byl většinou bez zaměstnání a toulal se. V následném procesu byl odsouzen k smrti. Během procesu se silně promítal antisemitismus hlavně v případech, že kdykoli chyběl nějaký důkaz, svědkové si na něj „vzpomněli.“ Například jeden z klíčových svědků měl Hilsnera poznat zhruba ze vzdálenosti 700 metrů podle typického držení hole, jiný zase tvrdil, že ho spatřil nést balíček připomínající podlouhlý košerácký nůž. Císař František Josef I. sice trest zmírnil na doživotí, Hilsner se však z vězení dostal až téměř po 20 letech v roce 1918, kdy byl amnestován. Do své smrti roku 1928 se spravedlnosti nedočkal.¹⁸⁹ Dle následujícího úryvku z *Národních listů* lze soudit, že Hilsner v dobových periodikách zastání určitě nenašel: „*Mezi lidem požíval Hilsner, dle povšechného úsudku svědků, pověsti velmi nekalé, nicotné. Byl zkažených mravů, pouhý lenoch a ničema, jenž rád navazoval styky s různou ženskou společností, při tom pak vůči mladým, třeba neznámým dívkám začasť počínal si směle a s drzou odvahou.*

¹⁸⁷ Jedná se o ideologický směr rozšířený mezi evropskými Židy v 18. a 19. století.

¹⁸⁸ Frankl a kol. 2013, s. 86.

¹⁸⁹ Frankl a kol. 2013, s. 152.

*A také chlípností býval ovládán tou měrou, že dokonce při jisté příležitosti vyhrožoval jedné z dřívějších milenek, Anně Benešové, i smrtí... Hilsner je zjev přímo apatický. Bezvousý, vystupujícími lícními kostmi zpitvořený, jinak zcela významu prostý obličej jakoby se potutelně šklebil, oči postrádají živoucího lesku a nos, vyčnívající nad kosou, pološpičatou bradu, jest známým věštitelem a nepopiratelnou známkou orientálského původu Hilsnerova. Rovněž chůze Hilsnerova jest zvláštní: je houpavou, těžkou a každému hned nápadnou.*¹⁹⁰

V procesu s Leopoldem Hilsnerem sehrál velkou úlohu Tomáš G. Masaryk (1850–1937), jenž tehdy působil jako profesor filozofie v Praze a stál v čele vlastenecké Strany realistické. Postavil se na obranu obviněného Hilsnera a v roce 1900 vydal spis, ve kterém požadoval přehodnocení soudu. Ten byl obnoven a Hilsnerovi se trest smrti změnil na doživotní vězení. Masaryk se však tímto skutkem nevyhnul následkům. Studenti proti němu pořádali demonstrace, zájem o jeho přednášky opadal a dočkal se také obžaloby z hanobení soudu. Na druhou stranu získal sympatie židovských organizací v Čechách i světového židovstva.¹⁹¹

¹⁹⁰ Vražda v Polné. In: *Národní listy*, 12. 9. 1899, roč. 39, č. 253, s. 2.

¹⁹¹ Yegar 1997, s. 8.

4 Židé během druhé republiky

4.1 Demografie židovského obyvatelstva během první republiky

Během sčítání lidu roku 1921 bylo židovské populaci poprvé povoleno přihlásit se k židovské národnosti, a to bez ohledu na mateřskou řeč. V tomto roce žilo v Československu 354 342 obyvatel židovského vyznání, z nichž se jich celkem 190 856 přihlásilo k židovské národnosti. V roce 1930 to bylo pro změnu 356 830 osob židovského vyznání, z nichž se tentokrát 204 779 příslušníků hlásilo k židovské národnosti.¹⁹² V meziválečném Československu tvořili židé¹⁹³ zhruba 2,5 % populace, mezi jednotlivými oblastmi však panovaly velké rozdíly. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku tvořili židé méně než 1,5 %, na Slovensku 4,5 % a na Podkarpatské Rusi zhruba 15 %.¹⁹⁴

Židé¹⁹⁵ byli v nově vzniklém státě rozmístěni disperzně. V Čechách se koncentrovali do velkých měst, která představovala významná střediska obchodu, průmyslu, vědy a kultury. Venkov byl židovskými rodinami obýván méně. Silné zastoupení měla jejich komunita v Praze, lázeňských městech,¹⁹⁶ v Plzni, Liberci nebo Českých Budějovicích. Na Moravě a ve Slezsku se její příslušníci již tolik do velkoměst nekoncentrovali. Na Slovensku žili židovští obyvatelé velmi nerovnoměrně, usazovali se tak i na venkově. Silné zastoupení měli zejména na jihu a západě Slovenska. Mezi významná židovská centra patřily Púchov, Trnava, Sereď, Trenčín nebo Žilina. Na Podkarpatské Rusi největším množstvím židovských usedlíků disponovalo Mukačevo, považované za nejvíce židovské československé město.¹⁹⁷

Z hlediska zaměstnání byli židé¹⁹⁸ Čechách v jednotlivých odvětvích podle sčítání lidu z roku 1921 zastoupeni následovně: zemědělství (3,4 %), průmysl a živnosti (19,6 %), obchod a peněžnictví (47,9 %), doprava (2,2 %), st. služba a sv. povolání (8,8 %) a ostatní

¹⁹² Ludmila SLÁDKOVÁ, *Profesní a sociální charakteristika židovské populace v Československu za první republiky*. In: ČSÚ [online]. *Demografie 1: revue pro výzkum populačního vývoje*, 2008 [cit. 25. 7. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.czso.cz/documents/10180/20565041/180308q1.pdf/59af367e-dcb9-46b8-8208-7b6ef4db3471?version=1.0>, s. 2–5.

¹⁹³ Myšleno jako příslušníci židovského vyznání.

¹⁹⁴ Marie CRHOVÁ, *Politické strany a politika židovské menšiny*. In: Jiří MALÍŘ, Pavel MAREK, *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, Brno 2005, s. 965.

¹⁹⁵ Myšleno jako Židé i židé, platí pro celý následující odstavec.

¹⁹⁶ Karlovy Vary, Mariánské Lázně nebo Teplice-Šanov.

¹⁹⁷ Sládková 2008, s. 3–4.

¹⁹⁸ V tomto odstavci je psáno „židé“ s malým počátečním písmenem, neboť tak byli označeni u přiložených statistických údajů. Autorka textu Ludmila Sládková textu obě označení vědomě rozlišovala.

(17,1 %). Morava a Slezsko: zemědělství (1,9 %), průmysl a živnosti (24,3 %), obchod a peněžnictví (45,2 %), doprava (3,5 %), st. služba a sv. povolání (8,0 %) a ostatní (17,1 %). Slovensko: zemědělství (10,7 %), průmysl a živnosti (22,3 %), obchod a peněžnictví (46,0 %), doprava (1,7 %), st. služba a sv. povolání (7,4 %) a ostatní (11,9 %). Podkarpatská Rus: zemědělství (26,9 %), průmysl a živnosti (23,6 %), obchod a živnosti (26,4 %), doprava (4,0 %), st. služba a sv. povolání (5,2 %), a ostatní (13,9 %).¹⁹⁹ Z údajů o zaměstnání židovského obyvatelstva v jednotlivých sférách ekonomiky lze vyčíst i vyspělost jednotlivých částí Československa v roce 1921. Zatímco ve vyspělejších českých zemích pracovalo minimum židů v zemědělství, na Podkarpatské Rusi měli dokonce o něco větší zastoupení než v obchodě a živnostech. V Česku a na Slovensku ale platil známý fakt, že nejvíce židů pracovalo v povoláních spojenými s financemi.

4.2 Židovské aktivity před obdobím druhé republiky

Mezi židovským obyvatelstvem začaly na konci 19. století vznikat dva národní směry vymezující se vůči německožidovským identitám – Čechožidé a sionisté. Českožidovské hnutí chtělo pro sebe získávat Židy v českých krajích. Sionisté byli přesvědčeni, že Židé tvoří samostatný národ, a tudíž mají bojovat o menšinová práva v rámci habsburské monarchie a také usilovat o vytvoření židovského státu v Palestině. První českožidovský spolek byl vytvořen v roce 1876 studenty, jež přišli na pražskou univerzitu z menších měst v jižních, středních a východních Čechách. I sionisté nejdříve působili jako hnutí studentské, spolek Bar Kochba²⁰⁰ byl založen roku 1899.²⁰¹ Židé se v českých zemích během 19. a na počátku 20. století integrovali do české a německé společnosti. Čechožidé se však z národnostního hlediska cítili jako Češi, sionisté zase jako Židé. Zásadní rozdíl mezi českožidovským a sionistickým hnutím však tkvěl především v tom, jak se jejich představitelé vyrovnávali s protižidovskými nepokoji a narůstajícím antisemitismem. U přívrženců sionistického hnutí antisemitismus posiloval touhu po samostatném židovském státě. Naopak pro českožidovské hnutí znamenala každá protižidovská kampaň úbytek

¹⁹⁹ Sládková 2008, s. 5.

²⁰⁰ Spolek Bar Kochba se v době před první světovou válkou stal nejvýznamnější sionistickou organizací v Praze. Po jejím konci však rychle ztratil své prominentní postavení (Yegar 1997, s. 15).

²⁰¹ Ve stejný rok probíhala také tzv. hilsneriáda. Právě ta přesvědčila některé bývalé českožidovské studenty, že integrace do českého národa není možná a že je třeba usilovat o ochranu práv židovského národa (Frankl a kol. 2013, s. 102)

členů, protože přestávali věřit v možnost asimilace. Závažný byl i hrozící rozkol hnutí, neboť jeho představitelé se museli domluvit, za jakých podmínek budou moci pokračovat. Ani sionisté nebyli jednotní. Hlavní bodem sporu se stala otázka formy nového státu v Palestině nebo jak se budou stavět k Arabům.²⁰²

K posílení židovského nacionalismu velmi přispěla první světová válka. Vliv měl také šířící se nacionalismus, antisemitismus, pogromy, ale také Balfourova deklarace z roku 1917, v níž Velká Británie přislíbila zřízení židovské domoviny v Palestině. Sionisté byli v jednání s politickými představiteli Československa upřednostňováni, přestože se velká část Židů v meziválečné době plně integrovala do společnosti. Roli hrála také skutečnost, že Československo zahrnovalo Slovensko a Podkarpatskou Rus s významnými židovskými komunitami, kde se koncept českožidovství neujímal.²⁰³

Myšlenku židovského nacionalismu podporoval i Tomáš G. Masaryk.²⁰⁴ Byl totiž přesvědčen, že Židé jsou samostatným národem, a proto nesouhlasil s jejich asimilací. V sionismu viděl mravní obrození židovství.²⁰⁵ Masarykův příklon však odsoudili mnozí Čechožidé, kteří se s ním mnohdy osobně znali z doby před první světovou válkou.²⁰⁶ O asimilaci se navíc ještě vyjádřil negativně a tvrdil, že toto hnutí nemůže uspět.²⁰⁷

Z iniciativy sionistů došlo také k založení Židovské strany, za kterou mezi lety 1929 a 1938 usedli vždy dva poslanci v parlamentu. Židovských poslanců však bylo více, nejčastěji zastupovali českou a německou sociální demokracii.²⁰⁸

Na území Slovenska existovaly emancipované komunity velmi podobné těm v českých zemích i židovské obce příbuzné ortodoxním komunitám Podkarpatské Rusi a Haliče. Emancipovaná skupina se soustředila především na západě a jihu Slovenska. Postupně zde proběhly pokusy o německou, maďarskou i slovenskou asimilaci. Právě ta slovenská zde nabyla značného rozsahu, oproti té české však měla jiný charakter, neboť židovští asimilanti si většinou udrželi silnou náboženskou židovskou identitu. Tu podporovala také tradičně

²⁰² Frankl a kol. 2013, s. 100–105.

²⁰³ Frankl a kol. 2013, s. 115.

²⁰⁴ Více viz. Miloš POJAR, *T. G. Masaryk a židovství*, Praha 2016.

²⁰⁵ Yegar 1997, s. 19–20.

²⁰⁶ Frankl a kol. 2013, s. 116.

²⁰⁷ Yegar 1997, s. 20.

²⁰⁸ Frankl a kol. 2013, s. 116.

silná židovská ortodoxie. Na východě Slovenska navíc stále panovalo striktní zachovávání ortodoxních náboženských předpisů. Pro tyto komunity byla typická silná nižší střední třída a zemědělský, někde i proletářský element. Sionismus zde tak neměl příliš velký ohlas.²⁰⁹

Na Podkarpatské Rusi žili Židé z velké části na venkově, kde se věnovali zemědělství a řemeslům. Mnoho jich však také žilo ve městech, v nichž hráli důležitou ekonomickou roli zejména v obchodní sféře. Náboženské obce tvořily uzavřené komunity se zachovaným ortodoxním judaismem. Myšlenka sionismu nebo asimilace však nebyla pro zdejší obyvatelstvo příliš lákavá. Židovská identita se zde totiž v podstatě ani nerozlišovala na náboženskou a národnostní. Na venkově mluvili Židé převážně jidiš, zatímco inteligence a střední vrstva maďarsky.²¹⁰

4.3 Situace v politice a ve společnosti během období druhé republiky

Pro lepší pochopení židovského postavení v průběhu druhé republiky je třeba nejprve zmínit politické a národní myšlení státu a jeho společnosti během tohoto období. Druhá republika představuje jediný krajně pravicový režim v moderních českých dějinách. Nastolila ho česká radikálně konzervativní pravice a čeští fašisté v něm získali podíl na moci. Mnichov 1938 neznamenal pro Československo pouze státní porážku, ale rovněž zvrátil postavení dosavadního liberálně demokratického režimu, a vytvořil tak vhodné podmínky pro nástup jeho odpůrců k moci. Mladou generaci radikalizovala sociální labilita a stagnující generační obměna. Za viníka následků mnichovské dohody byla označena nesprávná demokratická zahraničně politická orientace a modernizační posedlost demokratické a socialistické elity první republiky. Na podzim 1938 se moci chopila integrálně nacionalistická pravice.²¹¹

Změny proběhly i v českém katolicismu, když se do jeho čela dostal konzervativní klérus a militantní protidemokratický proud. Demokraticky orientované křídlo katolické politiky Jana Šrámka z období první republiky nebylo považováno za dostatečně výkonné. Šrámkova demokratická politika v koaličním kompromisu prý opustila náboženský duchovní základ. Navíc měla poškozovat katolickou církev u věřících jiných stran, zejména strany agrární.

²⁰⁹ Crhová 2005, s. 966.

²¹⁰ Crhová 2005, s. 966.

²¹¹ Jan RATAJ, *Česká politika v druhé republice – kritický pohled na neznámé češství*. In: Miloš POJAR, Blanka SOUKUPOVÁ, Marie ZAHRADNÍKOVÁ, *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007, s. 21–25.

Během druhé republiky získala katolická církev nové privilegované postavení. Vyhlášený program odsekularizování české společnosti chtěla konzervativní církevní elita řešit prostřednictvím nového autoritářského režimu podle hesla „Katolictví zákonem!“ Když proběhlo jednání mezi prelátem Janem Paulyem, předsedou české části ČSL Bohumilem Staškem a předsedou Rudolfem Beranem, slíbil Beran, že obnoví úzkou předválečnou vazbu mezi katolickou církví a státem. Kanovník Stašek, který dlouhodobě podléhal vlivu svého klerofašisticky orientovaného spolupracovníka Jana Scheinhosta, se poté navíc stal předsedou kulturní komise SNJ určené pro ideologickou očistu a převýchovu společnosti. Nové privilegované postavení katolické církve zdůraznil i akt prezidenta Emila Háchy, když během ceremoniálu po svém zvolení vkleče políbil lebku sv. Václava a přijal požehnání od českého primase kardinála Karla Kašpara.²¹²

Autoritářská mocenská elita druhé republiky se snažila o jednotnou ideologickou indoktrinaci celé české společnosti a vymýcení názorových alternativ. V tehdejší Česko–Slovensku se svobodný občan opět změnil na závislý subjekt podřízený státu, jehož povinnosti tak začaly převažovat nad právy. Nejvyšší hodnotou se stal český integrální nacionalismus. Ten byl nadřazen nad všechny ostatní ideové základy druhé republiky.²¹³ Druhorepublikový český nacionalismus se navracel k provincionálně výbojnému nacionalismu za časů Rakouska–Uherska. Silně se rozšířil i jazykový purismus, který zasáhl veřejné prostory a vyvolal hnutí za důsledné počestění příjmení Čechů. Jazykové změny zasáhly především angličtinu a francouzštinu. Zmizely například letité názvy pražských kin jako Apollo, Metro nebo Broadway. Bylo požadováno i odstranění všech cizojazyčných nápisů na veřejnosti, názvů výrobků nebo obchodů. Občan měl rovněž zkouškovou povinností prokazovat znalost českého jazyka. Byla také omezena překladatelská činnost a dovoz tisku ze zahraničí.²¹⁴

Začalo se objevovat heslo „Počestíme Čechy!“ zaměřené především proti Čechům židovského původu a proti Židům. Nové elitě se podařilo do české veřejnosti přinést vlnu antisemitské zášti. Biologický rasismus byl dokonce sdílen a verifikován částí kapacit české

²¹² Rataj 2007, s. 26.

²¹³ Rataj 2007, s. 31–32.

²¹⁴ Jan RATAJ, *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*, Praha 1997, s. 93–96.

vědy a tehdejších provládnicích společenských špiček a elit. Profesori z Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v čele s profesorem Stanislavem Mentlem Židy spojovali s podnikavostí, houževnatostí, schopností obejít překážku jakýmkoli způsobem, nechutí k tělesné práci, povýšeností vůči jiným rasám, slaběji vyvinutým smyslem pro čest nebo pohrdání morálkou vůči jiným rasám. Ve svém dobrozdání rovněž Židy nepovažovali za národ, ale rasu, proto Žid zůstává Židem, i když se hlásí k jiné národnosti.²¹⁵ Český antisemitismus tak nikdy nebyl lidový, ale spíše ekonomický, protože jej šířily většinou zámožné vrstvy. Přímo proti antisemitismu se ozývaly osobnosti různého ideologického a politického přesvědčení jako například liberálové, evangelíci, socialisté nebo komunisté.²¹⁶ Na obranu proti postupujícímu antisemitismu vznikla i Československá liga proti antisemitismu.²¹⁷ Již v lednu 1938 se v časopise *Přítomnost*²¹⁸ vymezil i Ferdinand Peroutka²¹⁹ vůči antisemitismu těmito slovy: „*Co mně vždycky překáželo, abych se antisemitou stal, nebyla záliba v židech, nýbrž hrdost národní. Antisemitismus, který se tváří tak hrdinně, není ve skutečnosti ničím jiným než žalostným doznáním neschopnosti vlastního národa. Podstatou antisemitistického učení jest ta podivínská a dospělých národů zcela nedůstojná poučka, že, dá-li se židům volnost, normální národ je bezmocný v jejich rukou, prohraje s ním svůj zápas o život a je poražen a ztročen.*“²²⁰

Také konzervativní katolický nacionalismus Židy ostrakizoval a demonizoval.²²¹ Podle úryvku z periodika *Věštník katolického duchovenstva* by se dalo říct, že pro Hitlerovy kroky proti Židům měla církev pochopení: „*Svou činností dostali Židé do svých rukou světový trh, světové hospodářství, peněžnictví a tisk, kde rozhodovali. Stali se internacionální velmocí. Proto každý stát s jejich mocí počítal a docela se jí i obával a žádný netroufal si z nich proti Židům vystoupiti. Až Hitler nehleděl ani vpravo ani vlevo, neobávaje se následků, rezolutně*

²¹⁵ Rataj 2007, s. 32–34.

²¹⁶ Jiří HOLÝ, Milena Jesenská a ti druzí. *Angažovaný odpor proti antisemitismu za druhé republiky*. In: Marcela ZOUFALÁ, Jiří HOLÝ (eds.), *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*, Praha 2016, s. 99–101.

²¹⁷ Richard SEEMANN, *Cesta do Wannsee*, Středokluky 2008, s. 52.

²¹⁸ Jedná se o politicko-kulturní časopis založený v roce 1924 právě Ferdinandem Peroutkou. U jeho zrodu stál i Tomáš G. Masaryk. Do jeho obsahu přispívali i Karel Čapek nebo Eduard Bass.

²¹⁹ Ferdinand Peroutka (1895–1978) byl jedním z nejvýznamnějších představitelů české předválečné žurnalistiky. Během války přežil pobyt v koncentračním táboře.

²²⁰ Ferdinand PEROUTKA, *Něco o českém národu a židech*. In: *Přítomnost*, 19. 1. 1938, roč. 15, s. 33.

²²¹ Rataj 2007, s. 32.

a bezohledně proti Židům vystoupil a po něm Itálie.“²²² Sympatie s Hitlerovými kroky dokládá i následující úryvek, kde jsou Židé ještě obviněni ze spolupráce se zednáři: „Mussolini i Hitler dobře prokoukli práci zednářských lóží a jejich spojenectví se židovstvím a proto tak ostře vystoupili proti lóžím. Jest faktem naprosto dokázaným, že židovstvo hrálo vždy vynikající roli v lóžích zednářů a bolševiků a proto tu vládl tak nepřátelský vliv proti katolicismu, který ukazoval hněv a pomstu Kristu a jeho dílu.“²²³ Výraznou postavou katolického antisemitismu byl i básník Jakub Deml.²²⁴ Ve svém díle *Šlápěje XXV* z roku 1940 dokonce napsal: „Řekne-li vám někdo, že je Žid také člověk, hned mu vyražte čtyři zuby a zeptejte se ho, co znamená slovo Pilátovo: Ejhle člověk!“²²⁵

4.4 Protižidovská opatření během druhé republiky

V rezoluci podepsané 97 činovníky všech okrsků Sokola se psalo: „Židovská otázka by měla být řešena na národním a sociálním základě tak, že lidé, kteří se do země přistěhovali po roce 1914, by se měli vrátit do své původní vlasti. Další Židé, kteří v roce 1930 (při sčítání lidu) udali jako svou národnost československou, mohou být v poměru ke své početní síle začleněni do našeho národa. Ostatní se pak mohou usadit v národech, k nimž se dobrovolně přihlásili v roce 1930.“²²⁶ Ihned po mnichovské dohodě bylo židovské obyvatelstvo v Sudetech vystaveno pronásledování. Po jejím uzavření jich do českého vnitrozemí uprchlo zhruba 17 tisíc. Podle sčítání lidu z května 1939 jich v sudetské župě zbylo již pouze 2 363. Křišťálová noc²²⁷ proběhla i v okupovaném pohraničí. V Liberci, Opavě, Krnově, Karlových Varech a mnoha dalších místech došlo na vypalování synagog a ničení židovských obchodů a bytů. Tato událost uspíšila proud židovských uprchlíků do českého vnitrozemí, hrozil jim totiž pobyt v koncentračních táborech. Postupné opuštění liberálních a demokratických hodnot první republiky vedlo k oživení českého antisemitismu. Nenávistná kampaň se zpočátku obrátila zejména proti židovským uprchlíkům z Německa a Sudet. Vláda druhé

²²² Židé se hlásí do katolické církve. In: *Věstník katolického duchovenstva*, 15. 10. 1938, roč. 39, č. 2, s. 11.

²²³ Konec svobodných zednářů? In: *Věstník katolického duchovenstva*, 15. 11. 1938, roč. 39, č. 3, s. 20.

²²⁴ Jaroslav MED, *Židé a druhá republika*. In: Marcela ZOUFALÁ, Jiří HOLÝ (eds.), *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*, Praha 2016, s. 277; Jakub Deml (1878–1961) byl po válce obžalován z kolaborace s nacisty, nakonec se však dočkal osvobození.

²²⁵ Med 2016, s. 278.

²²⁶ Jaroslav MED, *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*, Praha 2010, s. 86–87.

²²⁷ Jde o protižidovský pogrom, který se odehrál v nacistickém Německu, Rakousku a Sudetech v noci 9. a 10. listopadu. Název je odvozen od rozbitého skla z oken výloh židovských obchodů, domů a synagog. Více viz. Martin GILBERT, *Křišťálová noc*, Praha 2007.

republiky bránila jejich přílivu, a především po křišťálové noci byli židovští uprchlíci na hranicích vraceni českými úřady.²²⁸

Strana národní jednoty začala pod tlakem fašizujících kruhů omezovat členství Židů. Ve straně působila i radikální část, která dostala více prostoru v Mladé národní jednotě. Ta se mimo jiné pokoušela o vytvoření ozbrojených oddílů dohlížejících na emigranty a příslušníky neárijského původu. Aktivitou MNJ v Hradci Králové bylo například fotografování každého árijce, jenž vstoupil do židovského obchodu. V samotné SNJ vznikla komise požadující vyloučení Židů ze všech kulturních oborů.²²⁹

Židé začali být omezováni ve výkonu povolání a propouštění ze státní správy. Také lékařské a advokátní kanceláře začaly usilovat o vyloučení Židů, aby se zbavily nepříjemné konkurence. České průmyslové kruhy spatřovaly stejně jako v Německu v židovském majetku bohatství. Dne 10. ledna byly vytvořeny dvě vládní subkomise. První se měla věnovat podmínkám, za kterých bude povolován vývoz majetku židovských emigrantů, druhá měla připravit návrh na konečné řešení „židovské otázky“. Vlnu antisemitismu podporoval především vnější tlak Německa. Po návštěvě ministra zahraničí Františka Chvalkovského v Berlíně 21. ledna 1939 rozhodla vláda o propuštění státních zaměstnanců židovského původu. Německo během Chvalkovského návštěvy žádalo i zavedení norimberských zákonů,²³⁰ ty však během druhé republiky nikdy neplatily. Dne 27. ledna došlo ke schválení nařízení o pobytu emigrantů. Všechny tyto osoby byly povinné na příkaz zemského úřadu opustit české a slovenské území ve lhůtě od jednoho do šesti měsíců. Dne 10. února vláda vydala upravující nařízení o přezkoumání státního občanství a pobytu cizinců emigrantů. Nařízení bylo formulováno značně všeobecně a vztahovalo se na osoby, které nabyly státního občanství po 1. listopadu 1918 a ty, jež měly své domovské právo na území připadlé sousedním státům po 30. září 1938.²³¹ Vrcholem bylo schválení znění programu SNJ ze 16. února.²³² K Židům se vyjadřoval slovy: „*Jest proto Židy pokládat za národ zvláštní, ať užívají kteréhokoli jazyka. Jejich právní postavení bude upraveno*

²²⁸ Seemann 2008, s. 52.

²²⁹ Seemann 2008, s. 55–56.

²³⁰ Norimberské zákony byly přijaty v roce 1935. Jednalo se o základní prostředek, na jehož základě nacistické Německo provádělo rasovou diskriminaci v něm okupovaných zemích.

²³¹ Seemann 2008, s. 53–56.

²³² Gebhart, Kuklík 2004, s. 216.

*zákonem. Nebudou míti účast ve státní a veřejné správě a budou zbaveni všeho vlivu na duševní a fyzickou kulturu národa.*²³³ Program SNJ nebyl oficiálně nikdy schválen ani v úplnosti publikován.²³⁴ Většina protižidovských opatření přijatých během druhé republiky nestihla být plně realizována.²³⁵

Na Slovensku se také již od vzniku druhé republiky začalo objevovat násilí proti Židům. Dlouhodobě nejhorší byla situace v Trnavě. Během manifestace 7. října 1938 dav skandoval protižidovská hesla a došlo k ničení židovských obchodů a bytů. Poškozeny byly také obě synagogy. Projevy násilí dosáhly na přelomu ledna a února 1939 charakteru pogromů. K protižidovským postojům motivovali hlavně představitelé nového režimu. Hlavní představitelé státu nebo HSĽS ve svých projevech přímo upozorňovali na židovské obchody a podniky a slibovali, že brzy přejdou do křesťanských rukou. Vystoupení politiků se tak stávala impulzem pro protižidovské aktivity. Docházelo také k deportaci části židovského obyvatelstva na odstoupené území. Samotné deportace měly velice chaotický průběh, protože byly špatně organizované. Přispělo k tomu i chování gardistů, kteří využívali příležitosti k tomu, aby si s některými Židy vyřídili osobní účty. Když 7. listopadu 1938 Jozef Tiso tyto deportace zrušil, neznamenalo to návrat Židů na původní místo. Mnozí z nich byli nadále nuceni zůstat v nepříjemných podmínkách v „zemi nikoho.“ Maďarské úřady tyto jedince chytaly a snažily se je vrátit zpátky na Slovensko, to však odmítalo deportované přijat zpět. Až 8. prosince se mohli vrátit alespoň Židé s domovskou příslušností na Slovensku. Postupem času začalo být regulováno i zastoupení Židů ve vybraných povoláních. Došlo například k vyloučení židovských lékařů, což se dotklo i studentů medicíny, kde někteří byli dokonce vyloučení těsně před závěrečnými zkouškami. Docházelo i k cílenému bojkotu židovských obchodů. Po volbách 18. prosince 1938 a vytvoření Strany slovenskej národnej jednoty pod dominancí HSĽS došlo k dalším opatřením proti Židům typu zrušení židovských politických stran, sportovních organizací

²³³ Gebhart, Kuklík 2004, s. 219.

²³⁴ Gebhart, Kuklík 2004, s. 219.

²³⁵ Seemann 2008, s. 53.

nebo spolků. Protižidovské stanovisko zaujala i slovenská církev, avšak někteří kněží umožnili Židům přijmout křest a konvertovat ke křesťanství.²³⁶

Židé na Podkarpatské Rusi tvořili samostatnou jednotku československého židovstva. Byli charakterizováni velkou zbožností a v jejich náboženských obcích vládla ortodoxie. Mnichovské události zdejší Židy překvapily. V Mukačevu se zorganizovala skupina, která chtěla reprezentovat všechny podkarpatoruské Židy. Její členové se setkali se zástupci vlády Augustina Vološina a chtěli s nimi probrat své postavení. Události se však vyvíjely příliš rychle na to, aby si mohli určovat svůj vlastní osud. Po vídeňské arbitráži Maďaři obsadili část Podkarpatské Rusi a začali Židy vyhánět do autonomních oblastí. Po maďarské okupaci autonomních oblastí začaly místní vrchnosti vyhánět Židy naopak do Polska. Úřady to obhajovaly tvrzením, že se jednalo o vyhnání Židů bez státního občanství. Postupně narůstající násilí maďarských jednotek na Židech přineslo i první oběti. Celková maďarizace podkarpatského židovstva narazila na velké překážky a zacházení Maďarů se Židy u nich vyvolalo silný protimaďarský antagonismus.²³⁷

4.5 Židovská emigrace

Velký problém představovala židovská emigrace. Jednak kvůli kvantitě uprchlíků, ale také omezeným emigračním možnostem. Stát navíc váhal s proplácením skupinového vystěhovalectví německých a židovských uprchlíků. Na druhou stranu bylo na židovské organizace naléháno, aby urychlily emigraci. Stát přispíval častěji jednotlivcům než soustředěným skupinám. Z židovských organizací zajišťovala vystěhovalectví hlavně pražská pobočka organizace HICEM.²³⁸ Vystěhovalectví usnadňovala především skutečnost, že cestovní náklady mohly být placeny v korunách. Na druhou stranu problém spočíval především v zajištění cestovních nákladů a pasů pro nemajetné vystěhovalce.

²³⁶ Peter SALNER, *Židia v období autonómie Slovenska* (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). In: Miloš POJAR, Blanka SOUKUPOVÁ, Marie ZAHRADNÍKOVÁ, *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007, s. 134–141.

²³⁷ Yeshayahu A. JELINEK, *Maďari a Židia na Podkarpatskej Rusi v době druhej svetovej vojny*. In: Miloš POJAR, Blanka SOUKUPOVÁ, Marie ZAHRADNÍKOVÁ, *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007, s. 146–149.

²³⁸ Organizace vznikla v roce 1927. Finančně podporovala židovskou emigraci a během druhé světové války rozvíjela rozsáhlé aktivity v oblasti péče o uprchlíky. Sídlo měla v Paříži.

Organizovanou vystěhovaleckou činnost prováděl zejména Palestinský úřad v Praze.²³⁹ Legální imigraci do Palestiny však brzdil především odpor Arabů a vazba na přistěhovalecké certifikáty, které britská mandátní správa přidělovala jen určitým kategoriím osob. Každý certifikát opravňoval vystěhovalce k tomu, aby si s sebou vzali manželku a děti bez zvláštního povolení. Pro jiné rodinné příslušníky se vyžadovalo povolení k příchodu. Výběr probíhal velmi přísně, neboť k dispozici byl velmi omezený počet certifikátů. Kromě toho byly v malém množství dostupné pro náboženské práce, studenty chtějící studovat na palestinských školách, dělníky, příbuzné palestinských obyvatel, řemeslníky a zámožné osoby. Právě bohatí Židé se dočkali výhod, protože zemský zákon předepisoval pro rodiny poplatek tisíc liber. V případě Československa, respektive Česko–Slovenska poskytovala certifikáty židovská organizace Jewish Agency.²⁴⁰ Po omezení příspěvků na emigraci bylo možné na ni přispívat jen za přílivu kapitálu z anglického daru ve výši 4 milionů liber na základě mezistátní dohody z 27. ledna 1939. Další milion liber byl poskytnut v únoru. Začaly vznikat i privátní agentury organizující ilegální transporty do Palestiny. Ty probíhaly tzv. dunajskou cestou a z černomořských rumunských přístavů přes Bospor a Řecko. Mnozí uprchlíci riskovali život v přeplněných prostorech lodí bez dostatku jídla a pitné vody. V několika případech lodě také ztroskotaly. Britové navíc přijali účinná a policejní opatření zabráňující pašování běženců jak po pevnině, tak z volného moře. Některé Britové zadrželi a internovali na Kypr nebo Mauricius. Jedním z hlavních důvodů, proč někteří Židé preferovali ilegální migraci, byla skutečnost, že vyřizování emigračních záležitostí trvalo příliš dlouho. Do exilu odešla i řada umělců židovského původu. Mezi ně patřili například herec Hugo Haas, režiséři Karel Dodal a Jiří Weiss nebo spisovatel Egon Hostovský.²⁴¹

Odliv židovského kapitálu a stupňující se potíže ve vývozu zboží se staly i příčinou umírněnějšího postoje oficiálních kruhů. V parlamentu se občas začínaly objevovat i střízlivější názory, například poslanec Ladislav Rašín upozorňoval, že přehnané projevy antisemitismu by mohly uškodit československému zahraničnímu obchodu, jehož podpora

²³⁹ Úřad provozovala v Praze od roku 1920 Jewish Agency (Jan BENDA, *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí*, Praha 2013, s. 406).

²⁴⁰ Organizace založená v roce 1929. Ještě před vznikem Izraele fungovala jako neoficiální vláda pro židovské obyvatelstvo v Britské mandátní Palestině.

²⁴¹ Jan BENDA, *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí*, Praha 2013, s. 404–417.

patřila mezi prvořadé úkoly vlády.²⁴² Ta se tak dostala do obtížné pozice. Chtěla spolupracovat s Německem a Itálií, Německo však požadovalo řešení židovské otázky a odchod Židů ze země. Na financování emigrace však vláda potřebovala finanční pomoc západních zemí. Velká Británie poskytla v lednu 1939 půjčku 16 milionů liber, požadovala však, aby na českém území nebyly zaváděny protižidovské zákony a nařízení.²⁴³

4.6 Reakce Židů

Svaz Čechů židů k nastalé situaci vydal oficiální prohlášení. Zde zmiňují, že jejich předci žili v zemi po staletí, sžili se se svým okolím a spoluvybudovali velká díla české kultury i veškerý český život. Na obhajobu zmítající vlny antisemitismu poukazují na to, že jejich předkové na Karlově mostě hájili se studenty Prahu proti Švédům, bojovali v řadách husitských vojsk i na všech frontách československých legií. Poukazují také na členství v Maffii²⁴⁴ a Omladinářském hnutí.²⁴⁵ V závěru zdůrazňují svou věrnost a oddanost českému národu.²⁴⁶

Na základě vybraných memoárů analyzovaných Hedvikou Novotnou se Židé v Československu po mnichovské dohodě cítili silně otřeseni. Po záboru Rakouska a Sudet doufali, že Československu už nic nehrozí: „*Stále jsme se utěšovali nadějí, že když teď Německo získalo Rakousko a Sudety se svými Němci, nemohou nám v Československu už nic udělat.*“²⁴⁷ Podobně uvažoval i Eduard Goldstücker: „*Ani ve skličujícím ovzduší ‚malé republiky‘ jsme nepomýšleli na emigraci. Musím přiznat, že jsem nepočítal s úplným obsazením zbytku republiky. Ne proto, že bych věřil v Hitlerovy ohledy na Čechy, ale protože jsem předpokládal, že ten zbytek někdejšího státu, který se stal naprosto nezávislým na Německé říši, by jí mohl být hospodářsky prospěšný.*“²⁴⁸ Oldřich Stránský na druhou stranu

²⁴² Livia ROTKIRCHEN, Eva HARTMANN–SCHIMDT, Avigdor DAGAN, Milan ŠIMEČKA (ed.), *Osud Židů v Protektorátu 1939–1945*, Praha 1991, s. 25.

²⁴³ Bednařík 1998, s. 130.

²⁴⁴ Maffie byla hlavním orgánem českého domácího odboje během první světové války. Řídila zpravodajskou a konspirační činnost a udržovala spojení se zahraniční sekcí.

²⁴⁵ Omladina je název nikdy neexistující mládežnické organizace, která měla v letech 1893 a 1894 stát za probíhajícími nepokoji v Rakousku–Uhersku.

²⁴⁶ Seemann 2008, s. 69–70.

²⁴⁷ Hedvika NOVOTNÁ, *Židé vzpomínají na druhou republiku. Obraz druhé republiky v memoárech židovských autorů z českých zemí*. In: Miloš POJAR, Blanka SOUKUPOVÁ, Marie ZAHRADNÍKOVÁ, *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007, s. 158.

²⁴⁸ Novotná 2007, s. 158.

„Druhá okleštěná republika musela hledat způsob, jak dál žít – jak uspořádat dopravu a kde postavit kanály, aby se dalo z pohraničí levně a snadno dopravit suroviny, které tam zůstaly. Ale každý, kdo dokázal uvažovat, musel tušit, že obsazení pohraničí není posledním Hitlerovým krokem. Bylo nabíledni, že nacisté zaberou i zbytek země.“²⁴⁹

Novotná popisuje, že ve všech autobiografiích se postupně objevovaly úvahy o vlastní emigraci. Mezi zdůvodnění, proč republiku neopustit, patřila sounáležitost s češtvím, rodinná soudržnost a zejména to, že si Židé nebezpečí do poslední chvíle nepřipouštěli.²⁵⁰

Peter Salner ve svém článku rozděluje reakce Židů na Slovensku na pomnichovské události na čtyři skupiny. První skupinou byla loajalita. Židovská ústředná úradovňa nabádala během voleb v prosinci 1938, aby Židé odevzdali svůj hlas za slovenský národ. Tuto volbu si vybrala většina z nich, což dokazoval fakt, že se chovali většinou klidně, stranili se veřejnosti a nikdo z nich se neodvážil se neslušně vyjadřovat o slovenské vládě nebo slovenském národě. Naopak prohlašovali, že se ochotně podřídí zákonům slovenského sněmu. Druhou volbou byla emigrace, tu podporovaly i některé slovenské a zahraniční židovské instituce. Kromě jasné volby Palestiny se vyskytla i možnost emigrace do Bolívie. Postupem času přibyla i možnost ilegální migrace. Další možností byla křest. Kromě toho se našli i odpůrci protižidovských opatření nového režimu. Dokládá to například židovská demonstrace z 1. listopadu 1938 před hotelem Carlton, kde byla ubytována maďarská delimitační komise. Podobná akce se zopakovala i v prosinci, tentokrát již policie zatkla čtyři mladé Židy.²⁵¹

²⁴⁹ Novotná 2007, s. 158.

²⁵⁰ Novotná 2007, s. 159–160.

²⁵¹ Salner 2007, s. 142–143.

5 Agrární strana

5.1 Vývoj agrární strany před druhou republikou

Česká agrární strana vznikla kvůli potřebě zemědělských producentů organizovat se na obranu zemědělské výroby v době přechodu od kapitalismu volné konkurence ke kapitalismu monopolnímu. Vyznačovala se tedy jako typicky zájmová stavovská strana. První větší politická organizace vznikla v roce 1896 v rámci mladočeské strany s názvem „Sdružení českých zemědělců.“ O tři roky později již sdružení vystoupilo ze svazku a založilo samostatnou agrární stranu. Při volbách do říšské rady v roce 1901 získala strana sedm poslanceckých mandátů. Roku 1905 došlo ke spojení české agrární strany s moravským křídlem agrárního hnutí, a vznikla tak společná strana s názvem „Československá strana agrární.“ O něco později se k ní připojila i „Politická selská jednota východočeská“, což byla jediná větší agrární organizace držící se mimo agrární stranu.²⁵²

Hnutí vyrůstalo z několika regionálních center, jimiž byly hlavně vyspělé zemědělské oblasti s vysokou produktivitou a silnou venkovskou buržoazií jako Polabí, střední a jižní Čechy nebo Haná. Zakladatelé strany byli většinou bohatí příslušníci selské buržoazie a stranu podle toho přizpůsobili. Budovali ji zejména jako organizaci statkářů a velkých sedláků. Mezi zakladatelskou garnituru patřili Stanislav Kuhr, Karel Prášek, Antonín Švehla starší nebo Josef Žďárský. Agrární hnutí bylo ve svých počátcích hnutím spojující národní program s hospodářskými a politickými zájmy českých a později moravských sedláků. Velcí a nacionální sedláci přizpůsobili stranu svým potřebám a vedle základních hospodářských a politických postulátů naplnili její program myšlenkou hrdého a výbojného selství. Hlavním programem byl požadavek politické a hmotné podpory selského stavu. Stěžejním bodem hospodářské politiky se stala zásada ochranné celní politiky, jež měla ochránit české zemědělství před přívalem cizích zemědělských produktů. Hlavně z tohoto důvodu zaujala strana ve svém programu odmítavé stanovisko k liberalismu, zvláště liberalismu hospodářskému, protože by české sedláky vystavil tlaku vnější konkurence.²⁵³

²⁵² Dušan UHLÍŘ, *Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918–1938: Charakteristika agrárního hnutí v Československu*, Praha 1988, s. 10.

²⁵³ Uhlíř 1988, s. 11.

Kolem roku 1905 zavítala mezi agrárníky skupina mladších politických pracovníků. Ti si uvědomovali, že strana své politické poslání může plnit pouze v případě, když bude zastupovat veškeré venkovské obyvatelstvo a nikoli pouze úzké vrstvy agrárních špiček. V čele této generace stál Antonín Švehla mladší. Švehla vystoupil společně se skupinou mladých politiků, žurnalistů a zemědělských odborníků proti staršímu konzervativnímu pojetí politické práce a přivedl na pořad jednání otázku kádrového složení strany. Skupina úspěšně prosadila svoje celozemědělské masové pojetí a do budoucnosti určila, že strana bude mít širokou členskou základnu. Konzervativní statkářské křídlo ustoupilo do pozadí a stranické vedení ovládla skupina Antonína Švehly s dalšími politiky, jako byli Karel Viškovský, Josef Vraný nebo Adolf Prokůpek. Právě Antonín Švehla silně poznamenal svou silnou individualitou budoucí vývoj strany. V jejím čele stál od roku 1909 až do své smrti v roce 1933. Uvědomoval si jasně, že by v podmínkách moderního politického zápasu jakožto představitel agrární buržoazie neobstáli v konkurenci s velkými masovými stranami.²⁵⁴

V období po roce 1905 strana radikálně vystoupila za všeobecné volební právo a již v roce 1907 dosáhla velkého úspěchu, když při volbách do vídeňské říšské rady získala 29 poslanců. Švehla se ve zvýšené míře věnoval i přidruženým organizacím agrární strany, z nichž mnohé vznikly z jeho vlastní iniciativy. Začaly tak být zakládány organizace odborové a zájmové, a hlavně organizace agrárního dorostu. Větší péče se dočkaly také hospodářské podniky, rolnické cukrovary nebo finanční instituce. Strana postupně docílila toho, že pevně zakotvila mezi širokými vrstvami obyvatel českého venkova. Vrchol organizátorského úsilí představovalo založení Agrární banky v roce 1911.²⁵⁵

Události z roku 1918 a aktivní podíl na převratových událostech v Praze a jiných místech republiky připravily straně ideální podmínky pro její další politickou činnost. Antonín Švehla sám patřil k pěti tzv. „mužů 28. října.“²⁵⁶ Krátce po vzniku republiky²⁵⁷ ovládli

²⁵⁴ Uhlíř 1988, s. 13.

²⁵⁵ Uhlíř 1988, s. 14.

²⁵⁶ Jednalo se o pět mužů, kteří 28. října 1918 podepsali zákon o zřízení československého státu vydaný Národním výborem. Kromě zmiňovaného Antonína Švehly pěti ještě doplňovali Alois Rašín, Jiří Stříbrný, František Soukup a Vavro Šrobár. Více viz. Rudolf KUČERA (ed.), *Muži října 1918. Osudy aktérů vzniku Republiky československé*, Praha 2011.

²⁵⁷ Více viz. Václav ČADA, *Vznik samostatného Československa*, Praha 1988; Antonín KLIMEK, *Vznik Československa 1918*, Praha 1994; Jurij KRÍŽEK, *Vznik Československa*, Praha 1978.

agrárníci nově zřízené ministerstvo zemědělství a další státní instituce nějakým způsobem související se zemědělstvím. V roce 1919 někdejší Československá strana agrární začala vystupovat pod novým názvem „Republikánská strana československého venkova.“²⁵⁸

Na počátku stejného roku vystoupila republikánská strana na podporu vládního programu za vyvlastnění velkostatků. Její členové tak přišli s návrhem na parcelaci velkostatkářské půdy mezi drobné zemědělce. Postavili se proti sociálně demokratickému návrhu zestátnění půdy s požadavkem, aby obstavená půda byla rozprodána do soukromé držby. Návrh se setkal s podporou u většiny zemědělců, neboť odpovídal jejich zájmům. Agrárníci ještě potřebovali dobudovat masovou základnu své politické moci v novém státě, k čemuž měla posloužit právě pozemková reforma. Začali k sobě připoutávat především drobné zemědělce, domkáře a maloročníky příslibem parcelace a prodeje půdy drobným držitelům a bezzemkům. Začala je tak organizovat v nově založené organizaci s názvem „Domovina domkářů a maloročníků“, která měla straně zajistit příliv této početné vrstvy venkovského obyvatelstva. Pozemková reforma byla současně namířena proti šlechtickým velkostatkům, většinou nečeským, představujících konkurenci pro hospodářské podniky strany a také pro zemědělské podniky středního typu. Hlavním nositelem a těžištěm zemědělské výroby se staly zemědělské závody s výměrou okolo 100 hektarů. Jejich počet doplňovaly tzv. zbytkové statky, jednalo se o produkt pozemkové reformy a představovaly nový kapitalistický typ zemědělského podniku. Tyto statky zpravidla vlastnila statkářská skupina, jež byla nejvýraznějším kapitalistickým elementem uvnitř strany a v následujících letech určovala její charakter a politickou linii. Drobní a střední zemědělci získali jen malou část půdy zabranou pozemkovou reformou, přesto zůstala výrobní jednotka malého a středního typu nejpočetnější formou držby půdy v Československu. Díky reformě posílil malozemědělský charakter držby půdy, což byl hlavní důvod, proč agrární strana nemohla pominout ve svých organizačních snahách ani početnou skupinu domkářů a malozemědělců, i když měla svou stabilní oporu zejména mezi středními rolníky. Za účelem provádění pozemkové reformy vznikl v roce 1919 Státní pozemkový úřad se sídlem v Praze. Agrárníci si v této instituci zajistili rozhodující vliv a prosazovali, aby byla pozemková reforma prováděna především ve prospěch jejich stoupenců. Samotné provádění reformy se protáhlo

²⁵⁸ Uhlíř 1988, s. 15.

až do třicátých let a během toho si vlivní agrární funkcionáři rozdělili mnoho zbytkových statků mezi sebou. Členové strany dostávali přednost i při drobném přidělu půdy. Pozemkovou reformu se sice nepovedlo provést do důsledků, avšak otevřela cestu kapitalistickému podnikání do československého zemědělství. Zásluhou agrárníků tak pronikl do zemědělské výroby český kapitál. Strana se sice rozešla s částí velkostatkářů, kteří s reformou nesouhlasili, nijak ji to však neoslabilo. Reforma posílila silnou vrstvu středních sedláků nadále tvořících jádro agrární členské základny. Mezi další důsledky patřilo posílení lidového charakteru hnutí a upevnění středostavovské linie.²⁵⁹

V roce 1922 došlo ještě ke sloučení s Národní stranou na Slovensku a Podkarpatské Rusi, strana tak opět změnila název na „Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu.“ Sám Antonín Švehla stál během dvacátých let v čele tří koaličních vlád, vedl koaliční systém a měl hlavní slovo v tzv. Pětce, mimoparlamentním orgánu pěti nejsilnějších koaličních stran.²⁶⁰ Také v čele dalších vlád²⁶¹ stáli členové agrární strany.²⁶²

Podle historičky Evy Brokové je význačné postavení agrární strany poměrně neobvyklým jevem. Strany tohoto druhu obvykle bojují s tím, že neexistuje žádná rolnická třída, nýbrž početné skupiny agrárního obyvatelstva rozděleného na malé, střední a velké vlastníky půdy a zemědělský proletariát. K vytvoření význačného postavení přispěly i jiné faktory, mohla za to především skladba obyvatelstva. Skupina povolání v zemědělství, lesnictví a rybářství představovala v Československu v roce 1930 34,6 %, tedy téměř stejně jako povolání v průmyslu a výrobních závodech se zastoupením 34,9 %. Agrární straně se rovněž podařilo na rozdíl od „průmyslových“ stran udržet téměř monopolní postavení mezi venkovským obyvatelstvem. Mohlo to být ovlivněno i menším vlivem katolické církve, která v katoličtějších zemích přitahovala venkovské obyvatelstvo. K posílení strany došlo i při provádění pozemkové reformy, dále získala vliv prostřednictvím zájmových organizací,

²⁵⁹ Uhlíř 1988, s. 15–18.

²⁶⁰ Toto uskupení vzniklo v roce 1921 jakožto reakce na politickou krizi roku 1920. První pětku tvořili kromě agrárníků ještě lidovci, národní demokraté, národní socialisté a sociální demokraté.

²⁶¹ František Udržal 1929–1932, Jan Malypetr 1932–1935, Milan Hodža 1935–1938.

²⁶² Bednařík 1998, s. 119.

záložen a družstevních organizací, jež usnadňovaly rolníkům odbyt, poskytovaly jim úvěr a získávaly státní podporu.²⁶³

Během voleb do poslanecké sněmovny v roce 1920 obdržela agrární strana 603 618 hlasů a bylo zvoleno 28 jejích poslanců.²⁶⁴ Celkově tak získala 9,7 % jakožto čtvrtá nejsilnější strana.²⁶⁵ Strana s výsledkem voleb nebyla spokojená. Výsledek ovlivnila i okolnost, že se vedení strany v čele s Antonínem Švehlou nemohlo plně angažovat ve volební agitaci. Kromě toho se volby konaly v době, kdy byl revoluční tlak nejsilnější a nápor krajní levice se vyhroutil do nejvážnějších forem. Pozici strany navíc ztěžovala válečná psychóza, v níž se šířila protiagrární a protivěnkovská nálada a byly uměle vystupňovány také sociální protivy.²⁶⁶

Volby do Národního shromáždění v roce 1925 agrární strana vyhrála se ziskem 970 940 hlasů (13,66 %) a 45 mandáty. Oproti minulým volbám strana zaznamenala volební přírůstky na Slovensku, navíc bezpečně ukotvila i mezi selskými vrstvami na Podkarpatské Rusi. Přechod voličů od socialistických stran k občanským byl důsledkem oživení hospodářské podnikavosti v celém národním hospodářství. Socialistické tendence poválečných let zmírnila konsolidace finanční a politická.²⁶⁷

Během voleb do sněmovny roku 1929 agrárníci opět zvítězili se ziskem 1 105 429 hlasů (14,97 %) a 46 mandáty. Oproti volbám v roce 1925 získala strana absolutně i relativně ve všech zemích. Relativně nejmenší přírůstek byl v českých zemích, největší na Podkarpatské Rusi. Narůst voličů se projevil i v místech s více než 5 000 obyvateli, tedy sídlištích, nikoli typických vesnicích.²⁶⁸

Ve volbách do sněmovny roku 1935 skončili agrárníci druzí za SdP se ziskem 1 176 593 hlasů (14,3 %). Získali však o jeden mandát víc než SdP, a to 45.²⁶⁹

²⁶³ Eva BROKLOVÁ, *Agrární strana a demokracie. Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu ve druhém desetiletí republiky*. In: Eva BROKLOVÁ, Josef TOMĚŠ, Michal PEHR, *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*, Praha 2008, s. 29–30.

²⁶⁴ Vladimír DOSTÁL, *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, Brno 1998, s. 72.

²⁶⁵ Bednařík 1998, s. 119.

²⁶⁶ Dostál 1998, s. 73.

²⁶⁷ Dostál 1998, s. 100.

²⁶⁸ Dostál 1998, s. 124–25.

²⁶⁹ *Statistická ročenka republiky československé. Rok 1936*, roč. 1936, č. 1, s. 269–270.

Ve stejném roce proběhla ve straně klíčová změna, když se do čela vedení dostala skupina v čele s Rudolfem Beranem požadující autoritativní stát a kladoucí důraz na konzervatismus a tradicionalismus. V prezidentských volbách roku 1935 navrhli agráři proti Edvardu Benešovi vlastního kandidáta profesora Bohumila Němce²⁷⁰ a počítali přitom s podporou HSLS. Den před volbou však svého kandidáta stáhli. Mezi Benešem a agráři panovaly rozpory v oblasti zahraniční politiky, které se v roce 1938 ještě přiostrily. V lednu 1938 se Beran vyslovil pro vstup SdP a HSLS do vládní koalice a snažil se najít dohodu s Německem. Další sporný bod představoval vztah k SSSR, agráři se vyslovovali proti smlouvě se Sověty. Rovněž požadovali, aby Československo nevystupovalo na podporu socialistů ve španělské občanské válce a zdůrazňovali nedostatečný hospodářský styk s Francií.²⁷¹

Celková činnost československé vlády v letech 1935 až 1938 je charakteristická zvyšováním obranyschopnosti státu v reakci na stále větší válečné ohrožení ze strany Německa. Hlavní role připadla ministru národní obrany (František Machník), ministru vnitra (Josef Černý) a předsedovi vlády (Milan Hodža), který byl zároveň předsedou Nejvyšší rady obrany státu, vrcholného orgánu zodpovídajícího za koordinaci všech válečných příprav. Všichni jmenovaní byli členové agrární strany. Podle Pavla Šrámka se zástupci agrární strany nepochybně podíleli na zvýšení obranyschopnosti státu a měli podíl na tom, že Československo bylo na případnou válku v rámci možností a schopností připraveno. Navzdory tomu se v obecném povědomí prosadil opačný názor, že agrární ministři pro obranu státu mnoho neudělali, naopak ji spíše komplikovali.²⁷²

5.2 Program a ideologie agrární strany

Program strany, prosazený Antonínem Švehlou, stranu charakterizoval jako stavovskou organizaci všeho venkovského lidu s heslem „Venkov jedna rodina.“ Strana se hlásila: 1)

²⁷⁰ Bohumil Němec (1873–1966) docílil úspěšné kariéry již v období Rakouska–Uherska. V Československu působil jako profesor anatomie a fyziologie rostlin na Karlově univerzitě a rovněž byl členem České akademie věd a umění. Působil také v pokrokovém hnutí Omladina a za války pracoval pro hnutí Maffie, které sledovalo a podporovalo zahraniční odboj Tomáše G. Masaryka. Působil také jako senátor a v době své kandidatury byl předsedou Národní rady (Dostál 1998, s. 191–192).

²⁷¹ Bednařík 1998, s. 119.

²⁷² Pavel ŠRÁMEK, *Agrární strana ve vládě 1935–1938 a její podíl na zvyšování obranyschopnosti státu*. In: Blanka RAŠTICOVÁ (ed.), *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*, Uherské Hradiště 2008, s. 121–123.

k sociálním reformám, vůči socialismu a kolektivismu se však stavěla odmítavě; 2) k zásadě hospodářského sebeurčení jednotlivce a soukromého vlastnictví (zejména půdy); 3) k zásadě upevňování státnosti Československa a parlamentní demokracie (zdůrazňován koaliční princip při sestavování vlád); 4) k posílení rolnického stavu, který považovala za základ československé společnosti; 5) k racionálnímu prosazování agrární otázky.²⁷³

Odrazem mocensko-politických a hospodářských zájmů agrární strany se stala její ideologie agrarismu. Tato ideologie, dovolávající se selského stavovského cítění agrárních stoupenců, byla ideovým zdůvodněním požadavků československého zemědělství. Vyústila v ideologický komplex poskytující světonázorový výklad o historickém poslání zemědělství a o půdě jakožto živitelce lidstva, nositelce pravého pokroku a životodárné síle určující vývoj celé společnosti. Agrarismus také povyšoval selský stav pracující na této půdě na vrstvu předurčenou k uchopení moci. Agrarismus se tak měl stát novou ideologií stmelující všechny skupiny venkovského obyvatelstva. Měl čelit hlavně šířícímu se socialismu vyzdvihováním zdravého selského individualismu proti socialistickému kolektivismu. Současně měl čelit městskému liberalismu tím, že mravně nezkažený venkov se postavil proti úpadkové parazitní společnosti měst. Dále ideologie vyzdvihovala mravní a psychologické hodnoty tradičního selství a venkovského způsobu života, oslavovala i tradicionalismus a konzervatismus. Agrarismus také zdůrazňoval, že město žije na úkor vesnice z výsledků rolníkovy práce. Na poli ekonomie zdůvodňoval výhody zemědělské malovýroby, soukromého vlastnictví půdy a stávající formu jejího rozdělení.²⁷⁴

K šíření myšlenek agrarismu strana využívala masových sdělovacích prostředků, zejména svého tisku, později také rozhlasu a filmu. Oblíbenou formou propagace bylo využívání beletrie, zejména venkovské prózy a dramatu, a to jak uplatněním repertoáru české klasiky, tak použitím literárních děl nevalné úrovně, často psaných pro potřeby agrárního tisku. Tito autoři byli soustavně otiskováni v agrárních novinách a časopisech s úmyslem vyvolat a upevnit u čtenáře představu zdravého a morálně čistého venkova bez vnitřních rozporů. Prostřednictvím novin a řečnických tribun pronikala tato selská ideologie do povědomí agrárních přívrženců a dosahovala vcelku příznivého ohlasu u českého a slovenského

²⁷³ František ČAPKA, *Politické strany první republiky*, Ostrava 1998, s. 13.

²⁷⁴ Uhlíř 1988, s. 34–35.

rolnictva. Byla jedinou ideologií nabízející výhody českému a slovenskému zemědělcům a dokázala v něm vzbudit pocit stavovské radosti. Současně však probouzela politickou nesnášenlivost a také politický fanatismus.²⁷⁵

5.3 Postoj agrární strany k menšinám

Vztah agrární strany k menšinám je velmi důležité téma, které v této práci nesmí chybět. Tímto tématem se ve své bakalářské práci „Postoj politických stran k menšinové otázce ve volebních kampaních 1918–1938“ zabývala Adéla Čapková. Z této práce budu v následující části vycházet a využiji i články, se kterými autorka pracuje.

Ve svém programu z roku 1903 se agrární strana vyjadřuje následovně: *„Menšinám nechť dostane se zaručeného zastoupení, nechť postaráno jest o jich náležitou ochranu a zjednány jsou dostatečné prostředky, jež by umožnily nerušený život a národní výchovu.“*²⁷⁶ Z hlediska národního agráři slibují, že budou usilovat o znovuzřízení českého státu nebo bránit český jazyk.²⁷⁷

O rok později byl ještě vydán program agrární strany i pro Moravu a Slezsko, kde se objevuje zmínka o Čechách žijících mimo Korunu českou: *„V zemích mimo korunu Českou, kde jest větší počet Čechů, žádáme, aby veřejné vystupování těchto menšin mohlo býti české, aby jim zabezpečeno bylo vyučování jazykem mateřským a aby národnostní poměry jejich náležitě přesně a beze všeho nátlaku statisticky byly vyšetřeny.“*²⁷⁸

V manifestu z roku 1920 se agrární strana vyjadřuje k otázce národnosti, jazyka a národním menšinám těmito slovy: *„Lide venkovský! Odmítňi bláhové pokusy všech, kdož nás chtějí poučovati o povinnostech k národu. Nás, kteří jsme po sta let národnost hájili, když jejich předchůdci se ji odcizovali. Nikdo neposílil po převratu myšlenku národní tak, jako hnutí naše, které připoutalo slovenský lid k českému velkolepou organizací slovenského rolnictva a robotnictva. ‚Rolnické jednoty‘ a ‚Slovenské domoviny‘, organizace to ‚Národní a rolnické strany slovenské‘, jdou do voleb po boku našem, za stejnými ideami, tvoříce s námi jednotnou armádu československé pudy. Byli jsme a budeme vždycky nejlepšími strážci práv*

²⁷⁵ Uhlíř 1988, s. 35–37.

²⁷⁶ Josef HARNA, Vlastislav LACINA (ed.), *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*, Praha 2007, s. 55.

²⁷⁷ Harna, Lacina (ed.) 2007, s. 55.

²⁷⁸ Harna, Lacina (ed.) 2007, s. 83.

*našeho jazyka a československého charakteru republiky! Naše příslušníky v oblastech jazykově smíšených, jež opřeli jsme o poměrné zastoupení ve všech sborech, chceme posílit také účelnou prací kulturní a pozemkovou reformou. Zaručili jsme v ústavě všem občanům republiky rovnost před zákonem bez ohledu na rasu, národnost a náboženství. Uhájíme čest národa našeho, když v souhlase s naším nejlepším přesvědčením, z dějin čerpaným, použijeme vůči všem národním menšinám v naší republice jenom takových politických metod, které odpovídají právu a spravedlnosti!*²⁷⁹

Silné národní cítění se objevuje i v programu republikánské strany z roku 1922: „*Samostatný národní stát byl zvláště českému venkovanu, žijícímu na půdě, odevždy přirozeným cílem národního a politického chtění. Po dosažení tohoto cíle bude nyní jeho úkolem udržení tohoto cíle a další vybudování i posílení tohoto státu. Národ československý (jeho větev česká a slovenská) vlastním úsilím se osvobodil ze jha národů cizích a obnovil svůj národní stát ze zemí českých a Slovenska; k němu se připojili mírovými smlouvami Podkarpatští Rusové. Tímto faktem je určeno postavení československého národa ve vlastním státě.*“²⁸⁰

V programu je silně podporováno i vlastenectví: „*Chceme pěstovati pravé československé vlastenectví a proto hrubý nacionalismus jest nám cizí. Vlastenectví jest nám nezbytným znakem, který chceme projevovati mravnými činy podle zásad humanitních. Láska k vlasti nesmí býti projevována pouhou frází, nýbrž ochotou a schopností k obětem hmotným i obětí krve.*“²⁸¹ Vztah k národním menšinám je popsán následovně: „*Cizím národním minoritám ve státě svém zaručujeme občanskou rovnoprávnost a požívání národních práv ve smyslu našich ústavních a jazykových zákonů, jež značně převyšuje míru menšinových práv, stanovenou mírovými smlouvami.*“²⁸²

Adéla Čápková se ve zmíněné bakalářské práci věnuje předčasným volbám do Národního shromáždění v roce 1925. Autorka zmiňuje, že tyto volby byly pro národnostní menšiny důležité kvůli jazykovému zákonu. Ten sice tvořil součást Ústavy už od roku 1925, nicméně prováděcí zařízení, která mu měla dát konkrétní podobu, nebyla vydána do roku 1926.

²⁷⁹ Harna, Lacina (ed.) 2007, s. 112.

²⁸⁰ Závěrečná citovaná věta byla napsána doslova jako „*Po dosažení tohoto cíle bude nyní jeho úkolem udržení tohoto cíle bude nyní jeho úkolem udržení a další vybudování i posílení tohoto státu.*“ Byla proto poupravena, aby dávala smysl. Harna, Lacina (ed.) 2007, s. 136–137.

²⁸¹ Harna, Lacina (ed.) 2007, s. 137.

²⁸² Harna, Lacina (ed.) 2007, s. 137.

Čapková tak soudí, že právě díky prováděcím zařízením k jazykovému zákonu se mohla v předvolebních kampaních stran více projevit otázka národnostních menšin.²⁸³

Adéla Čapková analyzuje volební kampaň agrární strany v roce 1925, kde rovněž nalézá znaky, že agráři pojmají národ jako národ Čechoslováků a jako příklad uvádí prohlášení různých agráříků, kde se vymezují proti menšinám. První výrok pochází od Ing. T. Mrkvana, který pronesl na schůzi agrární strany 6. listopadu 1925 v Praze 6: „*Náš lid vznikl jako československý a také československým zůstane. Neodmítáme pomoc Němců, ale prosit jich o ni nebudeme.*“²⁸⁴ Jako druhý příklad udává výrok poslance Františka Zavřela: „*Každý zemědělský hlas odevzdaný straně Práškově je vyloženou posilou komunistů, Němců a Maďarů.*“²⁸⁵ Odkaz na národní ráz je zmíněn i ve volebním programu: „*Při tom ovšem nemůže býti nic změněno na národním rázu státu i když přesně budeme šetřiti národnostní rovnoprávnosti všech občanů republiky podle naší ústavy. Ke zdokonalení státní správy jest potřeba pracovati k tomu, aby zákonné a právní předpisy byly upraveny jednotně pro celý stát.*“²⁸⁶

V druhé polovině třicátých let začala postupně sílit hrozba ze strany Německa. Začátkem dubna 1935 *Venkov* informoval, že začne vydávat nový týdeník „*Stráž národa.*“ Ten měl být cílený na obyvatele v československém pohraničí a hlásil nacionalismus: „*Nejen pro ochranu hraničářů, ale také aby hlásal čínorodý nacionalismus, opravdové vlastenectví – doložené skutky.*“²⁸⁷ V závěru je psaná jasná výzva: „*Burcuje stráž, národ musí znáti jejich hlášení. Silný stát musí míti silnou a zdravou stráž. Náš předvoj nesmí zůstat ani na chvíli bez spojení se zázemím. Krev národa nesmí unikati. Pro jednotu Čechů a Slováků – pro největší to naději našeho nacionalismu! Stráž národa bude avantgardou mladých. Národ nade vše, vše pro národ!*“²⁸⁸ O *Stráži národa* se zmiňuje i Adéla Čapková a dodává, že

²⁸³ Adéla ČAPKOVÁ, *Postoj politických stran k menšinové otázce ve volebních kampaních 1918–1938*, Praha 2017. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie. Vedoucí práce Vratislav Doubek, s. 35.

²⁸⁴ Agrární demokracie jako nejsilnější politické hnutí v naší republice je podmínkou síly národa. In: *Venkov*, 7. 11. 1925, roč. 20, č. 259, s. 5; Čapková 2017, s. 37.

²⁸⁵ Bývalá agrární oposice na Moravě vrací se do Republikánské strany. In: *Venkov*, 8. 11. 1925, roč. 20, č. 260, s. 2; Čapková 2017, s. 37.

²⁸⁶ Lide československý! Zemědělci a ženy zemědělské! Venkovští živnostníci! Všichni, kdož jste vyšli ze zemědělství a uznáváte jej za nejbezpečnější základ státu! In: *Venkov*, 28. 10. 1925, roč. 20, č. 251, s. 3; Čapková 2017, s. 37.

²⁸⁷ „*Stráž národa.*“ In: *Venkov*, 2. 4. 1935, roč. 30, č. 78, s. 1.

²⁸⁸ Tamtéž.

představoval nejzřetelnější artikulaci republikánské strany k menšinové otázce v rámci Československa. Zmiňuje také, že v týdeníku se objevovala slova vyhraněná proti Němcům, odsuzování zaměstnávání cizinců místo českých dělníků v pohraničních továrnách a také výzvy k ochraně české menšiny. Dále obsahoval informace o utlačování Čechů Němci a rovněž se věnoval příběhům různých vlastenců. V závěru autorka doplňuje, že se předvolební provolání ohledně národnostní otázky před volbami roku 1935 týkala výhradně strachu z Německa, rostoucí síly a vlivu SdP a posílení nacionalismu českého obyvatelstva. Na základě své analýzy uvozuje, že postoj agrárníků v této předvolební kampani vůči menšinám byl negativní.²⁸⁹

V rezoluci schválené na sjezdu republikánské strany v roce 1936 lze také cítit jinou atmosféru než ve výše uvedených úryvcích z dvacátých let: *„V ohledu národnostním žádáme, aby nikde nebylo trpěno za žádných okolností ani národnostního, ani politického, ani hospodářského útisku. Budiž pracováno ke klidnému soužití všech menšin se státním národem československým. Zásadou naší menšinové politiky bude, že milovati svůj národ, neznamená nenáviděti národ druhý. Proto jsme a budeme k národním menšinám vždy spravedlivými a objektivními. Žádáme však od nich naprosté a bezvýhradné přiznání k Čs. republice a respektování zákonů a jakýchkoliv právních či správních opatření. Od nikoho nedáme si svůj stát rozvrátit a proti všem nepřátelským živlům, ať vnitřním či zahraničním, budeme vystupovati s největší rozhodností. Naším příkazem jest vybudovati silný a spravedlivý stát a zajistiti mu pevnou oporu. Toho docílíme jen vnitřní silou, disciplínou a naprostou státní jednotou. Bez státní a národní jednoty české i slovenské větve našeho národa nebylo by silného státu československého. Jednota národní musí býti dobudována.“*²⁹⁰ Závěrečná slova citovaného úryvku tak potvrzují zjištění Adély Čapkové, že na český nacionalismus začal být kladen větší důraz.

Závěrem je ještě třeba zmínit novoroční řeč Rudolfa Berana z roku 1938, kde se vyjadřuje i k menšinám: *„Příslušníci všech národních menšin u nás vědí, že ve chvílích nebezpečí stojí celý československý národ pohromadě, schopen třeba v milionech krvácet a umírat za svůj stát a svoji svobodu. Tento národ, který po staletí trpěl, chce se však v přátelství se svými*

²⁸⁹ Čapková 2017, s. 48–49.

²⁹⁰ Harna, Lacina (ed.) 2007, s. 218.

*spoluobčany jiných národností našeho státu poctivě dohodnout. Takové je smýšlení nás republikánů, jistě více než devadesáti procent příslušníků celého národa. Přál bych si proto, aby jubilejní dvacátý rok naší republiky přinesl dohodu a ještě užší spolupráci s těmi menšinami, s nimiž dosud máme mnohá nedorozumění.*²⁹¹

²⁹¹ Republice přejeme klid a mír uvnitř i na venek. In: *Venkov*, 1. 1. 1938, roč. 33, č. 1, s. 3.

6 Analýza periodik

Tato část se bude zabývat samotnou analýzou periodik *Venkov* a *Večer*.

6.1 Venkov

6.1.1 Období 1. říjen 1938 – 30. listopad 1938.

V tomto období vyšlo nejvíce článků týkajících se Židů v zahraničí. *Venkov* však zprávy v drtivé většině pouze přejímal ze zdrojů *ČTK* nebo *Reuter* a vlastní komentáře přidával výjimečně.

Největší pozornost věnoval *Venkov* v říjnu a listopadu 1938 událostem v Palestině. Již v průběhu října otiskl informace o probíhajících ozbrojených útocích, výbuchu několika pum u Jeruzaléma nebo četných útoků na policejní stanice a židovské kolonie. Britské ministerstvo kolonií reagovalo vysláním dalších posil do Palestiny.²⁹² Když Britové vkročili do Jeruzaléma, probíhali v něm tvrdé boje. Židům uvězněným uvnitř hradeb poslaly židovské organizace potraviny.²⁹³

Arabové se velmi urputně bránili židovské migraci, což vyjádřili v telegramu předsedovi sionistické federace: *Váš postoj bude míti pro Vás a Židy na východě v zápětí jednu z nejhorších kalamit, jaké až dosud dějiny zaznamenaly. Arabové, i kdyby měli být úplně vyhlazeni, nedovolí Vám, Židé, usaditi se v arabské Palestině nebo nabyti v ní většiny, at' je to stojí cokoliv.*²⁹⁴ Arabský kongres také odmítl platnost Balfourovy deklarace²⁹⁵ a dělení Palestiny a požadoval zákaz stěhování Židů do Palestiny.²⁹⁶ Německé listy Araby podporovaly a vykreslovaly je jako hrdinný kmen statečně hájící svou nezávislost.²⁹⁷

Británie se začala stavět na stranu Arabů. V druhé polovině října *Venkov* informoval, že Británie upouští od plánu na rozdělení Palestiny²⁹⁸ a že zastaví židovskou emigraci na 2

²⁹² Povstání v Palestině. In: *Venkov*, 11. 10. 1938, roč. 33, č. 239, s. 2.

²⁹³ Obsazený Jerusalelem. In: *Venkov*, 21. 10. 1938, roč. 33, č. 248, s. 2.

²⁹⁴ Arabové dali Židům ultimatum. In: *Venkov*, 11. 10. 1938, roč. 33, č. 239, s. 2.

²⁹⁵ Britský vládní dokument z roku 1917 podporující vznik samostatného židovského státu v Palestině.

²⁹⁶ Válka v Palestině. In: *Venkov*, 13. 10. 1938, roč. 33, č. 241, s. 1.

²⁹⁷ Berlín odpovídá. In: *Venkov*, 17. 11. 1938, roč. 33, č. 271, s. 2.

²⁹⁸ Palestina nebude rozdělena. In: *Venkov*, 20. 10. 1938, roč. 33, č. 247, s. 2.

roky, na stejnou dobu pak také jakýkoli prodej území Židům.²⁹⁹ Mandátní vláda dále hodlala Židům odejmout zbrojní pasy a propustit židovské pomocné policisty.³⁰⁰

V souvislosti s nepokoji na území Palestiny začal deník informovat o blížící se mezinárodní konferenci o Palestině. Arabská meziparlamentní delegace již před jejím průběhem opět zdůraznila požadavek zastavení židovské migrace. Byla však ochotna souhlasit s vytvořením smíšené palestinské vlády, kde by Židé byli zastoupeni tak, jak by to odpovídalo jejich počtu v poměru k ostatnímu obyvatelstvu.³⁰¹

Také Židé měli na konci října svou vlastní konferenci ve Varšavě. Zde schválili rezoluci, aby Židé z celého světa pomohli palestinským Židům. Zároveň nesouhlasili s pokusy o zastavení židovské migrace do Palestiny.³⁰²

Venkov všechny zprávy o probíhajících událostech v Palestině pouze přebíral ze zahraničních periodik a nepřikládal k nim žádné komentáře. Až 20. listopadu vyšel článek Aloise Musila,³⁰³ kde je hodnocena situace v Palestině. V závěru článku autor jasně vyjadřuje, že židovskou emigraci do Palestiny nepodporuje a zároveň podceňuje schopnosti židovských usedlíků tím, že by na novém území nepřežili: *V maličké Palestině není pro ně místa a i kdyby se usadili jeden vedle druhého, nenajdou výživy. Podnebí jim nesevďčí, rolnické práce se nevyplácejí.*³⁰⁴ Jako alternativu poskytuje Ugandu, u níž vyzdvihuje její přírodní bohatství a byla by podle něj vhodnější pro židovskou mentalitu. Nepodporuje však zřízení samostatného židovského státu: *„Škoda, přeškoda, že Sionští neměli státníka, když jim britská vláda r. 1903 nabízela africkou Ugandu s přístupem k moři. Prospělo by židovské obci, kdyby se její státníci vrátili k této nabídce. Spojené státy by ji jistě podporovaly a Velká Británie by za nové úpravy afrického majetku povolila. V Ugandě a částech Kenye, které by s ní byly spojeny, by měli Židé místa pro miliony vystěhovalců a vybudovali by si nikoliv židovský stát, nýbrž židovské dominium pod britským dozorem. Pokud známe dějiny, nebyli*

²⁹⁹ Anglie se vzdá mandátu nad Palestinou? In: *Venkov*, 18. 10. 1938, roč. 33, č. 245, s. 2.

³⁰⁰ Arabové v boji s Angličany a Židy. In: *Venkov*, 1. 11. 1938, roč. 33, č. 257, s. 2.

³⁰¹ Mezinárodní konference o Palestině? In: *Venkov*, 4. 11. 1938, roč. 33, č. 260, s. 2.

³⁰² Polští Židé se ozvali. In: *Venkov*, 1. 11. 1938, roč. 33, č. 257, s. 2.

³⁰³ Alois Musil (1868–1944) byl jedním z nejvýznamnějších českých orientalistů a arabistů na přelomu 19. a 20. století.

³⁰⁴ Co s Palestinou? In: *Venkov*, 20. 11. 1938, roč. 33, č. 274, s. 1.

*Židé s to, aby zachovali vlastní stát, výborně se jim však dařilo pod spravedlivou cizí vládou.*³⁰⁵

Dalším významným tématem byl atentát na německého diplomata v Paříži. Ještě před jeho uskutečněním informoval *Venkov* o přepadení skupiny německých cestujících z lodi *Cordillera* početnou skupinou Židů, kteří během útoku pokřikovali: „*Smrt národním socialistům!*“ Během napadení také velmi těžce zranili vůdce německé vědecké výpravy do Kolumbie.³⁰⁶

Zmiňovaný atentát proběhl 7. listopadu na německém velvyslanectví v Paříži. Polský Žid Herschel Seibel Grynszpan, jehož židovský původ *Venkov* zmiňuje v nadpise, vnikl do budovy velvyslanectví a postřelil tajemníka Ernsta vom Ratha dvěma kulkami. První mu projela ramenem a druhá ho zasáhla do krajiny jaterní.³⁰⁷

Následky v Německu byly prakticky okamžité. V reakci na atentát proběhly v Berlíně demonstrace, došlo k zapalování synagog, rozbíjení oken židovských obchodů a domů obývaných Židy. Řádění proběhlo také v Mnichově, v Norimberku a mnoha dalších místech.³⁰⁸ Ministr Joseph Goebbels³⁰⁹ výtržnosti obhajoval tím, že neměly organizovaný průběh, nýbrž šlo o spontánní projevy davů vzrušeného z pařížského atentátu. Rovněž zmínil, že ze židovské otázky nechce udělat mezinárodní problém, ale že nemohl popřít, že pařížský atentát nebyl výsledkem mezinárodní akce proti nacionálnímu socialismu.³¹⁰ Hermann Göring³¹¹ v návaznosti prohlásil, že Židé musí odklidit všechny škody vzniklé během protizidovských manifestací a nároky na pojistné se jim zabavují ve prospěch státu.³¹² Akce v Německu odsoudili židovští delegáti ze všech koutů světa v Londýně³¹³ a Anglie

³⁰⁵ Co s Palestinou? In: *Venkov*, 20. 11. 1938, roč. 33, č. 274, s. 1.

³⁰⁶ Židé v Antverpách přepadli Němce. In: *Venkov*, 27. 10. 1938, roč. 33, č. 253, s. 2.

³⁰⁷ Polský žid spáchal atentát na německého diplomata v Paříži. In: *Venkov*, 8. 11. 1938, roč. 33, č. 263, s. 2.

³⁰⁸ Protizidovské demonstrace v Německu. In: *Venkov*, 11. 11. 1938, roč. 33, č. 266, s. 2.

³⁰⁹ Joseph Goebbels (1897–1945) během války působil jako říšský ministr propagandy. Více viz. Joseph GOEBBELS, J. J. DUFFACK (pseudonym), *Dr. Joseph Goebbels: poznání a propaganda*, Praha 2009.

³¹⁰ Ministr Göbbels o protizidovských výtržnostech. In: *Venkov*, 12. 11. 1938, roč. 33, č. 267, s. 1.

³¹¹ Hermann Göring (1893–1946) byl zakladatelem gestapa a vrchní velitel Luftwaffe. Působil jako zástupce Adolfa Hitlera po většinu druhé světové války. Více viz. Werner MASER, *Herman Göring – Hitlerův paladýn s janusovskou tváří. Politický životopis*, Praha 2004.

³¹² Židé odstranění z německého hospodářského života. In: *Venkov*, 13. 11. 1938, roč. 33, č. 268, s. 2.

³¹³ Židé zasedají v Londýně. In: *Venkov*, 12. 11. 1938, roč. 33, č. 267, s. 1.

chtěla po těchto výtržnostech zajistit bezpečí britským Židům na území Německa.³¹⁴ Německé kroky proti Židům odsoudil i prezident USA Franklin D. Roosvelt.³¹⁵

V souvislosti se smrtí německého diplomata byla Židům udělena pokuta ve výši 1 miliardy německých marek.³¹⁶ Následně vyšly články o bohatství německých Židů. *Venkov* zveřejnil zprávu deníku *Angriff*, který zmiňoval, že Židé v Německu se nemají tak špatně, jak se svět domnívá. Jejich majetek odhadl na 8 miliard marek, tudíž by pro ně pokuta neměla představovat problém.³¹⁷ Vyšla také statistika, jak jsou berlínští Židé bohatí³¹⁸ a že vlastní přes půl Berlína: „Žid má tedy nejméně 4 a půlkrát tolik jmění jako Němec. V inflační době přešlo přes polovinu berlínského pozemkového majetku do židovských rukou, takže dnes náleží židům přes polovinu Berlína, ačkoliv židé činí jen 3,8 % berlínského obyvatelstva.“³¹⁹ V souvislosti s pokutou bylo Židům zakázáno obchodovat na burze, aby získané výnosy nevyužili při platbě pokuty.³²⁰ První splátku pokuty museli splatit do 15. prosince, a to pouze v hotovosti.³²¹

Protižidovská kampaň v Německu značně zesílila. Objevovaly se například návrhy na zřízení ghatt, kde by byli Židé shromažďováni a zároveň kontrolována jejich činnost.³²² Mezi další protižidovská opatření patřil zákaz Židům vykonávat povolání advokáta³²³ a znemožnění studia na vysoké škole.³²⁴

Také protižidovská opatření ve fašistické Itálii byla častou náplní obsahu deníku. Tisk informoval například o zákazu židovské imigrace, jejich propouštění z úřadů a omezení židovského vlastnictví.³²⁵ Dále se Židům zakazovalo povolovat licence na otevření hostinců,

³¹⁴ Anglie chrání německé židy v Německu. In: *Venkov*, 12. 11. 1938, roč. 33, č. 267, s. 1.

³¹⁵ Amerika neučiní nic pro německé Židy. In: *Venkov*, 17. 11. 1938, roč. 33, č. 271, s. 2.

³¹⁶ Miliardová pokuta uložena Židům v Německu. In: *Venkov*, 13. 11. 1938, roč. 33, č. 268, s. 2.

³¹⁷ Trest německých židů. In: *Venkov*, 16. 11. 1938, roč. 33, č. 270, s. 2.

³¹⁸ Jak jsou berlínští židé bohatí. In: *Venkov*, 16. 11. 1938, roč. 33, č. 270, s. 2.

³¹⁹ Židům patří půl Berlína. In: *Venkov*, 18. 11. 1938, roč. 33, č. 272, s. 2.

³²⁰ Židům zakázáno obchodovat na bursě. In: *Venkov*, 16. 11. 1938, roč. 33, č. 270, s. 7.

³²¹ Do 15. prosince musejí Židé v Německu zaplatiti první splátku na miliardu. In: *Venkov*, 27. 11. 1938, roč. 33, č. 280, s. 2.

³²² V Německu ghetta? In: *Venkov*, 3. 11. 1938, roč. 33, č. 259, s. 2.

³²³ Úplná likvidace židovských advokátů v Německu. In: *Venkov*, 16. 10. 1938, roč. 33, č. 244, s. 2.

³²⁴ Židé v Německu nesmějí na vysoké školy. In: *Venkov*, 15. 11. 1938, roč. 33, č. 269, s. 3.

³²⁵ Mussolini rozhodl o Židech. In: *Venkov*, 8. 10. 1938, roč. 33, č. 237, s. 1.

kaváren nebo restaurací,³²⁶ působit jako burzovní agenti³²⁷ nebo jíst košerované maso.³²⁸ Rovněž byli vyloučeni z fašistické strany³²⁹ a sportovních klubů.³³⁰ Nesměli vlastnit ani podniky důležité pro obranu státu a zaměstnávající více než 100 lidí. Nemohli také konat vojenskou službu nebo působit ve vojenské a státní správě.³³¹

Dne 18. října vyšel článek, jemuž vévodí nadpis signalizující možné protizidovské stanovisko „Židé chtějí rozvrátit Itálii.“ Informuje o odhalené protifašistické organizaci v severní Itálii, v jejímž čele stál židovský profesor Eugenio Coloni. Ten vypověděl, že měl spojení s jinými Židy v Itálii i v cizině. I přes zdánlivě útočný nadpis je v článku dodržen typický neutrální postoj bez případných komentářů.³³²

Židé čelili nepřátelství i v mnoha dalších státech. Na varšavské univerzitě byl vyhlášen „týden bez Židů“, přičemž na filozofické a lékařské fakultě židovské studenty vykázali z poslucháren a některé z nich zbili.³³³ Výtržnosti probíhaly i v Bagdádu³³⁴ a na Bukovině Židům hrozily pogromy organizované fašistickou organizací „Železná garda.“³³⁵ Také Maďarsko slíbilo protizidovská opatření, protože připojením východních oblastí vzrostl jejich počet.³³⁶

S vzrůstající nenávistí volilo mnoho Židů možnost emigrace, která byla také častým tématem v deníku. *Venkov* 14. října v souvislosti s tímto tématem otiskl počet menšin včetně Židů v různých evropských státech.³³⁷

³²⁶ Další omezení židovského podnikání v Itálii. In: *Venkov*, 12. 10. 1938, roč. 33, č. 241, s. 2.

³²⁷ Židé v Itálii vykázáni z bursy. In: *Venkov*, 16. 10. 1938, roč. 33, č. 244, s. 2.

³²⁸ Košerované maso v Itálii zakázáno. In: *Venkov*, 28. 10. 1938, roč. 33, č. 254, s. 2.

³²⁹ Židé vyloučeni z fašistické strany. In: *Venkov*, 8. 11. 1938, roč. 33, č. 263, s. 2.

³³⁰ Židé vyloučeni z italských sportovních klubů. In: *Venkov*, 17. 11. 1938, roč. 33, č. 271, s. 2.

³³¹ Jak Itálie obmezila židy. In: *Venkov*, 11. 11. 1938, roč. 33, č. 266, s. 2.

³³² Židé chtějí rozvrátit Itálii. In: *Venkov*, 18. 10. 1938, roč. 33, č. 245, s. 2.

³³³ Týden bez židů na varšavské univerzitě. In: *Venkov*, 30. 11. 1938, roč. 33, č. 282, s. 5.

³³⁴ Protizidovské výtržnosti v Bagdadu. In: *Venkov*, 11. 11. 1938, roč. 33, č. 266, s. 2.

³³⁵ „Železná garda“ žije. In: *Venkov*, 19. 11. 1938, roč. 33, č. 273, s. 2. Železná garda byla budována po vzoru nacistických a fašistických oddílů a usilovala o nastolení totalitní fašistické diktatury. Jejím vůdcem byl Zelea Codreanu (Miloš HÁJEK, *Přehled nejnovějších dějin II. 1929–1939*, Praha 1963, s. 133).

³³⁶ V Maďarsku budou nová opatření proti Židům. In: *Venkov*, 17. 11. 1938, roč. 33, č. 271, s. 2.

³³⁷ Téměř milion Čechů v Německu. In: *Venkov*, 14. 10. 1938, roč. 33, č. 242, s. 3.

Velké problémy měli polští Židé. Německo jich totiž mnoho vypovědělo³³⁸ a Polsko zase odmítlo přijmout zpět ty, jejichž pasy považovalo za nevyhovující.³³⁹ Navíc ve Vídni a v Berlíně došlo k jejich hromadnému zatýkání.³⁴⁰

Problémy s migrací měli i jinde ve světě. V Mexiku³⁴¹ nebo v Portugalsku³⁴² židovské přistěhovalce odmítli. Odmítavý postoj zaujaly také Spojené státy.³⁴³ Nizozemsko povolilo imigrantům pouze omezený přístup³⁴⁴ a zřizovalo pro ně speciální tábory.³⁴⁵ Kuba povolovala imigraci pouze fyzicky zdravým Židům a s dostatkem peněz.³⁴⁶ Naopak Guyana s přijímáním židovských uprchlíků souhlasila.³⁴⁷

Delegace rady židovských obyvatel na toto téma jednala v Londýně. Zde získali příslib umožnění migrace většího počtu Židů do Anglie, Francie nebo jiných zemí.³⁴⁸ Objevovaly se návrhy, že Židé by mohli na Madagaskar,³⁴⁹ na Aljašku³⁵⁰ nebo do bývalých německých kolonií, kde by byli pod ochranou Společnosti národů.³⁵¹

Jedno z mála míst, kde si Židé dokázali zachovat svůj vliv, byl Sovětský svaz. Dne 9. listopadu byl vydán článek o „sovětské Palestině“, kdy Sověti slíbili Židům vlastní území na východním okraji Sibíře. To neslo název „Národní Židovská republika Birobidžan.“ V článku není nijak naráženo na Židy, kritika se zde snáší na SSSR, jehož plán na židovský stát je hodnocen jako „jedno z četných zklamání, které bolševismus připravil těm, kdo věřili v jeho sliby.“³⁵²

Venkov také informoval o obsazování politických postů v SSSR Židy, přičemž jejich původ vždy zdůraznil v nadpise. Činil tak, když se Michail Frinovskij stal lidovým komisařem

³³⁸ Těžké jednání Polska s Německem o židech. In: *Venkov*, 30. 10. 1938, roč. 33, č. 256, s. 2.

³³⁹ Polsko-německý spor o polské židy. In: *Venkov*, 1. 11. 1938, roč. 33, č. 257, s. 1.

³⁴⁰ 2000 polských židů zatčeno ve Vídni. In: *Venkov*, 29. 10. 1938, roč. 33, č. 255, s. 2.

³⁴¹ Mexiko vyhnalo Židy, příšle z Německa. In: *Venkov*, 4. 11. 1938, roč. 33, č. 260, s. 2.

³⁴² Portugalsko odmítá Židy. In: *Venkov*, 25. 11. 1938, roč. 33, č. 278, s. 2.

³⁴³ Spojené státy nechtějí Židy. In: *Venkov*, 12. 11. 1938, roč. 33, č. 267, s. 1.

³⁴⁴ Holandsko se přistěhovalectví brání. In: *Venkov*, 18. 11. 1938, roč. 33, č. 272, s. 1.

³⁴⁵ Židovští uprchlíci v Holandsku do táborů. In: *Venkov*, 17. 11. 1938, roč. 33, č. 271, s. 2.

³⁴⁶ Kuba omezuje příliv Židů. In: *Venkov*, 24. 11. 1938, roč. 33, č. 277, s. 2.

³⁴⁷ Guyana stojí o Židy. In: *Venkov*, 23. 11. 1938, roč. 33, č. 276, s. 2.

³⁴⁸ Delegace rady židovských organizací. In: *Venkov*, 25. 10. 1938, roč. 33, č. 251, s. 5.

³⁴⁹ Židé do Guyany nebo na Madagaskar? In: *Venkov*, 18. 11. 1938, roč. 33, č. 272, s. 1.

³⁵⁰ Půjdou Židé na Aljašku? In: *Venkov*, 24. 11. 1938, roč. 33, č. 277, s. 2.

³⁵¹ Němečtí Židé do býv. německých kolonií. In: *Venkov*, 18. 11. 1938, roč. 33, č. 272, s. 2.

³⁵² Deset let sovětské „Palestiny“. In: *Venkov*, 9. 11. 1938, roč. 33, č. 264, s. 2.

válečného loďstva³⁵³ nebo když dosavadního lidového komisaře pro zemědělství nahradil Ivan Benediktov.³⁵⁴

Židům na českém území *Venkov* věnoval menší pozornost než těm v zahraničí. Zásadní rozdíl však panoval v tom, že k těmto článkům již redakce přidávala komentáře. Ty občas byly útočné, v porovnání s *Večerem* však výrazně mírnější.

Hlavním tématem se stala probíhající migrace z pohraničních oblastí na české území. K této záležitosti se vyjádřil i šéfredaktor *Venkova*, Rudolf Halík. Dne 19. října vydal článek s názvem „O židovské otázce“ a popisuje v něm stanovisko deníku k antisemitismu: „*Nechceme, aby byl agrární tisk považován za tribunu, hlásající rasovou zášť proti židovstvu vůbec. Nehlásáme antisemitismus, nevidíme v každém židu nepřitele, nevoláme po mimořádných opatřeních proti všemu židovstvu.*“³⁵⁵ Dále dodává: „*Sledujeme politiku proti cizí emigraci a židovské zvlášť. Tuto politiku nepřestaneme hlásat a hájit. Nehrají tu roli momenty rasové nebo konfesijní zášti, ale jen a jen starost o naše lidi vlastní. Emigrace ať z ciziny, ať z našeho pohraničního území, která se v počtu desetitisíců nastěhovala k nám a mezi nás, emigrace nečeská, musí z tohoto státu odejít.*“³⁵⁶ Tuto skutečnost podporuje tvrzením, že by českým lidem ubírali zaměstnání a chléb a stát by je neuživil. Emigraci hodnotí jakožto nebezpečí pro klid ve státě. Vyzývá také, ať se o ně postarají západní velmoci. Vyjadřuje se i k českým Židům se slovy, že proti nim nic mít nemůžou, protože zde žili desítky let, posílali své děti do českých škol a hovoří česky. Slibuje také postupně otiskovat jejich dopisy.³⁵⁷ Tato slova Halík potvrdil už o týden dříve, kde vyzýval k řešení emigrace a rovněž zmínil, že zájmy českého národa jsou přednější: *Bližší je potřeba národa a jeho život, než humanitářské a ideologické ohledy k těm, kteří by ujídali skrovnou skývu chleba vlastnímu lidu. Postaráme se o vlastní lidi, o Čechy, opustivší nutně pohraničí; ale vyčistíme domov národa od emigrantských parazitů, důsledně, tvrdě a rychle.*“³⁵⁸

Ideu národního státu agrárníci podporovali, což dokládá rozsáhlý článek, v němž se republikánská strana věnuje hospodářské a politické situaci. Tučným písmem deník

³⁵³ Další Žid v sovětské vládě. In: *Venkov*, 8. 11. 1938, roč. 33, č. 263, s. 1.

³⁵⁴ I v čele sovětského zemědělství Žid. In: *Venkov*, 17. 11. 1938, roč. 33, č. 271, s. 2.

³⁵⁵ O židovské otázce. In: *Venkov*, 19. 10. 1938, roč. 33, č. 246, s. 3.

³⁵⁶ Tamtéž.

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ Čeho je potřeba nejdříve? In: *Venkov*, 11. 10. 1938, roč. 33, č. 239, s. 1.

zvýrazňuje, že je budován národní stát, což podporuje i následujícími slovy: „*Musíme se naučit živé lásce jen k sobě, a zbaviti se parazitů, kteří s národem nemají nic společného.*“³⁵⁹ Zaznívá také informace o vypovězení uprchlých Němců, Židů a henleinovců a jejich propuštění ze státních služeb.³⁶⁰ List krátce poté obvinil Židy z toho, že brojí proti agrární straně: „*Židé, pravděpodobně vystěhovali z pohraničí k nám, nemají nic jiného na starosti, nežli šířit poplašné senační zprávy a hlavně vykřikovat: agrárníci zradili!*“³⁶¹ Redakce Židy dále označuje za ničemy a provokatéry a slibuje odhalit, odkud tyto pomluvy pochází. V závěru článku je rovněž zvýrazněným písmem napsáno: „*Židovská emigrace, tito nevítaní paraziti, musí umlknout s prolhanou propagandou za každou cenu!*“³⁶² Pro sjednocení národa v silný národní celek volala i rezoluce Zemědělského ústavu pro kulturní a hospodářské povznesení severovýchodních Čech v Hradci Králové. Kromě toho je v ní kladen důraz na vykázaní všech uprchlíků německé a židovské národnosti z okupovaného území.³⁶³

Redakce dále pozitivně hodnotila stanovisko Svazu Čechů-židů, kteří souhlasili s tím, aby se vláda postarala ve shodě s velmocemi o jejich umístění mimo oblast Československa.³⁶⁴ K souvislosti s migrací ještě list dodává: „*Nelze připustit, aby se emigrace usazovala v našich městech a ohrožovala nejen jejich národní ráz, nýbrž i existence českých lidí bez rozdílu vyznání.*“³⁶⁵ Venkov ocenil i přístup českých Židů, že přišli s nabídkou a vlastní iniciativou podílet se na českém vystěholectví: „*Nutno vítati iniciativu českého židovstva, která je projevem pochopení pro nynější situaci státu, ale také přizvati je k spolupráci na řešení tohoto problému a využití jejich styků.*“³⁶⁶

Dalším tématem bylo zdůrazňování zachování národního hospodářství a zastoupení výhradně českých lidí v hospodářství. Důraz se kladl také na vývoz českých výrobků. Židovské firmy jsou označeny za spekuláční, navíc měly dovážet výrobky, které lze vyrobit

³⁵⁹ Republikánská strana o politické a hospodářské situaci. In: *Venkov*, 4. 10. 1938, roč. 33, č. 33, s. 1.

³⁶⁰ Tamtéž.

³⁶¹ Pozor na židovskou emigraci! In: *Venkov*, 12. 10. 1938, roč. 33, č. 240, s. 3.

³⁶² Tamtéž.

³⁶³ Zabezpečit stát. In: *Venkov*, 16. 10. 1938, roč. 33, č. 244, s. 3.

³⁶⁴ Svaz Čechů-židů v Československé republice. In: *Venkov*, 20. 10. 1938, roč. 33, č. 247, s. 3.

³⁶⁵ Tamtéž.

³⁶⁶ Dalšíh 5000 židovských rodin do Palestiny. In: *Venkov*, 13. 11. 1938, roč. 33, č. 268, s. 4.

na českém území.³⁶⁷ O den později Jan Hořák chválil vládu za to, jak postupuje při boji proti cizím živlům v českém hospodářství. V článku je také zmíněno, že cizinci a emigranti nesmí získávat živnosti, půdu a průmysl na úkor českých lidí. Rovněž informuje, že vláda je rozhodnuta zamezit veškerému „strohmanství“³⁶⁸ v živnostech: „*Spousta cizinců a emigrantů u nás totiž získávala v poslední době nesvědomitě lidi českého původu, kteří za určitou úplatu dali těmto k nám se hrnoucím emigrantům krycí firmu živnostenskou.*“³⁶⁹ Mezi další výzvy patřila ochrana nového průmyslu před cizinci, ten původní totiž z velké části zůstal na zabraném území. Rovněž se doporučuje, aby stát podporoval výrobu českých podnikatelů, kteří ji museli přenést z obsazeného území. Za klíčové jsou považovány nerostné suroviny jako kaolin, hlína, písek nebo hnědé uhlí: „*Je příkazem nezbytnosti a je také povinností státu pečovat o to, aby obhospodařování a prodej těchto surovin se dostal do českých rukou a nestal se znovu obživou cizinců.*“³⁷⁰ Cizinci jsou také obviněni z toho, že podnikají všemožné kroky k zahájení své existence pod novými firmami a názvy na českém území. Závěrem je dodáno: „*Jisté však je, že naše republika se nesmí stát útočištěm těchto lidí, kteří nám nic nepřinesou, ale spíše by chtěli odnést.*“³⁷¹ Rozčarování panuje i u zprávy, že německé banky převádí své filiálky na české území, zde už se objevuje i zmínka o Židech: „*Dalo by se očekávat, že německé banky z toho vyvodí důsledky, rozhodnou se pro likvidaci svých zájmů v Československu, a přesídlí své centrály do zabraného území, kam přešla část jejich úřadoven a jejich obchodu. Ještě samozřejmějším předpokladem by bylo, že tam vezmou s sebou všechny své zaměstnance, úředníky a ředitele, německé a židovské národnosti, kteří se svojí aktivní činností v sudetoněmecké straně zasloužili o zvětšení Německa na náš úkor.*“³⁷² Dále článek informuje, že pražské centrály bank jsou nyní přeplněné Židy a Němci. Naráží na jejich vysoké platy a na bídné poměry Čechů, jež zde pracují na nejnižších místech. Německé banky jsou tak vyzývány k odchodu: „*Při zabírání našeho území odstoupili jsme ohromná aktiva: půdu, továrny, pohledávky a j., at*

³⁶⁷ Plebiscit nebude. In: *Venkov*, 14. 10. 1938, roč. 33, č. 242, s. 1.

³⁶⁸ Jde o německý výraz pro nastrčeného člověka, který se v českém slangu označuje jako „bílý kůň.“ Tato osoba je nastrčená k páčání trestné činnosti, aby zakryla skutečného pachatele, který má z této činnosti prospěch.

³⁶⁹ Různá, rychlá a účinná opatření. Ani vláda ani občanstvo nebude trpět spekulantů a sabotérů. In: *Venkov*, 15. 10. 1938, roč. 33, č. 243, s. 3.

³⁷⁰ Chraňme budování nového průmyslu před cizinci. In: *Venkov*, 1. 11. 1938, roč. 33, č. 257, s. 7.

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² Německé banky stěhují své filiálky do českého území. In: *Venkov*, 12. 11. 1938, roč. 33, č. 240, s. 5.

s nimi jdou také pasiva: němečtí a židovští úředníci bank a jejich podniků. V malém Československu musí být chléb především pro Čechy, Slováky a Podkarpatorusy.“³⁷³

V souvislosti s tímto tématem *Venkov* 4. listopadu informoval také o zastoupení Židů v různých povoláních. V advokacii jich bylo více než 50 %, lékařů zase 34 %. Současně je zdůrazněno, že Židé jsou v podstatě všude, kde není třeba fyzické práce. K této převaze redakce dodává: „Podle statistiky vyžadovala by spravedlnost, aby v Čechách a na Moravě bylo pouze jedno procento Židů lékařů a advokátů. Nic víc. Jen toto procento odpovídá počtu obyvatelů. Na Slovensku připadalo by Židům v advokacii a lékařství 4 %, na Podkarpatské Rusi 14 %. Statistika nás varuje, ale také poučuje, že obchodem a volnými povoláními se zabývá v našem státě nadměrně Židů. Jejich účast neodpovídá počtu židovského obyvatelstva. Až na malé výjimky u nás, což podtrhujeme, nevěnují se povoláním, která vyžadují manuální, fyzickou práci. V historických zemích vyhýbají se Židé řemeslům i povolání dělníků.“³⁷⁴

Deník přinesl také zprávu o protižidovské demonstraci proběhlé v Praze 22. října. Zde se shluklo asi 150 osob provolávajících židovská hesla a v několika kavárnách se pokusili vykazovat židovské hosty. Pořádek zjednala až bezpečnostní stráž.³⁷⁵

6.1.2 Období 1. prosinec 1938 – 20. leden 1939

I v tomto období *Venkov* zahraniční zprávy pouze přejímal a nedoplňoval k nim žádný komentář. Výjimkou bylo hodnocení židovského vlivu v Sovětském svazu a opětovné zmínění židovského původu v nadpise při jmenování nového židovského politika do sovětské vlády. Židovský původ v nadpisech redakce zdůrazňovala i u židovských zločinů.

Událostem v Palestině už nebyla věnována taková pozornost jako v říjnu a v listopadu. List poskytoval informace o stále probíhajících bojích, ale o Židech se příliš nezmiňoval. Avšak kromě bojů probíhala i jednání. Na začátku ledna 1939 se uskutečnila dohoda mezi britskou a egyptskou vládou o Palestině. Ta měla být prohlášena zemí Arabů, avšak nemělo dojít ke zrušení Balfourovy deklaráce. Naopak se pro židovskou emigraci měly zřídit kvóty a navrhlo

³⁷³ Německé banky stěhují své filiálky do českého území. In: *Venkov*, 12. 11. 1938, roč. 33, č. 240, s. 5.

³⁷⁴ Převaha Židů v obchodě, peněžnictví, dopravnictví a ve volných povoláních. In: *Venkov*, 4. 11. 1938, roč. 33, č. 260, s. 3.

³⁷⁵ Znemožněný pokus o protižidovské demonstrace v Praze. In: *Venkov*, 25. 10. 1938, roč. 33, č. 251, s. 5.

se také zřízení zákonodárného sboru s rovnoměrným zastoupením Židů a Arabů.³⁷⁶ Jednání o Palestině však nadále komplikovali sionisté se židovskými organizacemi, neboť se jich odmítli účastnit.³⁷⁷

Podobně jako v minulých měsících věnoval *Venkov* velkou pozornost otázce Židů v Německu. Židům byl postupně zakázán vstup do určitých okrsků, případně mohli mít nakázáno vycházet jen v určitý čas.³⁷⁸ Dále nesměli vstoupit do kin, lázní nebo na koncerty,³⁷⁹ rovněž nemohli řídit motorová vozidla všeho druhu³⁸⁰ a v budoucnu měli také zakázáno získávat pozemky nebo pozemková práva.³⁸¹ Pokračovala i likvidace židovského vlivu v lékařském povolání, s platností od 31. ledna jej nemohli Židé vykonávat.³⁸² Například v Gdaňsku³⁸³ směli od 1. ledna zůstat pouze dva židovští lékaři.³⁸⁴

V návaznosti na pařížský atentát vyšel rozsáhlý článek o obhájci židovského atentátníka Herschela Grynszpana. Tím byl nejslavnější francouzský advokát své doby, Vincent de Moro-Giafferi. Článek popisoval zejména jeho život a kariéru.³⁸⁵ V souvislosti s udělenou pokutou deník informoval, že s vybíráním požadované částky jsou problémy, protože mnoho Židů si nemůže dovolit zaplatit ji v hotovosti.³⁸⁶

V Itálii měli Židé povinnost nahlásit svůj celkový majetek. Pokud přesahoval povolenou mez, došlo k jeho odebrání.³⁸⁷ Vůdce Itálie Benito Mussolini čelil tlaku amerického prezidenta Franklina D. Roosevelta. Ten na něj naléhal, aby v různých evropských zemích zprostředkoval usnadnění řešení židovské otázky.³⁸⁸ Rovněž mu navrhoval, že by Židé mohli do Habeše.³⁸⁹

³⁷⁶ Dohoda Anglie s Egyptem o Palestině. In: *Venkov*, 7. 1. 1939, roč. 34, č. 6, s. 2.

³⁷⁷ Židé dosud sabotují. In: *Venkov*, 30. 12. 1938, roč. 33, č. 307, s. 2.

³⁷⁸ Zákaz Židům vstupovati do určitých okrsků a v určitý čas. In: *Venkov*, 3. 12. 1938, roč. 33, č. 285, s. 6.

³⁷⁹ Židé v Německu nesmějí do divadel, biografů a lázní. In: *Venkov*, 4. 12. 1938, roč. 33, č. 286, s. 2.

³⁸⁰ Židé v Německu nesmějí řídit auta. In: *Venkov*, 4. 12. 1938, roč. 33, č. 286, s. 2.

³⁸¹ Další akce proti Židům v Německu. In: *Venkov*, 6. 12. 1938, roč. 33, č. 287, s. 2.

³⁸² Židé vyloučení v Německu z lékařství. In: *Venkov*, 20. 1. 1939, roč. 34, č. 17, s. 2.

³⁸³ Gdaňsk byl součástí Polska až od roku 1945, proto je zde připojen k tématům o Německu.

³⁸⁴ V Gdaňsku jen dva židovští lékaři. In: *Venkov*, 30. 12. 1938, roč. 33, č. 307, s. 2.

³⁸⁵ Muž, jenž bude obhajovat Grynszpana. In: *Venkov*, 8. 12. 1938, roč. 33, č. 289, s. 4.

³⁸⁶ Jak se vybírá miliarda marek od židů. In: *Venkov*, 16. 12. 1938, roč. 33, č. 296, s. 2.

³⁸⁷ Itálie vyvlastňuje majetek Židů. In: *Venkov*, 17. 12. 1938, roč. 33, č. 297, s. 2.

³⁸⁸ Roosevelt oroduje u Mussoliniho za Židy. In: *Venkov*, 8. 1. 1939, roč. 34, č. 7, s. 2.

³⁸⁹ Židé do Habeše? In: *Venkov*, 12. 1. 1939, roč. 34, č. 10, s. 2.

I v další zemích se stupňovaly protižidovské nálady. V Polsku proběhly potyčky mezi židovskými a polskými studenty,³⁹⁰ v Šalankách v Maďarsku zase vyloupili židovskou modlitebnu.³⁹¹ V Maďarsku také mnoho Židů hromadně přestupovalo na jinou víru.³⁹² Už i ve Francii docházelo ke kontroverzním krokům, například k banketu podávaném na počest německého ministra zahraničí Joachima von Ribbentropa nebyli přizváni francouzští židovští ministři.³⁹³ Dokonce i v USA panovaly obavy z antisemitismu poté, co se členem nejvyššího soudu stal Žid.³⁹⁴

Stejně jako v minulých číslech vycházelo i v tomto období množství článků ohledně židovské migrace a omezování jejich působnosti na daném území. Polský ministr zahraničí ve svém projevu uvedl, že chce urychlit stěhování Židů z Polska.³⁹⁵ Jejich vliv měl být omezen v celé zemi, neboť měli představovat ohrožení pro vývoj národních sil.³⁹⁶ Německo sice upustilo od původního plánu zřizování ghatt, začalo se však soustředit na vystěhování Židů z Německa.³⁹⁷ V Gdaňsku s ním začali již v lednu 1939.³⁹⁸ Svůj návrh na vystěhování Židů zveřejnilo i Rumunsko.³⁹⁹ Rumunským Židům navíc v případě neznalosti zdejšího jazyka hrozila ztráta národnosti.⁴⁰⁰ Nizozemsko pokračovalo v zatýkání ilegálních přistěhovalců⁴⁰¹ a zřídilo i koncentrační tábor.⁴⁰² Také japonské hospodářské kruhy znepokojovala židovská emigrace do Japonska, Mandžuska a Číny.⁴⁰³

O umístění židovských uprchlíků ze střední Evropy jednali Židé ve Washingtonu v polovině ledna 1939. Zazněl zde názor, že vystěhování 6 milionů Židů z Evropy je nemožné a že židovský problém by měl být vyřešen současně se všemi otázkami menšin v Evropě.⁴⁰⁴ Již na začátku prosince 1938 přišel z USA návrh obsahující plán, jak mladé Židy přeorientovat

³⁹⁰ Srážky se židovskými studenty ve Varšavě. In: *Venkov*, 3. 12. 1938, roč. 33, č. 284, s. 6.

³⁹¹ Vyloupená modlitebna. In: *Venkov*, 10. 1. 1939, roč. 34, č. 8, s. 9.

³⁹² Důsledky zákona o Židech v Maďarsku. In: *Venkov*, 13. 12. 1938, roč. 33, č. 293, s. 2.

³⁹³ Dva židovští ministři nepozváni na hostinu. In: *Venkov*, 7. 12. 1938, roč. 33, č. 288, s. 2.

³⁹⁴ Demokraté proti vlivu Židů v USA. In: *Venkov*, 13. 1. 1939, roč. 34, č. 11, s. 2.

³⁹⁵ Min. Beck chce Židy rychle vystěhovat. In: *Venkov*, 11. 12. 1938, roč. 33, č. 292, s. 2.

³⁹⁶ Otázka Židů v Polsku. In: *Venkov*, 22. 12. 1938, roč. 33, č. 301, s. 2.

³⁹⁷ Německo se chce zbavit židů. In: *Venkov*, 13. 12. 1938, roč. 33, č. 293, s. 2.

³⁹⁸ Gdansk se zbaví Židů. In: *Venkov*, 21. 12. 1938, roč. 33, č. 300, s. 2.

³⁹⁹ Rumunsko postupně vystěhuje všechny Židy. In: *Venkov*, 20. 12. 1938, roč. 33, č. 299, s. 5.

⁴⁰⁰ Akce proti Železnému gardě v Rumunsku. In: *Venkov*, 2. 12. 1938, roč. 33, č. 284, s. 2.

⁴⁰¹ Holandsko vypovídá Židy. In: *Venkov*, 31. 12. 1938, roč. 33, č. 308, s. 2.

⁴⁰² Holandsko zřídilo pro Židy koncentrační tábor. In: *Venkov*, 21. 12. 1938, roč. 33, č. 300, s. 2.

⁴⁰³ Japonské obavy před židovskými emigranty. In: *Venkov*, 6. 1. 1939, roč. 34, č. 5, s. 2.

⁴⁰⁴ Arabská demonstrace v Americe. In: *Venkov*, 17. 1. 1939, roč. 34, č. 14, s. 2.

na zemědělskou práci, aby mohli být systematicky umisťováni v zemích potřebující rozvoj zemědělství.⁴⁰⁵ O financování židovského vystěhovalectví se starala zejména Anglie.⁴⁰⁶ Kromě zmíněné Habeše se mezi možnými útočišti pro Židy objevilo i San Domingo.⁴⁰⁷

Naopak v Sovětském svazu vliv Židů nadále narůstal. Když 9. prosince 1938 *Venkov* informoval, že se Lavrentij Beriža stal lidovým komisařem vnitra, tak k redakce k tomuto zvolení výjimečně přidala vlastní komentář, který narážel na narůstající židovský vliv v Moskvě: „*L. Beriža, nový komisař vnitra, je Žid z Gruzie. Je to tedy v posledních třech měsících již čtvrtý případ odstranění Rusa v sovětské vládě, a jmenování Žida na jeho místo. Tím se židovský vliv v Moskvě neobyčejně posílil. Režim již nemůže spoléhat na žádného Rusa a musí je nahrazovat Židy.*“⁴⁰⁸ Z následujících slov lze usoudit, že se do článku promítlo české stanovisko, že Židé ohrožují národní ráz státu: „*Režim Berižův bude se vyznačovat urputným potlačováním národního hnutí i Rusů i Ukrajinců.*“⁴⁰⁹

Objevily se i zmínky o židovských zločinech, přičemž právě jejich původ byl zmíněn v nadpise. Jednalo se o případy, kdy se Židé pokusili z Německa propašovat přes 10 milionů marek⁴¹⁰ a ve druhém případě 40 tisíc německých marek.⁴¹¹

Podobně jako v předchozím období komentoval *Venkov* situaci Židů na českém území, takových zpráv se však objevilo poměrně málo. Oproti předchozímu období jsou protižidovské komentáře méně útočné.

Ideu národního státu začaly podporovat i vzdělané kruhy, což dokazuje článek univerzitního profesora Josefa Drachovského. O menšinách se vyjadřuje, že je účelné je vyměnit za národní příslušníky nebo je přestěhovat jinam. Zároveň ale dodává, že se to nedá úplně provést. Požaduje po nich loajalitu vůči českému státu. Upozorňuje také, že tyto menšiny můžou na českém území žít bez útlaku se zachováním své kultury a řeči, nesmí však dávat ráz politice, kultuře ani hospodářství.⁴¹² Ostřeji se vyjádřil docent V. Mandl. Ve svém článku

⁴⁰⁵ Budou učit židy orati. In: *Venkov*, 2. 12. 1938, roč. 33, č. 284, s. 6.

⁴⁰⁶ Anglie se stará o financování židovského vystěhovalectví. In: *Venkov*, 30. 12. 1938, roč. 33, č. 307, s. 3.

⁴⁰⁷ Sto tisíc Židů do San Dominga? In: *Venkov*, 18. 1. 1939, roč. 34, č. 15, s. 5.

⁴⁰⁸ Další Žid do sovětské vlády. In: *Venkov*, 9. 12. 1938, roč. 33, č. 290, s. 2.

⁴⁰⁹ Tamtéž.

⁴¹⁰ Pět Židů pašovalo z Německa přes 10 milionů marek. In: *Venkov*, 20. 12. 1938, roč. 33, č. 299, s. 6.

⁴¹¹ Dva Židé chtěli propašovat za hranice 40.000 marek. In: *Venkov*, 4. 1. 1939, roč. 34, č. 3, s. 5.

⁴¹² Naše národní a státní idea. In: *Venkov*, 15. 12. 1938, roč. 33, č. 295, s. 4.

psal, že pro oslabený stát je národní svéráz existenční otázkou. Vymezil se i proti osobám neárijského původu: „*Ale tu nelze popírat, že právě nearijci tvořili povětšinou v našem národě složky velmi málo přizpůsobivé národnímu citění, myšlení a konání. Jejich zvláštnosti znamenaly potud nebezpečí pro náš osobitý vývoj. Metody, které vnesli v obor hospodářský, zejména na poli svobodných povolání, působily zde rozvrat a úpadek právě takový jako cizorodá ideologie v oboru užší kultury.*“⁴¹³

Dne 22. prosince vyšel další článek s velice silným nacionalistickým charakterem, pod nímž je podepsán Dr. K. Strejček. Píše zde o českém národním citění a o utlačování českého národa. Svou pozornost věnuje i Židům, kde také zmiňuje jejich vnímání jako nositele germanizace: „*U nás jest zakořeněn antagonismus mezi Čechem a židem. V židech viděl lid nástroj germanisační a vykořisťovatele. Náš člověk se musí vymanit z židovské psychologie soustavnou výchovou, na níž teprve bude možno stavět, budovat národní výchovu. Nejdříve musí býti rovným člověkem a pak teprve bude připraven přijímat pravé národní citění, ryzí nacionalismus. Nejde mi o nějakou drakonickou protižidovskou akci. Jde mi o lázeň, koupel českého člověka. Uvědoměním a výchovou začne lid sám bojkotovat nepoctivou mentalitu, vymaní se z jejího vlivu a bude snáze přijímat vyšší hodnoty (národní solidaritu, zájem o stát atd.), k nimž se dosud choval apaticky.*“⁴¹⁴

Dne 5. ledna vyšly dva články, v nichž je možné zachytit důraz na národní ráz státu a národní hospodářství. První z nich informoval o vládních krocích: „*Novým činem vlády jest řešení otázky emigrantské a židovské. Nebude to řešení překotné a násilné. Ale národní ráz státu a důvody hospodářské přikazují otázku židovskou rozumně postupně vyřešit.*“⁴¹⁵ Druhý článek ocenil sčítání lidu na Slovensku kvůli zastoupení menšin a také vlivu Židů v hospodářství: „*Hlavní cenu slovenského sčítání vidíme v tom, že se dovíme, kolik dnes po provedených územních změnách žije na Slovensku Čechů, kolik obyvatelstva menšinového zastupují němečtí a maďarští státní tajemníci, a do jaké míry jest dnes slovenský život hospodářský prostoupen židovskými elementy.*“⁴¹⁶

⁴¹³ Národní profil. In: *Venkov*, 11. 12. 1938, roč. 33, č. 292, s. 4.

⁴¹⁴ Nové úkoly: odstraňovat kazy. In: *Venkov*, 22. 12. 1938, roč. 33, č. 301, s. 4.

⁴¹⁵ Vláda pracuje. Po otázce zaměstnanecké otázka emigrace. In: *Venkov*, 5. 1. 1939, roč. 34, č. 4, s. 1.

⁴¹⁶ Sčítání lidu na Slovensku a v českých zemích. In: *Venkov*, 5. 1. 1939, roč. 34, č. 4, s. 3.

Řešení židovské otázky je přirovnáno k tomu, jak se vyřešila otázka komunistické strany – „bezvýznamné v domácí politice, ale zatěžující vývoj zahraničně politických vztahů.“⁴¹⁷ Autor článku Rostislav Korčák hájí pomalejší vládní postup a dodává, že ani slovenská vláda o židovském problému ještě nerozhodla.⁴¹⁸

Samotná slovenská vláda chtěla pro Židy zřídit speciální volební místnosti, kde by ukázali svůj postoj ke Slovensku. Stejně jako v Česku zdůrazňuje, že hospodářsky jich na Slovensku může být pouze tolik, kolik zde procentně představují.⁴¹⁹ List *Slovenská Tribuna* naopak vydal článek, kde jsou Židé hájeni a že by se od nich Slováci měli učit „tajomstvu hospodářskému.“ *Venkov* zde na Židy nijak nenaráží, přesto se nevyhnul reakci na článek: „Opravdu podivno, že jsme dosud ve Slovenské Tribuně, jako ‚nezávislém týždeníku‘ nečetli podobná slova a pojednání i na adresu – Čechů, kteří přece pro Slovensko národní a jeho svobodu udělali nesrovnatelně více.“⁴²⁰

Ohledně zastoupení Židů v českém hospodářství vyšel 11. prosince netypický článek, který autor píše formou hádanky, je však zcela jasné, že má na mysli Židy: „Kdo u nás hospodářsky vládne? Kdo má vinu, poznáte na nízkých mzdách, nezaměstnanosti, zatím co ‚ti jiní‘ žijí v přepychu. Ti jiní činí asi 3 proc. v národě a otročí nás. Proč? Protože je vlastně neznáme, protože jsme příliš důvěřiví. Tvořili pro nás ideály a slibovali nám cizími ústy vzdušné zámky. My jsme za ony ideály bojovali, a oni se zatím zmocnili značné části národního majetku; ovládli nás hospodářsky a počali ovládat i politicky. My jsme pracovali, a chudli jsme – zatím co oni nic nedělali a bohatli.“⁴²¹ Autor dále dává další indicie, že Židé jsou všude tam, kde se dají lehce získat peníze nebo že pomocí intrik získávají v českém hospodářství vliv.⁴²²

Jak již bylo zmíněno v říjnovém článku o zastoupení Židů v českých povoláních, přes polovinu advokátů bylo židovského původu. Dne 18. ledna list otiskl výzvu českým advokátům, aby se 5. února dostavili na zasedání valné hromady Advokátní komory pro

⁴¹⁷ O židovské otázce. In: *Venkov*, 8. 1. 1939, roč. 34, č. 7, s. 4.

⁴¹⁸ Tamtéž.

⁴¹⁹ Co chce ministr Sidor pro Slovensko. In: *Venkov*, 7. 12. 1938, roč. 33, č. 288, s. 3.

⁴²⁰ Radikalismus na Slovensku pomine. Židovský problém řešit v duchu křesťanském. In: *Venkov*, 18. 12. 1938, roč. 33, č. 298, s. 5.

⁴²¹ Poznáte je? In: *Venkov*, 11. 12. 1938, roč. 33, č. 292, s. 5.

⁴²² Tamtéž.

Čechy v Praze, kde bude projednáno zastoupení Židů v advokacii. Opět je zdůrazněno, že Židé by měli být zastoupeni v míře odpovídající poměru židovského obyvatelstva k českému. V závěru článku je napsána jasná výzva: „*Jest proto povinností všech českých advokátů v zájmu národním i zájmu existence své, svých rodin a svých zaměstnanců, aby se do jednoho dostavili na valnou hromadu advokátní komory.*“⁴²³

Objevily se i informace o židovských zločinech na českém území. První případ se odehrál v polovině prosince, kdy Žid Hans Bernstein v Praze zpronevěřil diamanty za 150 tisíc Kč. Opět byl v nadpise zdůrazněn jeho židovský původ.⁴²⁴ Druhý zločin se odehrál na konci prosince, kdy Židovka Josefina Matterstocková úmyslně polila inkoustem svůj rodný list, aby zakryla kolonku potvrzující židovské vyznání. Následně pak lhala úředníkovi, že není Židovka a že tak neučinila schválně. Nakonec byla obviněna ze zfalšování veřejné listiny.⁴²⁵

6.1.3 Období 21. leden 1939 – 15. březen 1939

I v závěrečném období *Venkov* přebíral zprávy ze zahraničních zdrojů a dění nijak nekomentoval. Jedinou výjimku vytvořil stejně jako v prvním sledovaném období Alois Musil svým názorem na palestinskou konferenci.⁴²⁶

V souvislosti s Palestinou věnoval list veškerou pozornost probíhající palestinské konferenci v Londýně. Již na začátku února přišla se směrnicemi v případě jejího ztroskotání. Migrace by byla podle nich omezována do té doby, dokud by poměr mezi Araby a Židy nebyl 60:100. Podle další podmínky by pro židovskou migraci zůstaly otevřeny pobřežní kraje.⁴²⁷ Arabští delegáti zde prohlašovali, že nejsou protibritského ani protižidovského ražení, ale nesouhlasí se zřízením židovského státu.⁴²⁸ Radikálnější palestinští Arabové mandát nad Palestinou odmítli uznat a nadále požadovali zrušení všech opatření usnadňujících židovské přistěhovalectví.⁴²⁹ Britský palestinský plán, který by znamenal zřízení samostatného státu nahrazující dosavadní mandát a kde by byli Židé i Arabové zastoupeni v poradních a

⁴²³ Všem českým advokátům. In: *Venkov*, 18. 1. 1939, roč. 34, č. 15, s. 5.

⁴²⁴ Žid zpronevěřil demanty za 150.000 Kč. In: *Venkov*, 16. 12. 1938, roč. 33, č. 296, s. 6.

⁴²⁵ Vyškrábané a pokaňkané židovské vyznání. In: *Venkov*, 28. 12. 1938, roč. 33, č. 305, s. 7.

⁴²⁶ Porady o Palestině. In: *Venkov*, 16. 2. 1939, roč. 34, č. 40, s. 2.

⁴²⁷ Britský plán na uklidnění Palestiny. In: *Venkov*, 3. 2. 1939, roč. 34, č. 29, s. 2.

⁴²⁸ Arabští delegáti se dohodli. In: *Venkov*, 7. 2. 1939, roč. 34, č. 32, s. 2.

⁴²⁹ Palestínští Arabové neuznají mandát nad Palestinou. In: *Venkov*, 11. 2. 1939, roč. 34, č. 36, s. 4.

výkonných komisích, Židé odmítli.⁴³⁰ Britské návrhy vyvolaly protesty i u amerických Židů.⁴³¹ Židé v Palestině v bojích proti opatřením prováděli i teroristické útoky.⁴³²

K palestinské otázce se 16. února již podruhé vyjádřil Alois Musil a opět se jasně postavil na stranu Arabů. Podle něj měli na Palestinu jasný nárok a pro Židy by zde stejně nepanovaly ideální podmínky k životu: „*Židovský stát je heslo, které se má teprve vtělit. V Palestině se to sotva stane. Půda, na které se tam Židé dosud usazují, byla od věků Kanaánců, později Arabů a teprve nyní sionských Židů; nejde o dědictví otců. Židům se nikde v Orientě a zvláště ne v Palestině zemědělská práce nevyplatí. Nejsou jí zvyklí, jsou nároční a nevydělají ani polovičku z toho, co do rolnictví vloží. Svědčím jim drobný i velký průmysl, obchod a svobodné živnosti.*“⁴³³ Dále naráží na nedostatek surovin a vody, tudíž nebude z čeho vyvážet. Jako ideální zemi pro Židy navrhl stejně jako v minulém článku Ugandu.⁴³⁴

Na konci ledna se Adolf Hitler ve svém projevu vyjádřil, že Německo pouze napravuje, co židovský národ sám zavinil. Také zmínil, že Evropa nedojde klidu, dokud nebude židovská otázka vyřešena. Obvinil je rovněž z vydělávání na válečných obchodech.⁴³⁵ Také Alfred Rosenberg⁴³⁶ prohlásil, že židovská otázka v Německu bude vyřešena až tehdy, kdy poslední Žid opustí Německo.⁴³⁷

V důsledku pokračujících opatření museli němečtí Židé odevzdat všechny zlaté, stříbrné a platinové předměty doplněné drahými kameny a perlami.⁴³⁸ Dále se nemohli stát členy církve,⁴³⁹ nesměli být zařazováni do branné povinnosti, a to ani do náhradní zálohy⁴⁴⁰ a došlo

⁴³⁰ Palestinská konference ztroskotala. Židé zamítli návrhy. In: *Venkov*, 14. 3. 1939, roč. 34, č. 62, s. 2.

⁴³¹ Američtí Židé protestují. In: *Venkov*, 1. 3. 1939, roč. 34, č. 51, s. 2.

⁴³² Pobouření v Jerusalemě. In: *Venkov*, 28. 2. 1939, roč. 34, č. 50, s. 2.

⁴³³ Porady o Palestině. In: *Venkov*, 16. 2. 1939, roč. 34, č. 40, s. 2.

⁴³⁴ Tamtéž.

⁴³⁵ Kancléř Hitler mluvil: Německo žádá podíl na světovém hospodářství – a kolonie. In: *Venkov*, 31. 1. 1939, roč. 34, č. 26, s. 3

⁴³⁶ Alfred Rosenberg (1893–1946) je považován za stranického ideologa NSDAP a za původce nacistických teorií o rasové nadřazenosti árijců.

⁴³⁷ Monarchie v Německu pohřbena. V židovské otázce Říše neustoupí. In: *Venkov*, 21. 2. 1939, roč. 34, č. 44, s. 2.

⁴³⁸ Židé v Německu musejí odvésti všechny skvosty. In: *Venkov*, 24. 2. 1939, roč. 34, č. 47, s. 2.

⁴³⁹ V Německu nesmějí být Židé členy církví. In: *Venkov*, 10. 3. 1939, roč. 34, č. 59, s. 5.

⁴⁴⁰ Žádný německý voják nesmí být Židem. In: *Venkov*, 12. 3. 1939, roč. 34, č. 61, s. 6.

také k zákazu jejich vstupu na koňská závodiště.⁴⁴¹ Naopak Židé bez vyloženě židovského jména si ke svému jménu museli připojit jména Israel nebo Sára v závislosti na pohlaví.⁴⁴²

Je zmíněna i informace o průběhu druhé splátky pokuty jakožto následek pařížského atentátu. Rovněž u druhé splátky se objevil problém, neboť židovský majetek byl tak zadlužen, že splátka nepřicházela v úvahu.⁴⁴³

Deník nadále přinášel informace o protižidovských akcích i z jiných koutů světa. V Maďarsku se zpřísnily protižidovské zákony⁴⁴⁴ a během voleb na Karpatské Ukrajině nebyli na kandidátce žádní Maďaři ani Židé.⁴⁴⁵ V Polsku zase několik politických stran požadovalo odstranění Židů z obchodu⁴⁴⁶ a společně s Rumunskem Polsko požadovalo mezinárodní řešení židovské otázky.⁴⁴⁷ Nadále docházelo i k násilnostem. V Budapešti byly mezi Židy vycházející ze synagogy vhozeny dva ruční granáty⁴⁴⁸ a v Mexiku chtěli zlynčovat židovsko-ruského básníka Gianze i s manželkou kvůli tomu, že jednoho člověka ohrožoval holí.⁴⁴⁹

V polovině února proběhla schůze mezinárodního výboru pro uprchlíky. USA zde vyjádřilo ochotu vpustit 30 tisíc uprchlíků ročně, Filipíny tisíc ročně, Austrálie 15 tisíc v rozmezí tří let a Dominikánská republika hodlala dokonce poskytnout útočiště pro 100 tisíc židovských přistěhovalců.⁴⁵⁰ Austrálie následně odmítla zřízení židovské kolonie na Nové Guiney stejně jako přímo na australském území.⁴⁵¹

Velkými problémy si procházeli zejména němečtí Židé, kterých se z Německa podle statistiky z konce února vystěhovalo téměř čtvrt milionu.⁴⁵² V Gdaňsku byl navíc pro ně zřízen koncentrační tábor.⁴⁵³ Také Nizozemsko zřídilo pro německé Židy jeden tábor

⁴⁴¹ Židé v Německu. In: *Venkov*, 5. 3. 1939, roč. 34, č. 55, s. 16.

⁴⁴² Israel nebo Sára? In: *Venkov*, 29. 1. 1939, roč. 34, č. 25, s. 7.

⁴⁴³ Druhá splátka židovské pokuty se nesešla. In: *Venkov*, 15. 2. 1939, roč. 34, č. 39, s. 4.

⁴⁴⁴ Maďarsko zostřuje akci proti Židům. In: *Venkov*, 25. 1. 1939, roč. 34, č. 21, s. 2.

⁴⁴⁵ Maďaři a Židé nejsou na karpatoruské kandidátce. In: *Venkov*, 31. 1. 1939, roč. 34, č. 26, s. 4.

⁴⁴⁶ Sejm proti Židům. In: *Venkov*, 24. 2. 1939, roč. 34, č. 47, s. 2.

⁴⁴⁷ Rumunsko a Polsko pro mezinárodní řešení židovské otázky. In: *Venkov*, 9. 3. 1939, roč. 34, č. 58, s. 2.

⁴⁴⁸ 2 ruční granáty do Židů u synagogy. In: *Venkov*, 4. 2. 1939, roč. 34, č. 30, s. 2.

⁴⁴⁹ Protižidovské demonstrace v Mexiku. In: *Venkov*, 29. 1. 1939, roč. 34, č. 25, s. 2.

⁴⁵⁰ Kdo přijme židovské emigranty. In: *Venkov*, 15. 2. 1939, roč. 39, č. 32, s. 4.

⁴⁵¹ Austrálie proti cizí emigraci. In: *Venkov*, 17. 2. 1939, roč. 34, č. 41, s. 2.

⁴⁵² Čtvrt milionu Židů se již vystěhovalo z Německa. In: *Venkov*, 26. 2. 1939, roč. 34, č. 49, s. 2.

⁴⁵³ Koncentrační tábor pro gdanské Židy. In: *Venkov*, 23. 2. 1939, roč. 34, č. 46, s. 3.

s kapacitou 3 tisíce lidí.⁴⁵⁴ *Venkov* informuje i o skupině rakouských Židů, která musela čekat deset dní na lodi, než mohla vystoupit v La Guaiře. Již předtím byli odmítnuti v Georgetownu a Barbadosu.⁴⁵⁵

V posledních týdnech druhé republiky věnoval *Venkov* Židům na českém území malou pozornost. Téměř se neobjevují ani žádné protižidovské komentáře, dochází akorát k opětovnému zdůraznění židovského původu v nadpise u různých zločinů.

Po návštěvě Františka Chvalkovského v Berlíně se začala projevovat podřízenost Německu a původní idea národního státu tak dostala ještě radikálnější náboj: „*Bylo by pro národ neštěstím, kdybychom nedbali toho, aby na našem národním životním prostoru nebyl zajištěn především český člověk. Dbá-li o čistotu velký národ německý, musí o ní dbát i malý národ český, protože nemůže dovolit, aby se jeho životní prostor stal kořistí jiné rasy.*“⁴⁵⁶

Začátkem února vyšel článek o chystaných vládních opatřeních: revize česko–slovenského státního občanství některých osob a vypovídání cizích státních příslušníků. Deník zdůrazňuje, že je třeba se nejdřív postarat o příslušníky vlastního národa. K Židům se vyjadřuje následovně: „*Obě nová vládní nařízení nečiní žádného rozdílu národního, rasového nebo náboženského, podléhají jim všechny osoby do naší republiky po převratě přistěhované a vztahují se ovšem i na Židy, kteří k nám uprchli z ciziny, našimi státními příslušníky před tím nebyli a nyní svou výdělečnou činností zabírají místa, jichž je ve zmenšené vlasti nedostatek pro naše vlastní lidi, Čechy, Slováky a Karpatorusy.*“⁴⁵⁷ Na začátku března vyšel článek o tom, jak vláda řeší židovskou otázku. Je zde vidět jistá změna v tématice, protože se zde poprvé vyskytuje důraz na árijský původ: „*Kdo chce vidět, jak se omezuje vliv nearijců v celé národním životě, vidí zřetelně očistné snahy. Nepronásledujeme člověka proto, že je Židem. Ale u nás nebude a nesmí míti nearijský živel více práv a vlivu, nežli lze z důvodů národních, hospodářských a sociálních snést.*“⁴⁵⁸ Z článku tak vyplývá, že stále má hlavní slovo zachování národního státu. V závěru článku je opět řečeno, že

⁴⁵⁴ Holandsko posílá Židy do jednoho tábora. In: *Venkov*, 1. 3. 1939, roč. 34, č. 58, s. 2.

⁴⁵⁵ Nikdo nechce Židy. In: *Venkov*, 10. 3. 1939, roč. 34, č. 59, s. 2.

⁴⁵⁶ Rodná země – základ nejbezpečnější. In: *Venkov*, 5. 3. 1939, roč. 34, č. 55, s. 1.

⁴⁵⁷ Opatření proti nežádoucí migraci. Revize státního občanství, vypovídání cizích státních příslušníků. In: *Venkov*, 2. 2. 1939, roč. 34, č. 28, s. 2.

⁴⁵⁸ Vláda plní svůj program. In: *Venkov*, 2. 3. 1939, roč. 34, č. 52, s. 3.

židovská otázka bude řešena objektivně, ale na prvním místě jsou zájmy národa.⁴⁵⁹ Podobný nacionalismus lze cítit i z následujících slov: „*Otázka židovská bude u nás a musí býti u nás důkladně řešena zákony, zejména v tom směru, aby velké hospodářské hodnoty, nahromaděné v rukou Židovstva, které v minulosti sloužily internacionalismu, byly nyní obráceny jen ku prospěchu národního celku.*“⁴⁶⁰

K situaci Židů na Slovensku byl zveřejněn proslov předsedy slovenské vlády Jozefa Tisa, kde zmiňuje, že otázka Židů na Slovensku bude řešena spravedlivě, sociálně a lidsky. Zároveň zmínil, že slovenská vláda věnuje pozornost vystěhovalcům Židů do Palestiny.⁴⁶¹ Rovněž se objevuje i informace o tom, že vídeňský rozhlas ve slovenské relaci oznámil falešnou zprávu, podle níž se obyvatelstvo na Slovensku dožaduje radikálního řešení židovské otázky.⁴⁶²

Poměrně stručně je zmíněn záznam z jednání valné hromady v advokacii proběhlé 5. února, kde se řešilo zastoupení židovských advokátů. Způsob řešení je však akorát velmi lehce naznačen, podrobnější detaily nejsou popsány.⁴⁶³ V průběhu března ještě *Venkov* informoval o vyloučení židovských advokátů ze spolku Všehrd.⁴⁶⁴

Zmínky o židovských zločinech byly až na zvýraznění židovského původu popisovány bez komentáře. Změna nastala ke konci února v článku o bratrech Fischerových, kteří chtěli protizákonným postupem použít exportní valuty pro své osobní účty: „*Víme, že mezi židy a zvláště majetnými je jakási panika v myslích. A že ten pocit přenáší se i na jejich činy. Republika židovskou otázku řeší postupně a ne násilně. Ať je rozpoložení myslí židovských podnikatelů a majetníků jakékoliv, stát při svém jistě lidsky slušném zacházení a řešení otázky nesmí a také nedá si líbit činy, které nakonec postihovaly by sám základ hospodářského bytí republiky: jistotu měny.*“⁴⁶⁵ Redakce tento zločin navíc hodnotí jako velice závažný.⁴⁶⁶

⁴⁵⁹ Vláda plní svůj program. In: *Venkov*, 2. 3. 1939, roč. 34, č. 52, s. 3.

⁴⁶⁰ Židovská otázka a hospodářství. In: *Venkov*, 24. 2. 1939, roč. 34, č. 47, s. 4.

⁴⁶¹ Řešení židovské otázky. In: *Venkov*, 12. 2. 1939, roč. 34, č. 37, s. 4.

⁴⁶² Falešné zprávy vídeňského rozhlasu o Slovensku. In: *Venkov*, 5. 3. 1939, roč. 34, č. 55, s. 3.

⁴⁶³ Židovská otázka v advokacii. Návrhy podle proporcionality. In: *Venkov*, 7. 2. 1939, roč. 34, č. 32, s. 4.

⁴⁶⁴ Židé vyloučení ze „Všehrdy“. Čeští právníci žádají propuštění nekvalifikovaných úředníků z nemocenských pojišťoven. In: *Venkov*, 9. 3. 1939, roč. 58, č. 26, s. 1.

⁴⁶⁵ Rázné a přísné tresty finančním pirátům. In: *Venkov*, 23. 2. 1939, roč. 34, č. 46, s. 3.

⁴⁶⁶ Tamtéž.

V dalších zločinech jde o už tradiční zdůraznění židovského původu v nadpise. V prvním případě Židé podplatili městského úředníka, aby jim vydal osvědčení polské státní příslušnosti.⁴⁶⁷ Druhý článek popisuje poněkud kuriózní případ doplněný vtipným nadpisem „Žid okradl Žida o čtvrt milionu K.“ Podle něj židovský pár okradl židovského obchodníka s chmelem o 212 tisíc Kč.⁴⁶⁸

6.2 Večer

6.2.1 Období 1. říjen 1938 – 30. listopad 1938

Články o Židech v zahraničí se v tomto období příliš nelišily od *Venkova*, byla jim však věnována menší pozornost. Na druhou stranu redakce také nepřikládala téměř žádné komentáře.

Palestině je věnována menší pozornost a na rozdíl od *Venkova* zde není jediný článek, který by místní situaci hodnotil. Témata jsou hodně podobná, postupně bylo psáno o arabském odhodlání bránit Palestinu za každou cenu,⁴⁶⁹ o anglickém dobývání Jeruzaléma⁴⁷⁰ nebo o odejmutí zbrojních pasů Židům a propuštění židovských pomocných policistů.⁴⁷¹ V souvislosti s upuštěním od plánu rozdělení Palestiny na židovskou a arabskou část⁴⁷² redakce také zdůraznila, že zde začíná velká předehra o osud kolonií.⁴⁷³

Neutrální postoj redakce zaujala i u napadení německých cestujících v Antverpách skupinou Židů.⁴⁷⁴ V Berlíně reagovali na tuto událost vylepením plakátů na židovské obchody s nápisem: „*Nedopustíme, aby naši krajané v cizině byli vystaveni židovskému násilí.*“⁴⁷⁵

⁴⁶⁷ Židé podplatili městského úředníka. In: *Venkov*, 31. 1. 1939, roč. 34, č. 26, s. 4.

⁴⁶⁸ Žid okradl Žida o čtvrt milionu K. In: *Venkov*, 10. 3. 1939, roč. 34, č. 59, s. 6.

⁴⁶⁹ Arabové budou bojovat do vyhlazení. Nedovolí nabýti v Palestině Židům většiny, ať to stojí cokoliv. Nové vzrušení pro Židy. In: *Večer*, 11. 10. 1938, roč. 25, č. 258, s. 2.

⁴⁷⁰ V Palestině se bohužel nemůžeme vyhnout slovu žid. Anglické vojsko musí dobývat Jerusalema. In: *Večer*, 21. 10. 1938, roč. 25, č. 274, s. 3.

⁴⁷¹ Židovští policisté zbaveni služby. Židům v Palestině budou odňaty zbrojní pasy. In: *Večer*, 31. 10. 1938, roč. 25, č. 292, s. 2.

⁴⁷² Anglie pouští od rozdělení Palestiny. In: *Večer*, 20. 10. 1938, roč. 25, č. 274, s. 2.

⁴⁷³ Zápas o Palestinu. V popředí boj mezi Araby a Židy – v pozadí předehra zápasu o kolonie. In: *Večer*, 21. 10. 1938, roč. 25, č. 276, s. 2.

⁴⁷⁴ Zlý případ v Ardenách. Útok židů na německou výpravu. In: *Večer*, 27. 10. 1938, roč. 25, č. 286, s. 1.

⁴⁷⁵ Odvetná opatření proti Židům v Německu. In: *Večer*, 31. 10. 1938, roč. 25, č. 292, s. 2.

V reakci na atentát na německého velvyslance v Paříži není narozdíl od *Venkova* v nadpise zdůrazněn židovský původ Herschela Grynszpana.⁴⁷⁶ Následkem atentátů bylo již zmíněné ničení židovských obchodů a synagog v Německu,⁴⁷⁷ jejich obhajoba Goebbelsem⁴⁷⁸ a následná pokuta ve výši 1 miliardy marek.⁴⁷⁹

V souvislosti s Německem list také zmínil vyloučení Židů ze všech německých škol,⁴⁸⁰ odstranění židovských obchodních značek z berlínských obchodů nebo plánované zřízení ghett.⁴⁸¹

K událostem v Itálii *Večer* občas přidal nějaké informace navíc, které ve *Venkově* nebyly zmíněny. Shodně například informovali o židovské protifašistické organizaci v čele s Eugeniem Colornim.⁴⁸² Pozornost byla věnována i rasovým zákonům v Itálii, z nichž vyčlenili asi 25 % Židů. Jednalo se hlavně o židovské rodiny, v nichž se vyskytoval člen s válečnými zásluhami, účastník fašistické revoluce nebo když rodinný příslušník působil ve fašistické straně před pochodem na Řím.⁴⁸³ U nových zákonů týkajících se omezeného držení nemovitého a pozemkového majetku Židy list zmínil, že například v Miláně muselo svůj pozemkový majetek zmenšit až 90 % Židů.⁴⁸⁴ Deník narážel na židovské přistěhovalectví v Itálii a spojoval ho s židovským internacionalismem: „*Přistěhovalectví cizích prvků, které se zvýšilo zejména po roce 1933, ovládlo úplně duši italských židů, kteří nemohou cítiti upřímně s nynějším režimem, pro svou protikladnou politickou psychologii židovského internacionalismu.*“⁴⁸⁵

⁴⁷⁶ Politický atentát v Paříži. Herschel Seibel Grynszpan postřelil německého vyslaneckého tajemníka. In: *Večer*, 8. 11. 1938, roč. 25, č. 305, s. 1–2.

⁴⁷⁷ Protižidovské bouře v Německu pro atentát v Paříži. In: *Večer*, 9. 11. 1938, roč. 25, č. 307, s. 1.

⁴⁷⁸ Ministr dr. Göbbels: Židovské obchody zmizí z německého života. Německo potrestá každou akci mezinárodního židovstva. In: *Večer*, 14. 11. 1938, roč. 25, č. 315, s. 3.

⁴⁷⁹ V Německu je 700 tisíc židů. In: *Večer*, 18. 11. 1938, roč. 25, č. 323, s. 5.

⁴⁸⁰ Nařízení říšského ministra výchovy. Židé vyloučeni ze všech německých škol. In: *Večer*, 15. 11. 1938, roč. 25, č. 317, s. 1.

⁴⁸¹ Německo naloží se židy jako nepřáteli ve válce. In: *Večer*, 3. 11. 1938, roč. 25, č. 297, s. 2.

⁴⁸² Židovský profesor v čele protistátní organizace. In: *Večer*, 17. 10. 1938, roč. 25, č. 268, s. 3.

⁴⁸³ Výsledky protižidovských zákonů v Itálii. In: *Večer*, 12. 11. 1938, roč. 25, č. 313, s. 3.

⁴⁸⁴ 90 procent italských židů musí zmenšit svůj pozemkový majetek. In: *Večer*, 16. 11. 1938, roč. 25, č. 319, s. 3.

⁴⁸⁵ Mussolini ostře proti semitům: Milost pouze Židům, kteří bojovali za vlast. In: *Večer*, 8. 10. 1938, roč. 25, č. 254, s. 1.

Večer přinášel informace i o protižidovských náladách z různých států. Informoval o zavedení norimberských zákonů v celém Gdaňsku,⁴⁸⁶ útoku na židovské divadlo v Timisoaře,⁴⁸⁷ demonstraci proti Židům na Varšavské univerzitě⁴⁸⁸ nebo o rozpuštění židovské zednářské lóže ve Varšavě.⁴⁸⁹

U textů zaměřených na židovskou emigraci deník občas uvedl bulvární nadpis. Jako příklad může sloužit část nadpisu „Nikdo jich nechce“ při zmínce o vrácení polských Židů z Německa, protože neměli v pořádku pasy.⁴⁹⁰ Druhý příklad je vidět u článku, který zmiňuje odmítnutí židovských uprchlíků z Německa v Mexiku. Tomu vévodí nadpis „Také v Mexiku nechali Židy z Německa na vodě.“⁴⁹¹ Deník dále zmiňoval omezení židovské migrace v Belgii,⁴⁹² ve Francii⁴⁹³ nebo v Lotyšsku.⁴⁹⁴ Stejně jako *Venkov* zmínil možné usídlení Židů na Aljašce⁴⁹⁵ nebo v bývalé německé kolonii Tanganyika.⁴⁹⁶

Večer narůstajícímu vlivu Židů v Sovětském svazu nevěnoval pozornost. Otiskl pouze článek listu *Slovenská vlast*, kde je psáno o již zmíněné „Sovětské Palestině.“ Na rozdíl od *Venkova*, který v článku na Židy nijak nenarážel a kritizoval hlavně poměry v SSSR, *Slovenská vlast* psala, že k založení průmyslové výroby ve státě nedošlo kvůli nedostatku kvalifikovaných sil. Zvýrazněným písmem pak zdůrazňuje, že se Židé vyhýbají práci v kolchozech a těžké práci obecně.⁴⁹⁷

V říjnu a listopadu vycházelo nejvíce článků týkajících se Židů na českém území, zároveň byly ze všech sledovaných období nejučtější.

Hlavním tématem byla židovská migrace. V polovině října londýnské *Times* odhadly na českém území na 40 tisíc židovských uprchlíků, přičemž dřívějších uprchlíků z Německa a

⁴⁸⁶ Norimberské zákony v celém Gdaňsku. In: *Večer*, 24. 11. 1938, roč. 25, č. 333, s. 4.

⁴⁸⁷ 50 obětí pumy v židovském divadle. In: *Večer*, 28. 11. 1938, roč. 25, č. 339, s. 3.

⁴⁸⁸ Demonstrace proti židům na varšavské univerzitě. In: *Večer*, 26. 10. 1938, roč. 25, č. 284, s. 2.

⁴⁸⁹ Ve Varšavě: Židovská zednářská lóže rozpuštěna. In: *Večer*, 29. 11. 1938, roč. 25, č. 341, s. 2.

⁴⁹⁰ Nikdo jich nechce. Kam s nimi? Několik tisíc Židů mezi Polskem a Německem. In: *Večer*, 1. 11. 1938, roč. 25, č. 294, s. 3.

⁴⁹¹ Také v Mexiku nechali Židy z Německa na vodě. In: *Večer*, 3. 11. 1938, roč. 25, č. 297, s. 3.

⁴⁹² Židé nesmějí do Belgie. In: *Večer*, 16. 11. 1938, roč. 25, č. 319, s. 3.

⁴⁹³ Francie vrací židovské uprchlíky do Německa. In: *Večer*, 25. 11. 1938, roč. 25, č. 335, s. 4.

⁴⁹⁴ Lotyšsko odmítlo židovské uprchlíky. In: *Večer*, 15. 10. 1938, roč. 25, č. 266, s. 1.

⁴⁹⁵ Němečtí Židé na Aljašku. Doporučují to Spojené státy. In: *Večer*, 25. 11. 1938, roč. 25, č. 335, s. 4.

⁴⁹⁶ Chamberlain prý nabídne bývalé německé kolonie židům. In: *Večer*, 21. 11. 1938, roč. 25, č. 327, s. 1.

⁴⁹⁷ Nejsou pro těžkou práci – jen pro obchodování. Krach židovské republiky v Sovětech. In: *Večer*, 12. 10. 1938, roč. 25, č. 260, s. 2.

Rakouska bylo nejméně 10 tisíc.⁴⁹⁸ Ve stejném období vydal *Večer* článek s nadpisem jasně evokující jeho stanovisko „Židovská migrace nechápe, že ji nechceme“, ve kterém se objevila zmínka, že se upozorňování tisku a poukazování na nebezpečí, jež ohrožují národní ráz státu, volání po uzavření židovské migrace a hrozba, že se hospodářské dění a práce neudrží v českých rukou, setkává s hromadným souhlasem široké veřejnosti. Redakce dále zmiňuje, že denně dostávají balíky dopisů, kde je čtenáři vyzývají, aby v „nastoupeném úsilí po očistě“ vytrvali. Židé jsou obviněni z toho, že hledají „plášť“ pro svoje podnikání, např. židovští advokáti provozují všechno možné, jen ne svoji klientelu. Závěrem je dodáno: „*Nechceme být tvrdí, ale náš chudý krajíc nemůžeme nechat okousávat lidmi, kteří nikdy pro nás neměli pochopení a jimž jsme byli jenom prostředkem a cestou k vlastnímu zisku.*“⁴⁹⁹

Emigrace Židů na české území byla pro *Večer* obrovským trnem v oku. Pro podporu národní myšlenky a zdůraznění, že Židé nemají na českém území místo, neváhal list otiskovat i příspěvky významných českých literátů. Dne 9. listopadu například deník uvedl článek Karla Havlíčka Borovského zveřejněný v roce 1850 v časopise *Slovan*. Ten se v něm vyjádřil o poměru Čechů k Židům a zmínil také, že Židé k českému národu nenáleží: „*A jak tu mohou israelité k českému národu náležeti, když jsou původu semitského? To můžeme dříve Němce, Francouze, Španěle, Angličany k našemu národu počítati, než židy, neboť všichni tito národové mají s námi větší příbuznost než židé.*“⁵⁰⁰ V druhém případě z konce listopadu deník citoval Františka Xavera Šaldu: „*Ano, tj. typický obraz celé východní Moravy; v každém kraji v každém okrese, v každém větším hnízdě naleznete takový neb podobný strážlivý dům, který vysál krev kraje, zpustošil vsi jako mor a stojí celý na mrtvolách. A jeho majetník, žid, když poplenil celý kraj, odváží kořist jako nepřítel do velkého města, kde se vrhá do větších spekulací nebo tráví z ní nečinně a ustupuje jiným menším souvěrcům, kteří jdou jeho stopami a ohryžou kosti jim zůstavené.*“⁵⁰¹ Redakce Borovského slova nijak nekomentovala, v tomto případě však připsala poměrně ostrý komentář: „*Tak psal F. X. Šalda. Zde je vysvětlení, proč a jak vzniká odpor proti židovstvu. Vykořisťují chudáky někteří*

⁴⁹⁸ 50.000 židovských uprchlíků v Československu. In: *Večer*, 18. 10. 1938, roč. 25, č. 270, s. 2.

⁴⁹⁹ Židovská emigrace nechápe, že ji nechceme. In: *Večer*, 14. 10. 1938, roč. 25, č. 264, s. 3.

⁵⁰⁰ Karel Havlíček Borovský o poměru Čechů k Židům. In: *Večer*, 9. 11. 1938, roč. 25, č. 307, s. 3.

⁵⁰¹ F. X. Šalda. Ležela země přede mnou... In: *Večer*, 26. 11. 1938, roč. 25, č. 337, s. 3.

*židé v kořalnách a žijíce na úkor národa, štítí se ho. Němčí a němčí a provokují. Když ti lepší a česky cítící židé mlčí, lze se divit, že roste odpor lidu, který usiluje o sebezáchovu?*⁵⁰²

Kromě těchto textů *Večer* otiskoval i články z jiných deníků, v nichž se vymezují proti Židům na českém území. Dne 10. října sdílel článek z týdeníku *Slovenská vlast'*, který Židy obviňoval z toho, že se nechtěli podílet na tvorbě nového Československa a také z toho, že většina z nich ještě mluví německy nebo maďarsky. Také odmítal při řešení této otázky brát jakékoli ohledy: „*Když s námi nemají jiní soucitu, když Německo, Polsko, Itálie a Maďarsko proti nám brutálně postupují, když nás naši spojenci hodili přes palubu, také u nás musí přestat sentimentálnost, ohledy a soucit. Je tedy nejvyšší čas, aby židovská otázka v republice byla co nejdříve radikálně vyřešena.*“⁵⁰³ Článek z *Národních novin* zase poukazoval na velké množství židovských nájemníků v Praze 7. Židé si totiž díky svému bohatství mohli dovolit platit vysoké nájemy a pronajímali je výhradně židovským nájemníkům. Prahu 7 dokonce přirovnal k židovskému městu.⁵⁰⁴ V nedělníku *Národní střed* poslanec K. Chalupa obvinil židovské zámožné vrstvy z toho, že šířily v pohraničí paniku a také chce vědět, s jak velkým kapitálem Židé utekli do zahraničí.⁵⁰⁵ List *Obnova* popisoval pochybení liberalismu a Židy obvinil, že toho využili, aby mohli být bráni jako stejnoprávní občané.⁵⁰⁶

Také samotný *Večer* ve svém článku z poloviny října vyzýval už svým nadpisem „Zastavte příliv emigrace“ k radikálnímu řešení židovské otázky. Upozorňoval na to, kolik Židů se usazuje v Praze i ve venkovských městech a vyzýval vládu, ať okamžitě zastaví židovskou migraci a provede přesný soupis přistěhovalých Židů počínaje rokem 1910. V závěru proti Židům vznesl i závažné obvinění: „*Víme dobře, na čí straně by dnes cizí židé stáli, kdyby v Hitlerově programu nebyl antisemitismus.*“⁵⁰⁷ Migraci související s českým územím list opakovaně komentoval. Josef Šámal ve svém článku zaměřenému proti levici dokonce označil židovské migranty za zbabělé: „*Už nikdy nedáme se strhnouti k dívání se, jak provozujete ideologické poučování světa a jak vy poskytnete azyl židovské migraci proti*

⁵⁰² F. X. Šalda. Ležela země přede mnou... In: *Večer*, 26. 11. 1938, roč. 25, č. 337, s. 3.

⁵⁰³ Sentimentálnost stranou. Židovský problém bude nutno rychle a radikálně vyšetřit. In: *Večer*, 10. 10. 1938, roč. 25, č. 256, s. 3.

⁵⁰⁴ Celá čtvrť okupována Židy. In: *Večer*, 15. 10. 1938, roč. 25, č. 266, s. 2.

⁵⁰⁵ Národ se brání vášnivě invasi židovské emigrace. In: *Večer*, 17. 10. 1938, roč. 25, č. 268, s. 2.

⁵⁰⁶ Nedělejme si těžkou hlavu ze židovské otázky. In: *Večer*, 19. 11. 1938, roč. 25, č. 325, s. 4.

⁵⁰⁷ Zastavte příliv emigrace. In: *Večer*, 15. 10. 1938, roč. 25, č. 266, s. 3.

státům, z nichž zbaběle utekla.“⁵⁰⁸ V článku zmiňujícím, že v Praze denně žádá o živnostenské povolení průměrně 20 židovských migrantů, je vidět zděšení redakce nad touto skutečností.⁵⁰⁹ Deník také vítal kroky německého sociálního demokratického poslance Jaksche, když se v Londýně zabýval otázkou emigrantů z Československa. Redakce zde zdůraznila, že český lid má přednost před emigranty a Židy.⁵¹⁰ Naopak deník vyjádřil zklamání poté, co Anglie přislíbila, že si vezme pouze 250 židovských uprchlíků a Francie 200.⁵¹¹ Za přístup s řešením židovské otázky byla pochválena i obec Polná: „*Polná je sice zapadlé a odstrkované město, ale v řešení židovské otázky byla vždy na prvním místě. Svůj úsudek o Židech řekla již v procesu Hilsnerově a dnes opět nečeká na žádné pokyny.*“⁵¹²

Židé byli dále spojováni s vlivem germanismu na českém území. První takový článek se objevil 11. října se zaměřením proti českoněmeckým divadlům. Podle něj mají Češi na zaujatost vůči Židům právo a je v něm narážka především na to, že právě Židé jsou z velké části předplatitelé německého divadla: „*Nemáme naprosto zájmu na německých hrách, na něž dnes Němci nepůjdou, a má-li někde lid právo býti zaujat vůči židovskému živlu, pak je to v první řadě u nás. Prohlédněte si seznam předplatitelů pražského německého divadla a shledáte, že udržovateli a podporovateli německého divadla v Praze byli hlavně, ba skoro jedině pražští židé, ba ani ti t. zv. „čeští židé“, abonovaní v Národní divadle, neopomenuli se zanést do seznamu předplatitelů německého divadla.*“⁵¹³ Ohledně divadel redakci velmi rozhořčil fakt, že německo-židovští divadelníci původem z československých měst v zahraničí uvádí české hry. Nejvíce ji rozlítilo uvedení hry *České obrazy* podnikem Prager Montagsblatt: „*Tento podnik hodlá zřejmě těžiti ze zájmu celého kulturního světa o naši republiku, o které v kritických dnech psaly všechny světové žurnály.*“⁵¹⁴

⁵⁰⁸ Viníci volají: Nepitvejte minulost! In: *Večer*, 4. 11. 1938, roč. 25, č. 299, s. 1.

⁵⁰⁹ Za půl roku přihlásilo se v Praze 2000 emigrantů o židovské povolení. In: *Večer*, 21. 10. 1938, roč. 25, č. 276, s. 3.

⁵¹⁰ Jaksch hledá v Anglii asyl pro Němce a Židy z Československa. In: *Večer*, 14. 10. 1938, roč. 25, č. 264, s. 1.

⁵¹¹ Hubený výsledek delegace židovských náboženských obcí v Londýně. Anglie si od nás vezme zatím 250 židovských emigrantů, Francie jen 200. In: *Večer*, 26. 10. 1938, roč. 25, č. 284, s. 3.

⁵¹² Polná vede. In: *Večer*, 19. 11. 1938, roč. 25, č. 325, s. 2.

⁵¹³ Zbytečný klub českoněmeckých divadelních pracovníků. Na hry pod jejich patronací peněz rozhodně není. In: *Večer*, 11. 10. 1938, roč. 25, č. 258, s. 4.

⁵¹⁴ Kdo reprezentuje československé umělce za hranicemi. Pozůstali Němci a Židé z Německého divadla jedou do Ameriky hrát „Böhmische Bilder“. In: *Večer*, 15. 11. 1938, roč. 25, č. 315, s. 3.

Články zaměřené proti poněmčování českého území souvisely především s budováním národního státu. Židům bylo rovněž doporučeno, aby posílali děti do českých škol: „*Bud' budou židé posílali děti do škol českých, nebo si budou muset vybrat jiné území, kde jim budou němčení trpět. Židé nesmějí tu představovati živel německý: jinak tu nebude pro ně místa.*“⁵¹⁵ Podobné ražení proti poněmčování podněcoval i otisknutý článek z revue *Nová cesta* od profesora Karla Hory. Ten píše, že oddanost Židů vůči Československu je pouze ctností z nouze, protože k ní byli přinuceni národněsocialistickou doktrínou. Dodává, že to byli hlavně Židé, kdo v letech 1910 a i těch dalších byli vydatnými pomocníky germanizace v českých městech.⁵¹⁶

Další velké téma tvořilo zastoupení Židů v českém v hospodářství. Prvním problémem byl přesun židovského kapitálu z pohraničí a jiného německého území. Židovský kapitál redakce obvinila z toho, že po celé generace prováděl germanizaci severních Čech a Moravy a že nyní by se rád přestěhoval do Česka a zaměstnával české dělníky, když zde jiní nejsou.⁵¹⁷ Rozhořčení v deníku vyvolal čin, kdy německé velkobanky přestěhovaly židovské úředníky do pražských centrál. *Večer* reagoval, že není v českém zájmu, aby se tyto banky usazovaly na českém území na úkor českých bank a jejich českých zaměstnanců.⁵¹⁸ Redakci znepokojil také velký počet židovských emigrantů zaměstnaných ve velkých průmyslových koncernech, a vyzývala tak k čistkám: „*Není možno poskytovatí obrovské příjmy cizím lidem, když čeští mužové hledají práci.*“⁵¹⁹

Dne 12. října vyšel článek, podle něhož byly české země sraženy na úroveň z roku 1910 a vyzývá Židy, nechť se i oni přizpůsobí stavu z roku 1910. Jsou obviněni z nadměrného okupování nejvýnosnějších pozic hospodářství, přičemž tvořili velkou část advokátů a lékařů, zato měli velmi malé zastoupení mezi dělníky a sedláky. Redakce hodlá hájit práva českých občanů a žádá, aby měli Židé pouze procentuální zastoupení vzhledem k tomu, kolik se jich na českém území nachází.⁵²⁰ Ohledně bohatství Židů se redakce opřela do luxusní

⁵¹⁵ Likvidovat zbytečné německé školy. In: *Večer*, 13. 10. 1938, roč. 25, č. 262, s. 2.

⁵¹⁶ Universitní profesor dr. Karel Hora: Bližší košile než kabát In: *Večer*, 27. 10. 1938, roč. 25, č. 286, s. 2.

⁵¹⁷ Z nouze ctnost. Německo-židovský kapitál se tlačí do českých krajů. Slibuje tam zaměstnávat české dělníky, protože německé nemá. In: *Večer*, 12. 10. 1938, roč. 25, č. 260, s. 1.

⁵¹⁸ Německé banky chtějí do Československa. In: *Večer*, 12. 10. 1938, roč. 25, č. 260, s. 3.

⁵¹⁹ Emigranti musí zmizet také z průmyslu. In: *Večer*, 14. 10. 1938, roč. 25, č. 264, s. 3.

⁵²⁰ Rok 1910 musí být základem také pro ně, jako je jím pro nás. In: *Večer*, 12. 10. 1938, roč. 25, č. 260, s. 2.

nedostavěné vily rodiny Petschků, která „trčí k nebi jako pomník židovského přepychu a sobectví.“⁵²¹

Pozornost list věnoval zejména převaze Židů mezi lékaři. *Večer* navrhl zabývat se myšlenkou, jak omezit příliv dorostu na lékařských fakultách.⁵²² Deník převahu židovských lékařů aplikoval na příkladu jedné pražské pojišťovny, kde nejméně 75 % jejich lékařů tvořili Židé. Jako další uvedl příklad zotavovny v Českém Šternberku nad Sázavou, kde „provokativní němčení“ židovských návštěvníků vyhnalo řadu českých letních hostů.⁵²³

Rovněž v advokátském stavu měli Židé velké zastoupení. Redakce oznámila, že je denně zaplavována stížnostmi poměry v advokátském stavu a hodlá tuto situaci patřičně řešit: „Nepěstujeme žádných otázek rasistických. Jedině pud sebezáchovy nás nutí, abychom bezohledně ukazovali, kde hrozí nebezpečí. Poměry ve stavu advokátním jsou neudržitelné a nemožné.“⁵²⁴

Výpady proti Židům se objevily i v české kultuře. *Večer* uvítal zákaz promítání filmu *Svět, kde se žebrá*, kde ztvárnil hlavní roli Žid Hugo Haas.⁵²⁵ Deník poukázal v polovině na listopadu také na fakt, že více než polovina filmového podnikání je v neárijských rukou. List dále naráží na to, kolik peněz dostaly filmy jako *Svět patří nám* od Jiřího Voskovce a Jana Wericha nebo *Bílá Nemoc* od Karla Čapka. Autor článku k filmům dodává, že jsou levicově orientovány.⁵²⁶ Právě *Bílá nemoc* se dočkala ještě komentáře o den později, když *Večer* informoval o jejím uvedení v hebrejském divadle v Tel Avivu: „Konstatujeme, že neprotestujeme a že Karlu Čapkovi blahopřejeme. Konečně se ‚Bílá nemoc‘ dostala kam patří. Bílá nemoc rádí mezi Židy.“⁵²⁷

⁵²¹ Také v Praze nedostavěná babylonská věž. Židovská pýcha předchází pád. – Pánové zohydili Prahu a nyní ji chtějí opustit. In: *Večer*, 23. 11. 1938, roč. 25, č. 331, s. 3.

⁵²² Převaha židů mezi lékaři. In: *Večer*, 14. 10. 1938, roč. 25, č. 264, s. 1.

⁵²³ Lékaři jedné pojišťovny. In: *Večer*, 11. 11. 1938, roč. 25, č. 311, s. 4.

⁵²⁴ Nemožné poměry v advokacii na Moravě. 428 advokátů Čechů – proti 413 advokátům židům. In: *Večer*, 16. 11. 1938, roč. 25, č. 319, s. 1.

⁵²⁵ Konec humanistickým limonádám: Film ‚Svět kde se žebrá‘ zakázán. Co bude s ‚Bílou nemocí‘ pana Čapka? In: *Večer*, 28. 10. 1938, roč. 25, č. 284, s. 3.

⁵²⁶ Kdo rozhodoval ve Filmovém národním sboru. Levičácké filmy podporovány na úkor ostatních. In: *Večer*, 15. 11. 1938, roč. 25, č. 317, s. 2.

⁵²⁷ Úspěch Karla Čapka mezi Židy. In: *Večer*, 16. 11. 1938, roč. 25, č. 319, s. 3.

Na rozdíl od *Venkova* zaměřil *Večer* svou pozornost i na zednáře, přičemž varoval, že většina z nich je židovského původu.⁵²⁸ Uvedl také příklad zednářské lože *Praga* a otiskl podrobný seznam jejich přednášejících a přednášek, aby bylo zřejmé, že jsou zastoupeni hlavně Židy.⁵²⁹ V deníku lze najít i inzerát na knihu od Jana Rysa⁵³⁰ *Židozednářství – metla světa*, kde redakce doplňuje, že se zatím jedná o největší dílo o zednářství vydané v českém jazyce.⁵³¹

Deník přinesl i zprávy o chystaném náporu židovské publicistiky na veřejnost⁵³² nebo o rozdělení Židů na českém území na dva tábory. Proti sobě stáli tzv. asimilanti (ti svolávali své souvěrce do Svazu Čechů-židů) a sionisté (pro ně byla jedinou vlastí Palestina). Neshody mezi nimi se projevovaly zejména v tiskových orgánech, a to asimilačním *Rozvoji* a v sionistických *Židovských zprávách*. Redakce dodala, že je tato „židovská válka“ a její výsledek nezajímá.⁵³³ Reakci si však neodpustila u článku z židovského listu *Prager Presse*, kde uvedli, že křesťané jsou horší než Židé: „*Jistě zajímavá definice. Člověk se až podivuje, že můžeme tak vysoké části věnovati na podobný paskvil.*“⁵³⁴

I přes značné množství protižidovských textů v tomto období *Večer* upozornil, že je třeba rozlišovat mezi českými Židy, jež se k české příslušnosti hlásili v roce 1910 a mezi těmi hlásícími se po 30. září 1938. Na ty je hleděno kladně a je jim doporučeno, aby bojovali se sionisty a tzv. pražskými německými židovskými demokraty, kteří v předválečné době germanizovali Prahu a posílali děti do německých škol.⁵³⁵ List rovněž schvaloval reakci Židovského kongresu v Ženevě reagujícího na odstoupení Edvarda Beneše, kde jej zdejší účastníci označili za přítele Židů a poslali mu děkovné dopisy za to, co pro ně udělal.⁵³⁶

⁵²⁸ Zednářství – nebezpečí národa. Nekomolované tajné společnosti. In: *Večer*, 14. 10. 1938, roč. 25, č. 264, s. 2.

⁵²⁹ Pokračujeme v seznamu zednářů. Zednářská lóže „Praga“ a její činnost. In: *Večer*, 15. 10. 1938, roč. 25, č. 266, s. 1.

⁵³⁰ Jan Rys (1900–1946) byl fašistický politik, novinář a vedoucí činitel nacionalistického hnutí Vlajka (Tomáš PASÁK, Milan NEKONEČNÝ, Jana PASÁKOVÁ, *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, Praha 1999, s. 475).

⁵³¹ Jan Rys: *Židozednářství – metla světa*. In: *Večer*, 19. 10. 1938, roč. 25, č. 272, s. 1.

⁵³² Židovská publicistika chystá nápor na českou veřejnost. In: *Večer*, 10. 11. 1938, roč. 25, č. 309, s. 5.

⁵³³ Válka židovská. In: *Večer*, 14. 11. 1938, roč. 25, č. 315, s. 3.

⁵³⁴ „Prager Presse“ tvrdí: Křesťané jsou horší než Židé! In: *Večer*, 26. 11. 1938, roč. 25, č. 337, s. 3.

⁵³⁵ Židé v „Rozvoji“ oznamují: Mnoho akcí a potřebu peněz. Mobilisace židovského kapitálu. In: *Večer*, 19. 10. 1938, roč. 25, č. 272, s. 2.

⁵³⁶ Orgán světového židovstva praví: Nemáme tolik místa, abychom mohli vypočítati všechno, co učinil prezident Beneš pro naši věc. In: *Večer*, 10. 11. 1938, roč. 25, č. 309, s. 1–2.

6.2.2 Období 1. prosinec 1938 – 20. leden 1939

Stejně jako v minulém období přidávala k událostem ze zahraničí redakce komentáře výjimečně. Jako příklad lze uvést upozornění na zastoupení Židů ve francouzském hospodářství.

Situaci v Palestině byla oproti minulému období věnována velmi malá pozornost. Objevila se akorát zpráva, že Židé z Česko–Slovenska v Palestině založili leteckou společnost⁵³⁷ nebo zmínka o arabských demonstracích během přednášky Jana Masaryka (1886–1948) určené pro sionisty v New Yorku.⁵³⁸

Večer z Německa nadále přinášel informace o protižidovských opatřeních, mezi něž patřil zákaz Židům vlastnit auta,⁵³⁹ omezení jejich penzí⁵⁴⁰ nebo že na sudetském území byly povoleny exekuce jenom vůči Židům.⁵⁴¹ Německo také hlásilo, že ve své říši nemá dostatek místa pro Židy, a vyzvalo tak státy s menší hustotou, aby přijaly Židy ze států přelidněných.⁵⁴²

List kromě domácích témat začal upozorňovat na židovský vliv v hospodářství i v zahraničí. Příkladem představovala zpráva o maďarských klubech, jež měly z velké části židovské vedení.⁵⁴³ K zbrojařskému průmyslu ve Francii ovládaného Židy se redakce vyjádřila následovně: „*Kdo chce válku, poznáme nejlépe, když se podíváme, kdo vyrábí zbraně.*“⁵⁴⁴

V Polsku byly provedeny domovní prohlídky v ústředí židovských syndikátů sociálně demokratické tendence. Během toho se zjistilo, že někteří Židé prováděli komunistickou činnost.⁵⁴⁵ Polsko také přišlo s návrhem zbavit Židy státní příslušnosti s určitými výjimkami.⁵⁴⁶

⁵³⁷ Židé z Česko–Slovenska založili leteckou společnost v Palestině. In: *Večer*, 19. 1. 1939, roč. 26, č. 17, s. 2.

⁵³⁸ Řeč bývalého vyslance k sionistům. Demonstrace při přednášce Jana Masaryka v New Yorku. In: *Večer*, 16. 1. 1939, roč. 26, č. 13, s. 1.

⁵³⁹ Židé v Berlíně nesmějí mít auta. In: *Večer*, 7. 12. 1938, roč. 25, č. 355, s. 5.

⁵⁴⁰ Židům zkráceny peníze. In: *Večer*, 15. 12. 1938, roč. 25, č. 369, s. 5.

⁵⁴¹ Jedině proti Židům může být povolena exekuce. In: *Večer*, 17. 12. 1938, roč. 25, č. 373, s. 1.

⁵⁴² Německo nemá místa pro židy. Státy s menší hustotou ať si vezmou židy ze států přelidněných. In: *Večer*, 7. 12. 1938, roč. 25, č. 355, s. 3.

⁵⁴³ Obvinění klubových managerů. In: *Večer*, 12. 1. 1939, roč. 26, č. 10, s. 6.

⁵⁴⁴ Zbrojařský průmysl francouzský v rukou Židů. In: *Večer*, 28. 12. 1938, roč. 25, č. 389, s. 3.

⁵⁴⁵ Židé v Polsku byli komunisty. In: *Večer*, 7. 12. 1938, roč. 25, č. 355, s. 5.

⁵⁴⁶ Polsko zbaví Židy státní příslušnosti. In: *Večer*, 15. 12. 1938, roč. 25, č. 369, s. 5.

Ztráta státní příslušnosti hrozila i Židům v Rumunsku.⁵⁴⁷ Pravidla se zpřísnila také ve Švýcarsku, kde židovským emigrantům poskytovali víza jen pro průjezd zemí.⁵⁴⁸ Švýcarsko začalo poté ještě společně s Jugoslávií a Rumunskem při vjezdu do země požadovat křestní list. To způsobilo hromadné křtění Židů a jejich přestup na křesťanskou víru.⁵⁴⁹ O židovských křtech v Jugoslávii rozhodoval arcibiskup.⁵⁵⁰

Ve Švédsku biskupové reagovali prohlášením k veřejnosti, aby byly uspořádány sbírky ve prospěch židovských uprchlíků.⁵⁵¹ *Večer* také přinesl zprávu, že Mussolini měl prý v plánu s britskou a francouzskou spoluprací zřídit židovský stát na území afrických kolonií.⁵⁵²

Oproti minulému období se už objevila i zpráva o Židech v Sovětském svazu. Když byl lidovým komisařem vnitra vybrán Lavrentij Berija, *Večer* zdůraznil, že v sovětské vládě je asi 75 % Židů.⁵⁵³ Deník zmínil také zastřelení pěti úředníků komisariátu vnitra Moldavské republiky v Moskvě, přičemž tři z nich byli židovského původu.⁵⁵⁴

Oproti předchozímu období se zmírnila koncentrace článků o Židech na českém území a také protižidovské komentáře již nebyly tak časté.

Ohledně řešení židovské migrace se už neobjevovaly tak ostré komentáře jako v minulém období. *Večer* například pochválil vládu za to, jak rychle řeší židovskou otázku, když 18. ledna odjel z Česko–Slovenska transport s 550 židovskými emigranty do Střední Ameriky.⁵⁵⁵ V souvislosti s tímto tématem však 28. prosince vyšel také suverénně nejvíce útočný protižidovský článek z obou periodik za celé období druhé republiky, jehož autorem byl J. A. Trpák. V něm zmiňuje že český stát patří mezi nejvíce postižené židovským přistěholectvím, a to toho nejméně snesitelného typu, který je nepříjemný i pro jeho soukmenovce. Naráží také na židovský charakter: „*Je také nepříjemným poznatkem, že Žid, jakmile se mu říká nepříjemná pravda do očí, ihned si ví pomoci a vyrukuje s námitkou:*

⁵⁴⁷ Židé, neznající rumunsky, budou zbaveni rumunského občanství. In: *Večer*, 2. 12. 1938, roč. 25, č. 347, s. 5.

⁵⁴⁸ „J“ na pasech židovských emigrantů ve Švýcařích. In: *Večer*, 8. 12. 1938, roč. 25, č. 357, s. 2.

⁵⁴⁹ Křtění desetitisíců Židů. In: *Večer*, 21. 12. 1938, roč. 25, č. 380, s. 1.

⁵⁵⁰ Arcibiskup sám bude rozhodovat o křtech Židů. In: *Večer*, 16. 1. 1939, roč. 26, č. 13, s. 2.

⁵⁵¹ Protestantští biskupové sbírají na Židy. In: *Večer*, 12. 12. 1938, roč. 25, č. 362, s. 2.

⁵⁵² Mussolini navrhne utvoření nového židovského státu? In: *Večer*, 10. 1. 1939, roč. 26, č. 8, s. 3.

⁵⁵³ Ježov zbaven úřadu. Gruzínský Žid sovětským ministrem vnitra. In: *Večer*, 9. 12. 1938, r. 25, č. 358, s. 5.

⁵⁵⁴ V Moskvě zastřelili 5 úředníků minist. vnitra. Mezi zastřelenými 3 židé. In: *Večer*, 17. 1. 1939, roč. 26, č. 14, s. 2.

⁵⁵⁵ První transport Židů odjel z Česko–Slovenska do Ameriky. In: *Večer*, 20. 1. 1939, roč. 26, č. 18, s. 1.

antisemitismus.⁵⁵⁶ Židy dále obviňuje, že „nescházelo mnoho, a židovstvo by bylo rozleptalo národy do naprosté neschopnosti obrany.“⁵⁵⁷ Závěrem rovněž vyzývá národ k obraně: „Tím více však musí na obranu proti antiarijskému náporu ozvat se srdce země, kde Židé byli přímou i nepřímou příčinou katastrof, jež změnily dějiny. Mezi tyto země a národy patříme v první řadě my!“⁵⁵⁸

Stejně jako v minulém období vycházely výzvy k zachování národního státu, přičemž Židé nebyli označeni za jeho součást: „Tento stát je národním státem tří slovanských kmenů: Čechů, Slováků a Podkarpatorusů. Národ je útvar přirozený, daný krví, jazykem a půdou, k němuž nelze přistoupiti pouhým projevem vůle. Proto Židé, kteří jsou národem zvláštním, i když mluví některým slovanským jazykem, nejsou našimi národními příslušníky.“⁵⁵⁹

Redakce však také upozornila, že veřejnost mnohdy zbytečně posuzuje každé jméno, které nezní česky a domnívá se, že jde o jméno židovské. Na to deník reaguje, že snaha o národní ráz státu se nesmí zvrhnout ve zbytečné podezírání.⁵⁶⁰ Národní ráz státu *Večer* stejně jako v minulém období podporoval i slovy, která nevzešla z jejich redakce. Dne 21. prosince deník zveřejnil dopis, v němž jsou Židé obviněni z germanizování: „Nás, obyvatele Prahy, vždy nejvíce uráželo, že židé naši českou Prahu poněmčují. Chceme nyní začít nový národní život. V něm jest podmínkou, aby těm židům, ke kterým se nebudeme stavěti nepřátelsky, bylo zakázáno na ulici a ve veřejných místech hovořiti německy. Kdyby byli Němci, budiž. Ale nejsou-li Němci, a žijí u nás, českých lidí, proč by měli hovořit německy?“⁵⁶¹ Redakce dodává, že s obsahem dopisu sympatizuje, a proto jej zveřejnila.⁵⁶²

Stejně jako v minulém období *Večer* svými články hojně upozorňoval na zastoupení Židů v českém hospodářství. Velkou pozornost věnoval firmám, kde Židé působili ve vedení nebo jako normální pracovníci. Na tuto situaci reagovalo i mnoho obchodních a průmyslových firem zveřejňováním inzerátů, že jsou českého a arijského původu a že jejich vedoucí jsou

⁵⁵⁶ Evropě asi nezbude než vytvořit Svaz států na ochranu proti Židovstvu. In: *Večer*, 28. 12. 1938, roč. 25, č. 389, s. 1–2.

⁵⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁵⁹ Národní stát a otázka židovská. In: *Večer*, 24. 12. 1938, roč. 25, č. 386, s. 3.

⁵⁶⁰ Nepřehánět, ale jednat podle hesla „Svůj k svému“. In: *Večer*, 4. 1. 1939, roč. 26, č. 3, s. 4.

⁵⁶¹ Řešit židovskou otázku! In: *Večer*, 21. 12. 1938, roč. 25, č. 380, s. 1.

⁵⁶² Tamtéž.

Češi a pracují s českým kapitálem.⁵⁶³ List dále varoval před tím, že některé židovské firmy maskují svůj neárijský původ tak, že za své společníky přijímají osoby s ryze českým jménem, než firmy poté „překřtí“, hlavní zisky jim ale nadále zůstanou.⁵⁶⁴ Je uveden i příklad židovské firmy Pavel Stein a synové, která se v republice ucházela o povolení k výrobě pánského prádla. Redakce dodává, že firem vyrábějících pánské prádlo je dostatek, a tudíž nevidí důvod jim zde povolovat výrobu na úkor českých podniků.⁵⁶⁵

Deník rovněž uvedl příklad jednotlivých firem prostoupených Židy. Dopravnickou firmu Intercontinentale v Praze, kde působí hlavně emigranti a Židé, považuje za důkaz protiárijsmu.⁵⁶⁶ Nutnost změn list požadoval i v železářském kartelu, neboť ho řídí deset Židů: „*Nikde nejsou tak křiklavé poměry jako v železářství. Zde je nutno provést poarijsštění. Není přece možno, aby železářský kartel, jehož obrat je miliardový, byl v rukou deseti Židů. Těchto věcí musí si všimati národ a zejména mladi, kteří nesmějí jen čekat na několikastovkové místo u státu, ale musí si všimati hospodářských záležitostí.*“⁵⁶⁷ Židovská účast je zmíněna i u tehdejších významných odvětví jako prodej tabáku⁵⁶⁸ a obchod s jutou.⁵⁶⁹

Ohledně zastoupení Židů v advokacii redakce upozornila, že mnoho podniků je zastoupeno německo-židovskými advokáty, kteří mají v podnicích značný vliv a zatahují je ne do nečeského okruhu zájmů.⁵⁷⁰ Vysoký počet židovských advokátů deník popisoval na příkladu Moravské Ostravy, kde z celkových 121 advokátů bylo 94 židovského původu.⁵⁷¹ Stejně jako *Venkov* zmínil list konání valné hromady advokátní komory v Praze, aby projednala

⁵⁶³ Zrevidujte posici židovsko-německých advokátů v průmyslových a finančních podnicích. In: *Večer*, 6. 12. 1938, roč. 25, č. 353, s. 2.

⁵⁶⁴ Židovské firmy v arijském rouše. In: *Večer*, 13. 12. 1938, roč. 25, č. 365, s. 2.

⁵⁶⁵ Jak se cizí Židé chtějí u nás zařídit. In: *Večer*, 30. 12. 1938, roč. 25, č. 393, s. 5.

⁵⁶⁶ Podniky, které vedou emigranti a Židé. Tohle že není protiárijsmus? In: *Večer*, 2. 1. 1939, roč. 26, č. 1, s. 4.

⁵⁶⁷ Deset Židů řídí miliardový železářský kartel. In: *Večer*, 6. 1. 1939, roč. 26, č. 5, s. 1.

⁵⁶⁸ Plných 20 procent pražských tabáčních prodejen v židovských rukou. In: *Večer*, 28. 12. 1938, roč. 25, č. 389, s. 2.

⁵⁶⁹ Kde ještě musí být zjednan pořádek. Jutařský kartel v židovských rukou. In: *Večer*, 29. 12. 1938, roč. 25, č. 391, s. 2.

⁵⁷⁰ Zrevidujte posici židovsko-německých advokátů v průmyslových a finančních podnicích. In: *Večer*, 6. 12. 1938, roč. 25, č. 353, s. 2.

⁵⁷¹ Ze 121 advokátů je 94 Židů v Moravské Ostravě. In: *Večer*, 23. 12. 1938, roč. 25, č. 384, s. 1.

stanovisko židovských advokátů v Praze. Na rozdíl od *Venkova* je však této schůzce věnována velmi krátká zpráva a neobsahuje žádnou výzvu.⁵⁷²

Znovu je poukázáno na zastoupení židovských lékařů. *Večer* však také upozornil na další lékaře původem z Německa, Polska, Maďarska nebo Besarábie.⁵⁷³ Redakce uvítala propuštění 20 židovských lékařů ze železničních služeb na Slovensku.⁵⁷⁴

Židé byli také spojováni s levicí, což dokazuje reakce na článek *Izvěstije*, kde je vedení Národní jednoty vystaveno prudkému útoku kvůli tomu, že strana zakázala přijímat Židy: „*Opět důkaz, že komunisté a Židé jsou jedno tělo a jedna krev.*“⁵⁷⁵ Když i národní strana práce vydala prohlášení, že členy mohou být jen občané slovanské národnosti, deník jejich rozhodnutí okomentoval slovy, že „*tonoucí zachytil se záchranného pásu.*“⁵⁷⁶

6.2.3 Období 21. leden 1939 – 15. březen 1939

Závěrečné období se neslo v klidném duchu, neboť redakce nepřidala k událostem v zahraničí jediný komentář.

Večer dále přinášel informace o bojích v Palestině.⁵⁷⁷ Ve Starém Městě jeruzalémském musela být dokonce židovská a arabská čtvrť oddělena betonovou zdí.⁵⁷⁸ Hlavní pozornost získala na přelomu února a března palestinská konference v Londýně, přičemž deník zmiňuje, že už od začátku nebyly její vyhlídky nijak příznivé.⁵⁷⁹ Jak již bylo řečeno, Židé britský palestinský plán odmítli⁵⁸⁰ a následně konferenci opustili.⁵⁸¹

V souvislosti s probíhajícími protizhidskými opatřeními v Německu vyšla na konci ledna zpráva, že v Berlíně bylo zlikvidováno již 3 050 drobných židovských obchodů.⁵⁸² Kromě zmíněné povinnosti doplnit si svá křestní jména jménem Israel nebo Sára kvůli rozeznání

⁵⁷² Valná hromada advokátní komory v Praze zaujme stanovisko k otázce advokátů-Židů. In: *Večer*, 3. 1. 1939, roč. 26, č. 2, s. 3.

⁵⁷³ 1.400 cizinců vykonává u nás lékařské povolání. In: *Večer*, 6. 12. 1938, roč. 25, č. 353, s. 4.

⁵⁷⁴ Židovští universitní profesori propuštěni. In: *Večer*, 23. 12. 1938, roč. 25, č. 384, s. 1.

⁵⁷⁵ V Sovětech se rozčilují, že Národní jednota nepřijímá Židy. In: *Večer*, 6. 1. 1939, roč. 26, č. 5, s. 3.

⁵⁷⁶ Strana práce se zachraňuje. In: *Večer*, 14. 1. 1939, roč. 26, č. 12, s. 2.

⁵⁷⁷ Denně noví mrtví v Palestině. In: *Večer*, 26. 1. 1939, roč. 26, č. 22, s. 2.

⁵⁷⁸ Betonová zeď mezi Židy a Araby. In: *Večer*, 25. 1. 1939, roč. 26, č. 21, s. 2.

⁵⁷⁹ Dnes začíná palestinská konference. In: *Večer*, 7. 2. 1939, roč. 26, č. 32, s. 2.

⁵⁸⁰ Židé odmítají britský palestinský plán. In: *Večer*, 27. 2. 1939, roč. 26, č. 49, s. 3.

⁵⁸¹ Židovští delegáti z Ameriky opustili Londýn. In: *Večer*, 10. 3. 1939, roč. 26, č. 59, s. 2.

⁵⁸² Jenom v Berlíně zatím zmizelo 3050 drobných židovských obchodů. In: *Večer*, 26. 1. 1939, roč. 26, č. 22, s. 3.

židovského původu si někteří Židé museli změnit i svá příjmení, pokud byla odvozena od německých krajů nebo měst.⁵⁸³ V Gdaňsku Židé nemohli vykonávat úřad státního zástupce nebo notáře.⁵⁸⁴ Německý list *Die Zeit* také uvedl, že ve světě existuje pouze prožidovská a protižidovská fronta, nikoli demokratická a protidemokratická.⁵⁸⁵

V souvislosti s řešením židovské otázky probíhaly ve světě i různé konference. V Záhřebu jednali jugoslávští římskokatoličtí biskupové o hromadném přestoupení Židů na katolickou víru.⁵⁸⁶ Labouristický poslanec George Lansbury dokonce navrhl papeži Piovi XII., aby se plánována konference biskupů a rabínů konala v Jeruzalémě.⁵⁸⁷ Jednali i polští Židé, ti chtěli s anglickými delegáty řešit otázku 3 milionů Židů v Polsku.⁵⁸⁸

Ohledně migrace list přinesl zprávy o znesnadnění přístupu německých Židů do Lotyšska⁵⁸⁹ nebo o rozhodnutí nizozemské vlády poslat 3 tisíce Židů do koncentračního tábora.⁵⁹⁰ Naopak turecký list *Yeni Sabah* prohlásil, že v Turecku žádná židovská otázka neexistuje a že republikánská ústava nečiní rozdíly mezi lidmi na základě náboženství a rasy.⁵⁹¹ Cizí Židy však Turecko nepřijímalo.⁵⁹²

Po klidném závěru se v posledním sledovaném období protižidovské komentáře navýšily, i tak však byly mírnější než v říjnu a listopadu.

Na začátku února vydal *Večer* článek, že z Česko–Slovenska bude nutné vystěhovat 50 tisíc osob, mezi nimiž bylo 20 tisíc Židů.⁵⁹³ Nepříjemnostem však čelili i Židé, kteří již emigrovali. Například poblíž Kréty najel na mělčinu parník se 700 židovskými uprchlíky z Polska a Česko–Slovenska.⁵⁹⁴ V souvislosti s emigrací zaznamenaly v únoru pražské

⁵⁸³ Židé musí změnit svá německá příjmení. In: *Večer*, 10. 2. 1939, roč. 26, č. 35, s. 2.

⁵⁸⁴ Protižidovské zákony v Gdansk. In: *Večer*, 3. 2. 1939, roč. 26, č. 29, s. 3.

⁵⁸⁵ Ani demokratická ani protidemokratická, ale prožidovská a protižidovská fronta. In: *Večer*, 7. 3. 1939, roč. 26, č. 56, s. 2.

⁵⁸⁶ Biskupové se radí o hromadném přestupu Židů na katolickou víru. In: *Večer*, 25. 1. 1939, roč. 26, č. 21, s. 1.

⁵⁸⁷ Marxistický návrh: aby papež svolal konferenci biskupů a rabínů – do Jerusalema. In: *Večer*, 6. 3. 1939, roč. 26, č. 55, s. 3.

⁵⁸⁸ Anglie ujistí, že ani na polské Židy nebude zapomenuto. In: *Večer*, 10. 2. 1939, roč. 26, č. 35, s. 3.

⁵⁸⁹ Židé nesmějí do Lotyšska. In: *Večer*, 2. 3. 1939, roč. 26, č. 52, s. 1.

⁵⁹⁰ Holandská vláda uzavře 3000 židů do koncentračního tábora. In: *Večer*, 9. 3. 1939, roč. 26, č. 58, s. 3.

⁵⁹¹ V Turecku židovská otázka neexistuje. In: *Večer*, 25. 1. 1939, roč. 26, č. 21, s. 2.

⁵⁹² Cizí Židé nebudou přijímáni do Turecka. In: *Večer*, 2. 2. 1939, roč. 26, č. 28, s. 3.

⁵⁹³ Bude nutno vystěhovat 50.000 cizích osob. Přesná evidence uprchlíků. In: *Večer*, 3. 2. 1939, roč. 26, č. 29, s. 3.

⁵⁹⁴ Loď se 700 židovskými uprchlíky od nás a z Polska havarovala. In: *Večer*, 14. 3. 1939, roč. 26, č. 62, s. 2.

obchody nezvyklý trend, neboť byl velký zájem o letní šaty. Ty kupovali zejména emigranti a Židé stěhující se do teplejších krajin.⁵⁹⁵

Na řešení působnosti židovských obyvatel na českém území reagovaly i židovské kruhy. Dne 8. února *Večer* zveřejnil článek židovského deníku *Prager Zeitungsdienst*, ve kterém panuje udivení, proč židovská otázka v Česko–Slovensku není řešena rozhodnějším způsobem. Jeden z možných důvodů podle nich představovala možná obava z takových opatření v západních zemích. Taktéž poukazuje, že „*Česko-Slovensko je vzhledem k hustotě svého obyvatelstva odkázáno na vývoz, a že by nesneslo obrovského hospodářského tlaku, který by proti republice při zásadním rozřešení židovské otázky, mezinárodní židovstvo vyvolalo.*“⁵⁹⁶ Redakce k článku žádný komentář nepřidala.⁵⁹⁷

Zatímco články o emigraci zůstávaly bez komentáře, redakci velmi rozlítla činnost českých Židů v Londýně. Dne 8. března deník reagoval na otevření zdejší kavárny a restaurace s českými jídly, v jejímž čele stál Žid. Redakce tuto situaci komentovala s notnou dávkou sarkasmu: „*Tak máme zase jeden nový podnik, který nás bude ‚representovati‘ za hranicemi. Je s podivem, jak se ‚čeští‘ lidé s ‚českými‘ výrobky uplatňují. Jeli za hranice a zjistili k velkému překvapení celého národa, že jsou ‚Češi‘!*“⁵⁹⁸ O tři dny později list ještě přinesl dodatečnou informaci židovský majitelích zdejší kavárny. Ti v Praze ještě stále vlastnili dva velké pražské podniky a z Prahy utekli i se svými rodinami den před mobilizací 22. září 1938, protože byli záložními důstojníky.⁵⁹⁹ Židé jsou v souvislosti s kavárnami zmíněni ještě jednou. *Večer* popisuje, že změnili jejich styl a proměnili je v burzy, kde se dá koupit všechno možné s výjimkou šperků a drahých kamenů.⁶⁰⁰

Zastoupení Židů v českém hospodářství nadále představovalo důležité téma. Dne 2. března *Večer* informoval o tom, jak usilovně vláda řeší židovskou otázku. V článku je opět kladen důraz na národní stát a požadavek očištění českého hospodářství od cizinců: „*V našem hospodářském životě nemohou rozhodovat živly nenárodní. Nemohou tam míti více vlivu, než jim podle zásady proporcionality patří, a nežli z důvodů nacionalisace našeho*

⁵⁹⁵ Zimní konjunktura letních šatů. In: *Večer*, 18. 2. 1939, roč. 26, č. 42, s. 4.

⁵⁹⁶ Pražští Němci považují protizidovská opatření za počáteční. In: *Večer*, 8. 2. 1939, roč. 26, č. 33, s. 1, 3.

⁵⁹⁷ Tamtéž.

⁵⁹⁸ Pěkná reklama. Židé vaří „česká“ jídla v Londýně. In: *Večer*, 8. 3. 1939, roč. 26, č. 57, s. 3.

⁵⁹⁹ Co všechno lidé ještě nevědí. In: *Večer*, 11. 3. 1939, roč. 26, č. 60, s. 4.

⁶⁰⁰ Osud pražských kaváren se změnil... In: *Večer*, 4. 2. 1939, roč. 26, č. 30, s. 2.

hospodářského podnikání lze snést. Vliv jinonárodních živlů v peněžnictví, bankovníctví a pojišťovnictví se postupně, ale radikálně odstraňuje. I zde musí mítí rozhodující vliv příslušníci českého národa. Rovněž v životě kulturním jest revidována účast a vliv jinonárodních živlů. Nelze popřítí, že na kulturní bolševisaci měli vynikající podíl nearijci; kulturu těchto živlů a vlivů zbavíme.“⁶⁰¹ Deník nadále upozorňoval na neárijské firmy. Jako příklad uvádí kontingent margarínu, který obviňuje z jeho neústupnosti a prosazování se na úkor českých firem.⁶⁰² Negativně také hodnotili stanovisko židovských obchodníků, kteří chtěli zbohatnout na sběru průmyslových odpadků.⁶⁰³

V průběhu tohoto období probíhaly různé schůze o zastoupení Židů v advokacii a lékařství. Během mimořádného valného shromáždění Jednoty česko–slovenských advokátů ve Zlaté huse v Praze potvrdili vyloučení 127 advokátů židovského původu.⁶⁰⁴ Ze svých řad vyloučil Židy i spolek českých právníků Všehrd během schůze na právnické fakultě Karlovy univerzity.⁶⁰⁵ Během shromáždění v Lékařském domě v Praze se rozhodlo, že Židé nebudou přijímáni na pražskou lékařskou fakultu po dobu dvou semestrů.⁶⁰⁶ Situaci ohledně židovských lékařů řešili i na schůzi v pražském hotelu Gráf, zde však nejsou poskytnuty podrobnější informace.⁶⁰⁷ Židé byli posléze vyloučeni také ze Spolku českých mediků⁶⁰⁸ a z inženýrské komory.⁶⁰⁹ Svou činnost ukončila i Židovská jídelna v Praze⁶¹⁰ a Mladá národní jednota požadovala odstranění židovských časopisů z veřejných knihoven.⁶¹¹

Ve *Večeru* se poprvé objevuje i stanovisko církve vůči židovské otázce. Během února deník otiskl rozhovor s provinciálem jezuitů Rudolfem Mikušem. Je zde zmíněno, že církvev

⁶⁰¹ Vláda čistí republiku od Židů. In: *Večer*, 2. 3. 1939, roč. 26, č. 52, s. 1–2.

⁶⁰² Rozdělte spravedlivě kontingent margarínu. Napravte chyby minulosti. In: *Večer*, 21. 2. 1939, roč. 26, č. 44, s. 3.

⁶⁰³ Pánové Karpfen, Bunzel, Biach a Günsberg chtějí zakládat ústřednu obchodníků odpadky. Chtějí u nás bohatnout – ze starých hadrů. In: *Večer*, 3. 3. 1939, roč. 26, č. 53, s. 5.

⁶⁰⁴ Vyloučení židovských advokátů z Jednoty potvrzeno valným shromážděním. In: *Večer*, 28. 1. 1939, roč. 26, č. 24, s. 5.

⁶⁰⁵ Židé vyloučeni ze „Všehrdy“. Čeští právníci žádají propuštění. Nekvalifikovaných úředníků z nemocenských pojišťoven. In: *Večer*, 9. 3. 1939, roč. 26, č. 58, s. 1.

⁶⁰⁶ Mladí čeští ústavní lékaři do houfu. Židé nebudou na rok přijímáni na lékařskou fakultu. In: *Večer*, 28. 2. 1939, roč. 26, č. 50, s. 1–2.

⁶⁰⁷ Také v lékarnictvu bude řešena židovská otázka. In: *Večer*, 6. 3. 1939, roč. 26, č. 55, s. 2.

⁶⁰⁸ Také ze spolku českých mediků vyloučeni Židé. In: *Večer*, 14. 3. 1939, roč. 26, č. 62, s. 2.

⁶⁰⁹ Inž. Stiebr předsedou inženýrské komory. Židé odcházejí. In: *Večer*, 28. 2. 1939, roč. 26, č. 50, s. 3.

⁶¹⁰ Alice Masaryková věnovala 50.000 K židovské jídelně. In: *Večer*, 4. 3. 1939, roč. 26, č. 54, s. 4.

⁶¹¹ Mladí protestují proti židovským provokacím. In: *Večer*, 18. 2. 1939, roč. 26, č. 42, s. 5.

požaduje co nejrychlejší řešení židovské otázky. Na Židy je hleděno negativně, jsou například obviněni, že společně se zednáři se pokusili porazit světový křesťanský názor. Mikuš dále dodává: „*Stát může, ba v dnešních okolnostech, kdy Židé svým vlivem opanovali celý veřejný a hospodářský život a tím celou nežidovskou společnost stejně ohrožují, musí vyřadit Židy z hospodářského a veřejného života. Jinak zničí celou křesťanskou společnost. Žid, prosáknutý učivem Talmudu, je nebezpečný.*“⁶¹² Dále požaduje jejich odstranění z povolání jako lékařství, advokátství nebo soudcovství, vzít jim z rukou tisk a znemožnit jim jakýkoli vliv na výchovu křesťanské mládeže. Na druhou stranu povoluje křesť Židů, ale jen takových, kteří přijmou katolické učení a svůj přestup myslí zcela upřímně.⁶¹³ Proti Židům se ostře vyjádřil i Bohumil Stašek, což redakce komentuje následujícími slovy: „*Obširně ukázal, jaký to byl omyl, když marxismus, zednářství a židovstvo v našem národě křesťanství podvrátilo a v některých krajích dokonce zničilo.*“⁶¹⁴

V kategorii židovských zločinů informoval *Večer* o Herbertu Lechnerovi, který působil jako bolivijský konzul v Praze. Přijímal od Židů úplatky, za které jim dával pasy umožňující cestu do Jižní Ameriky.⁶¹⁵ Zajímavou situaci poskytuje článek ze závěru února s nadpisem „*Německý Žid obtěžoval učitelku v Plzni.*“ K obtěžování došlo v plzeňské kavárně, žena však byla ve skutečnosti obtěžována dvěma muži, přičemž jeden z nich byl římský katolík a druhý Žid.⁶¹⁶

⁶¹² Provinciál jesuitů P. Rudolf Mikuš: Církev pro rychlé řešení židovské otázky. In: *Večer*, 11. 2. 1939, roč. 26, č. 36, s. 1.

⁶¹³ Tamtéž.

⁶¹⁴ Msgr. Stašek proti marxismu, Židovstvu, zednářství. In: *Večer*, 21. 2. 1939, roč. 26, č. 44, s. 1.

⁶¹⁵ Konzul bral úplatky za pasy. In: *Večer*, 15. 2. 1939, roč. 26, č. 39, s. 1.

⁶¹⁶ Německý Žid obtěžoval učitelku v Plzni. In: *Večer*, 22. 2. 1939, roč. 26, č. 45, s. 3.

7 Souhrn

První sledované období tvořily měsíce říjen a listopad. Právě ty byly na zprávy o Židech nejbohatší, neboť jak *Venkov*, tak *Večer* jim ve svých výtiscích věnovali velkou pozornost.

V zahraničních událostech dostávaly největší prostor události v Palestině společně s atentátem na německého velvyslance v Paříži a jeho důsledkům v podobě tzv. Křišťálové noci. Pro *Venkov* i *Večer* bylo typické, že těmto událostem většinou nepřikládaly žádné komentáře, ale pouze je přejímaly ze zahraničních zdrojů, mezi nimiž dominovaly *Reuters* a *ČTK*.

V Palestině probíhaly kruté boje kvůli probíhající židovské migraci. Bojů se účastnili Židé, Arabové a zasahovat musela i britská vojska, která navíc ještě čelila arabským i židovským útokům. Arabské delegace požadovaly zastavení židovské migrace. Britové se postupně začali stavět na stranu Arabů a stejné stanovisko zaujal i tehdejší arabista a orientalista Alois Musil, jenž o situaci v Palestině napsal i článek pro *Venkov*. Pochyboval, že by židovští usedlíci dokázali na takovém území přežít a místo Palestiny jim navrhl jako alternativu Ugandu.

Velkou odezvu zanechaly v denících události spojené s atentátem v Paříži na počátku listopadu. *Venkov* při atentátu zmínil židovský původ atentátníka Herschela Grynszpana nadpisem „Polský žid spáchal atentát na německého diplomata v Paříži.“⁶¹⁷ Jeho obětí se stal německý tajemník Ernst vom Rath. Židé v Německu tak museli čelit výtržnostem spojenými s vypalováním synagog nebo rozbíjením oken jejich domů a obchodů. Vyšší německé kruhy tato řádění obhajovaly a Židům byla ještě následně udělena pokuta ve výši 1 miliardy marek.

Vyšlo také mnoho zpráv o protižidovských opatřeních, kde kromě zmíněného Německa dominovala Itálie s fašistickým režimem. V jednom z článků se objevil zdánlivě útočný nadpis „Židé chtějí rozvrátit Itálii“,⁶¹⁸ informující o odhalené protifašistické organizaci, žádný protižidovský komentář se zde však neobjevil. Komentář si však neodpustil *Večer*,

⁶¹⁷ Polský žid spáchal atentát na německého diplomata v Paříži. In: *Venkov*, 8. 11. 1938, roč. 33, č. 263, s. 2.

⁶¹⁸ Židé chtějí rozvrátit Itálii. In: *Venkov*, 18. 10. 1938, roč. 33, č. 245, s. 2.

který narážel na židovské přistěhovalectví v Itálii a spojoval ho s internacionalismem. Útokům a dalším opatřením se Židé nevyhnuli ani v Polsku, Iráku nebo Rumunsku.

Kvůli výše zmíněným důvodům stále více Židů volilo možnost emigrace. Podle dostupných informací však státy většinou zaujaly odmítavé stanovisko, případně povolily migraci ve velmi omezené míře. Patřily mezi ně například Nizozemsko, Portugalsko, Mexiko, USA, Belgie nebo Lotyšsko. Pro jejich nové domovy se objevovaly návrhy jako Aljaška, Madagaskar nebo bývalé německé kolonie.

Venkov zmiňoval i narůstající židovský vliv v Sovětském svazu, přičemž kdykoli byl jmenován nový židovský politik, deník tuto skutečnost zdůraznil v nadpise: „Další Žid v sovětské vládě“;⁶¹⁹ „I v čele sovětského zemědělství Žid.“⁶²⁰ Obě periodika se také věnovala tzv. sovětské Palestině. Zatímco *Venkov* zde pouze narážel na nedostatky socialismu, *Večer* otiskl článek listu *Slovenská vlast*, kde je zmíněno, že se Židé vyhýbají práci v kolchozech a těžké práci obecně.

Zatímco v zahraničních tématech se objevovaly komentáře výjimečně, u domácích zpráv se začaly objevovat v hojné míře. Okleštěná republika se teprve vzpamatovávala z následků mnichovské dohody, a navíc čelila nejisté budoucnosti. Z pohraničních oblastí začal do vnitrozemí proudit cizí kapitál i emigranti, což se podepsalo na obsahu zpráv. V tomto období se objevilo nejvíce protižidovských článků.

Šéfredaktor *Venkova* Rudolf Halík již v říjnu psal, že deník nehlásá antisemitistické stanovisko a že nevidí v každém Židovi nepříteli. Emigrace je hodnocena jako nebezpečí pro klid ve státě a ohrožení pro národní stát. Právě idea národního státu je v člancích silně vyzdvižována a podporována viditelným nacionalismem. Klíčové jsou zájmy českého národa, o něž musí být postaráno a emigranti jsou opakovaně označeni jako ti, kteří nejsou na českém území vítáni. Objevuje se i útočný článek s nadpisem „Pozor na židovskou emigraci“;⁶²¹ kde jsou Židé označeni jako „nevítaní paraziti.“

Dalším velkým tématem je zachování národního hospodářství, kde budou zaměstnání výhradně čeští lidé. Objevují se výzvy, že emigranti a cizinci nesmí získat živnost, půdu

⁶¹⁹ Další Žid v sovětské vládě. In: *Venkov*, 8. 11. 1938. roč. 33. č. 263, s. 1.

⁶²⁰ I v čele sovětského zemědělství Žid. In: *Venkov*, 17. 11. 1938, roč. 33, č. 271, s. 2.

⁶²¹ Pozor na židovskou emigraci! In: *Venkov*, 12. 10. 1938, roč. 33, č. 240, s. 3.

nebo průmysl na úkor českých lidí a také varování před firmami maskujícími svůj cizinecký původ. List dále doporučuje, aby stát podporoval české podnikatele nucené přesunout svou výrobu ze zahraničí a dbal na vývoz výhradně českých výrobků. Židovské firmy jsou označeny za spekulční, a právě Židé jsou negativně spojováni s tím, že okupují nejvýnosnější pozice v hospodářství na úkor českých lidí a mají zde mnohem větší zastoupení, než by skutečně měli mít vzhledem k jejich zastoupení ve státě. Jako příklad deník uvádí filiálky německých bank na českém území, kde Židé společně s Němci pracují v nejvyšších pozicích za milionové platy, zatímco Češi jsou zaměstnaní na nejnižších pozicích s mnohem menšími platy.

Všichni Židé však nejsou vnímáni negativně. Sám Rudolf Halík hledí kladně na české Židy, kteří posílali své děti do českých škol a naučili se česky. Redakce pozitivně hodnotila i stanovisko Svazu Čechu-židů, když souhlasili s tím, ať se vláda ve shodě s velmocemi postará o jejich umístění mimo české území. Pochvaly se rovněž čeští Židé dočkali i v případě, když přišli s iniciativou financovat vystěhovalectví.

Večer byl v souvislosti se Židy výrazně útočnější. Největším trnem v oku byla pro redakci židovská migrace. Deník na ni soustavně upozorňoval už od začátku října a v jednom ze svých článků se chvátil tím, že dostává děkované dopisy od občanů a výzvy k tomu, aby ve svých snahách pokračoval. List aktivně podporoval národní ráz státu a využíval k tomu i příspěvky významných literátů typu Karla Havlíčka Borovského nebo Františka Xavera Šaldy, aby ukázal, že židovští migranti nemají v českém státě místo. Kromě toho využíval i zprávy jiných deníků upozorňujících na množství židovských přistěhovalců. Nevyhnul se ani útočným komentářům, přičemž vznesl i závažné obvinění, že by Židé stáli na straně Adolfa Hitlera, pokud by ve svém programu neměl antisemitismus. Židovští migranti byli také nazváni zbabělými, protože utekli ze svých původních domovů. U Šaldova příspěvku redakce zase přidala komentář, že někteří Židé žijí na úkor národa a vykořisťují ho. *Večer* vítal jakékoli kroky vedoucí k vystěhování těchto migrantů z českého území a projevil zklamání, když se to nepodařilo. Jako příklad lze uvést, když Francie a Anglie slíbily přijmout poměrně malé množství židovských uprchlíků. Ohledně migrace se objevovaly i

útočnější nadpisy: „Židovská migrace nechápe, že ji nechceme“;⁶²² „Zastavte příliv migrace.“⁶²³

Židé byli také spojováni s germanismem. Vyskytly se narážky na jejich „provokativní němčení“ nebo návštěvy německých divadel, kde tvořili velkou část předplatitelů. Jsou také nařčeni, že se podíleli na germanizaci českých měst před rokem 1910 a že jejich kapitál po generace poněmčoval severní Moravu a Čechy. Rovněž je jim doporučeno, aby posílali své děti do českých škol, protože nesmí představovat německý živel.

Stejně jako ve *Venkově* jsou Židé obviněni z okupování nejnvýnosnějších pozic, *Večer* této skladbě však věnuje mnohem větší pozornost. Redakce slibuje hájit zájmy českých občanů a Židy vyzývá, aby výrazně zredukovali své zastoupení na úroveň, která jim náleží podle jejich podílu ve státě. Deník na různých příkladech zdůrazňuje nadměrné zastoupení Židů v lékařském a advokátním stavu a dodává, že takové poměry jsou neudržitelné a nemožné.

Útokům neunikla ani česká kultura, když *Večer* například vítal zákaz promítání filmu, kde hrál hlavní roli židovský herec Hugo Haas. Právě filmový průmysl ovládala více než polovina lidí neárijského původu, což redakci také rozhořčilo.

Pozornost byla věnována i zednářům, kde měli Židé velké zastoupení. Deník neváhal zveřejnit seznam přednášejících a jejich přednášek ze zednářské lóže Praga, aby na jejich základě dokázal, jak je tato organizace prostoupena Židy.

Stejně jako *Venkov* se i *Večer* kladně vyjádřil o českých Židech, u nichž rovněž upozornil, že je potřeba rozlišovat mezi Židy hlásícími se k české národnosti před rokem 1910 a po něm.

I ve druhém sledovaném období od 1. prosince do 20. ledna obě periodika nepřikládala k zahraničním zprávám téměř žádné komentáře. Sledovaná témata zůstala prakticky beze změny.

⁶²² Židovská emigrace nechápe, že ji nechceme. In: *Večer*, 14. 10. 1938, roč. 25, č. 264, s. 3.

⁶²³ Zastavte příliv emigrace. In: *Večer*, 15. 10. 1938, roč. 25, č. 266, s. 3.

Palestině už nebyla věnována taková pozornost. Nadále zde probíhaly tuhé boje, začaly se však objevovat i první dohody. Nicméně jednání komplikovaly sionistické organizace, které se jich odmítly účastnit.

Mezi zprávami informujícími o protižidovských opatřeních stále dominovalo Německo společně s Itálií. V Německu omezovali židovský vliv v různých povoláních. Židé dále nesměli vstupovat do vybraných míst a obecně se museli přizpůsobovat stále přísnějším zařízením. Omezením Židé čelili i v Itálii, zdejší vůdce Benito Mussolini však musel čelit tlaku amerického prezidenta Franklina D. Roosevelta. Protižidovské nálady se začaly objevovat i v Maďarsku nebo Polsku, a dokonce i ve vyspělejších zemích jako Francie nebo USA hrozil výskyt antisemitismu.

Emigrace nadále představovala velké téma. Kvůli řešení tohoto problému se konaly různé konference, které pořádaly i židovské organizace. Největším problémům stále čelili němečtí Židé, avšak i v jiných zemích jim hrozila ztráta občanství. Jejich emigrace už navíc začala znepokojovat i vzdálené země jako Japonsko. Židovské vystěhovalectví bylo třeba financovat, o to se starala zejména Anglie. Mezi nová možná útočiště pro Židy přibyla Habeš společně se San Domingem.

Občasné komentáře se objevily například u Sovětského Svazu. *Venkov* opět poukázal na zvětšující se židovský vliv a promítlo se zde i české hledisko, že Židé ohrožují národní ráz státu. *Večer* přidal statistiku, že v sovětské vládě je již 75 % Židů. Samotný *Večer* na vliv Židů v hospodářství poukázal i v zahraničí, když zmínil, že maďarské kluby mají převážně židovské vedení a že Židé ve Francii ovládají zbrojařský průmysl.

Objevily se i informace o židovských zločinech v Německu, přičemž židovský původ aktérů byl v obou případech zmíněn v nadpise: „Pět Židů pašovalo z Německa přes 10 milionů marek“;⁶²⁴ „Dva Židé chtěli propašovat za hranice 40 000 marek.“⁶²⁵

V domácích tématech je vidět zajímavý úkaz. Zatímco v prosinci se ještě objevovaly protižidovské články, v průběhu ledna následoval útlum. Jak již bylo řečeno v části věnující se židovské migraci, vláda se nacházela v složité situaci. Čelila tlaku Německa požadujícího

⁶²⁴ Pět Židů pašovalo z Německa přes 10 milionů marek. In: *Venkov*, 20. 12. 1938, roč. 33, č. 299, s. 6.

⁶²⁵ Dva Židé chtěli propašovat za hranice 40.000 marek. In: *Venkov*, 4. 1. 1939, roč. 34, č. 3, s. 5.

řešení židovské otázky, na potřebné vystěhování však chyběly finance. Velká Británie sice půjčku poskytla, avšak pod podmínkou, že na českém území nebudou zaváděna žádná protižidovská nařízení. Vláda si také byla vědoma toho, že antisemitismus uškozuje zahraničnímu obchodu. Periodika tak následovala vládní politiku.

Ve *Venkově* stále dominovala idea národního státu, kterou podporovaly i vzdělané kruhy, což dokazují články od profesora Josefa Drachovského a docenta V. Mandla. Mandl byl ve svém projevu ostřejší a vymezil se proti neárijcům. Ještě v prosinci vyšel i silně nacionalistický článek od Dr. K. Strejčka, kde viděl Židy jako nositele germanizace. Lednové články volající po národním státu a hospodářství už neměly tak útočný projev.

V prosinci se ještě objevil zmíněný článek ve formě hádanky, kde se autor dost nelichotivě vyjadřoval o Židech a obvinil je, že zotročovali český národ a také na jeho úkor zbohatli. Lednová výzva k řešení židovského vlivu v advokacii je napsána ve výrazně mírnější formě.

Vyskytly se také zprávy o židovských zločinech s opětovným zdůrazněním jejich původu v nadpise: „Žid zpronevěřil dýmanty za 150.000 Kč“;⁶²⁶ „Vyškrábané a pokaňkané židovské vyznání.“⁶²⁷

Jak periodika reagovala na změnu vládní politiky, je ve *Večeru* vidět ještě lépe než ve *Venkovu*. Stále se objevovalo vyhrazení vůči migraci a důraz na národní stát, i když ne v tak hojné míře jako v minulém období. V prosinci například vyšel nejvíce útočný článek za celé sledované období z obou periodik od J. A. Trpáka. Židy označuje jako přímou i nepřímou příčinu katastrof, jež změnily dějiny a obecně v článku na ně velice silně útočí. Ve stejném měsíci se objevily i jiné články podporující národní ráz státu s jasným vyjádřením, že pro Židy v něm není místo. Dočkali se i opětovného obvinění z poněmčování českého území. Leden se už nesl v klidnějším duchu, redakce například podala prohlášení veřejnosti, ať zbytečně negativně neposuzuje žádné jméno, které nezni česky. Rovněž v případě, kdy *Večer* chválil vládu, jak rychle řeší židovskou otázku, nepřidal deník nijak ostrý komentář.

Večer nadále varoval před situací v českém hospodářství a zejména před firmami, které maskují svůj neárijský původ. Opět aktivně informoval o podílu Židů v českém

⁶²⁶ Žid zpronevěřit dýmanty za 150.000 Kč. In: *Venkov*, 16. 12. 1938, roč. 33, č. 296, s. 6.

⁶²⁷ Vyškrábané a pokaňkané židovské vyznání. In: *Venkov*, 28. 12. 1938, roč. 33, č. 305, s. 7.

hospodářství, jaké zastoupení mají ve vedení a také o tom, že ovládají významná hospodářská odvětví typu obchod s jutowou a prodej tabáku. Z hlediska povolání list znovu poukázal na jejich převahu mezi lékaři a advokáty. Drtivá většina těchto článků se objevila v prosinci a některé ještě začátkem ledna. Později v lednu se už však žádný takový článek nevyskytl.

Židé byli spojováni i s levicí, když se například dočkali označení, že s komunisty tvoří jednu krev. Redakce také uvítala, když NSP povolila členství pouze osobám slovanského původu. Závěrečné sledované období popisuje úsek od 21. ledna do 15. března. V zahraničních zprávách se komentáře téměř neobjevily. *Venkov* přidal jediný, *Večer* dokonce žádný.

Zprávy informující o bojích v Palestině ustoupily do pozadí, neboť hlavní pozornost věnoval agrární tisk probíhající palestinské konferenci v Londýně. Už před jejím začátkem se objevovaly informace, že nedopadne dobře, což se podepsalo i na jejím průběhu. Britský palestinský plán Židé odmítli a v rámci reakce na protižidovská opatření v Palestině podnikali i teroristické útoky. K Palestině se za *Venkov* již podruhé vyjádřil Alois Musil s tím, že Židé nemají na palestinské území žádný nárok a opět jim doporučil Ugandu.

V Německu nadále pokračovala protižidovská opatření a omezování jejich působnosti. Začaly se už objevovat i plány na jejich úplné vystěhování z Německa. Kromě toho u nich ještě nastal problém s druhou splátkou pokuty jakožto následek pařížského atentátu. Dalším problémům museli čelit v Polsku, Maďarsku, Rumunsku nebo Mexiku.

Probíhaly také konference řešící židovskou migraci. Země jako USA, Filipíny nebo Austrálie zde přislíbily spolupráci. V jiných zemích však nadále čelili problémům, v Gdaňsku pro Židy například zřídili koncentrační tábor. Lodě se židovskými uprchlíky musely také měnit cílové destinace, neboť je v některých zemích odmítli.

Pro události v následujících týdnech měla velký vliv zmíněná návštěva Františka Chvalkovského v Berlíně 21. ledna 1939, kde Německo mimo jiné české vládě vyčetlo, že není dostatečně antisemitistická. V závěrečném období se tak v člancích začala objevovat větší podřízenost Německu a po lednovém útlumu se opět začaly vyskytovat protižidovské články, avšak ne tak útočné jako v říjnu a listopadu. Po Chvalkovského návštěvě začala být

aktivněji řešena židovská otázka na českém území, a to zejména propouštění Židů ze státních služeb. O těchto událostech informoval převážně *Večer*.

Venkov nadále pokračoval ve zvýrazňování idey národního státu a promítala se v něm zmíněná podřízenost Německu. Informoval o přijetí opatření proti emigrantům a také pochválil vládu, jak řeší židovskou otázku. Židům deník opět vzkázal, že na českém území pro ně není místo a zdůraznil, že zájmy národa jsou na prvním místě. List informoval i o otázce Židů na Slovensku, kde Jozef Tiso slíbil, že bude řešena spravedlivě a lidsky.

Zastoupení Židů v hospodářství nebyla věnována téměř žádná pozornost, vyskytly se akorát zprávy o židovských advokátech.

V kategorii židovských zločinů tentokrát deník informoval rovněž o závažném činu bratrů Fischerových, kteří protizákonným postupem použili exportní valuty pro své osobní účty. V dalších zločinech následovalo již tradiční zdůraznění židovského původu v nadpise: „Židé podplatili městského úředníka“;⁶²⁸ „Žid okradl Žida o čtvrt milionu K.“⁶²⁹

Večer byl stejně jako v předchozích obdobích ve svých článcích útočnější než *Venkov*. V souvislosti s emigrací nepřinášel útočné články, pustil se však do Židů v zahraničí za to, že v kavárně prodávají české jídlo a těží z českého mediálního zájmu.

Deník nadále požadoval očištění českého hospodářství od cizích živlů a udával příklady různých firem v židovských rukou. Hlavním záležitostí se ale stal fakt, že vláda začala po německém naléhání opravdu aktivněji řešit židovskou otázku na českém území. List přinesl několik zpráv o vyloučení židovských lékařů a advokátů z různých spolků nebo o vykázání Židů z inženýrské komory a zrušení Židovské jídelny.

V agrárním tisku se také poprvé objevilo výraznější pojednání o názoru církve na židovskou otázku. Jezuita Rudolf Mikuš na Židy ve svém projevu velice silně útočil, když je označil za nebezpečné a za schopné zničit celou křesťanskou společnost. Bohumil Stašek Židy zase spojoval s marxismem a zednářstvím a obvinil je z poškozování křesťanství.

⁶²⁸ Židé podplatili městského úředníka. In: *Venkov*, 31. 1. 1939, roč. 34, č. 26, s. 4.

⁶²⁹ Žid okradl Žida o čtvrt milionu K. In: *Venkov*, 10. 3. 1939, roč. 34, č. 59, s. 6.

Také *Večer* dodržel tradici zdůrazňování židovského původu u různých zločinů. Tento případ s nadpisem „Německý Žid obtěžoval učitelku v Plzni“⁶³⁰ však působí kvůli svému nadpisu nejkontroverzněji, neboť ženu ve skutečnosti obtěžovali dva muži, z nichž jeden byl zmíněný Žid a druhý římský katolík.

⁶³⁰ Německý Žid obtěžoval učitelku v Plzni. In: *Večer*, 22. 2. 1939, roč. 26, č. 45, s. 3.

8 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo s pomocí periodik *Venkov* a *Večer* ukázat, s jakými tématy byli Židé spojováni, jak byli vnímáni a jak se do obsahu deníků promítlo myšlení společnosti a agrární strany, respektive Strany národní jednoty. Chtěl jsem se také pokusit určit míru antisemitismu agrárního tisku. Sekundární záměr tvořila snaha zachytit atmosféru druhé republiky a čemu museli Židé čelit i jinde ve světě.

Z analyzovaných článků lze jasně vyvodit, že Židé čelili nepříjemnostem i v jiných koutech světa. Jejich vytoužená domovina Palestina se proměnila v bitevní pole, kde si zdejší Arabové nepřáli židovskou migraci a dávali to značně najevo. Boje přinášely oběti na obou stranách, a to i na straně Velké Británie, která byla nucena se do bojů zapojit, neboť území Palestiny spadalo pod její správu. Napjatou situaci nevyřešila ani palestinská mírová konference. Na stranu Arabů se kromě Britů postavil i arabista a orientalista Alois Musil. V existenci židovského státu nevěřil a tvrdil, že na něj nemají nárok. V kontextu dnešní situace si dovoluji konstatovat, že se Musil mýlil, protože Židům se nakonec podařilo v Palestině vytvořit samostatný stát.

Nejkrutějším opatřením Židé čelili v Německu, ty ještě vyvrcholily po pařížském atentátu a tzv. Křišťálové noci. Nacistický režim stále více omezoval jejich působnost v běžném životě a postupně se připravovaly tvrdší kroky. Velkým omezením čelili i ve fašistické Itálii a současně s opatřeními se Židé museli potýkat s násilnostmi i v jiných zemích jako Polsko, Maďarsko nebo Rumunsko.

Kvůli protizidovským náladám stále více Židů volilo možnost emigrace, z níž se záhy stal celosvětový problém. Probíhaly různé konference, na nichž země o tomto problému diskutovaly a snažily se přijít s řešením. Mnoho z těchto států se však k židovské migraci stavělo odmítavě nebo migraci povolilo jen ve velmi omezeném množství. Objevil se tak další problém, že se muselo najít vhodné místo, kam Židy umístit a k tomu byly potřeba i peníze. Na druhou stranu v Sovětském svazu Židé získávali stále větší vliv, což ovlivnilo myšlení socialistických stran. K Židům se nestavěly nepřátelsky.

Zahraniční zprávy měly u obou periodik společné to, že k nim redakce přikládala komentář jen zřídka. Když už ho vyjádřila, jednalo se hlavně o události ze Sovětského svazu. Celkově

lze ze zmíněných zpráv vypožorovat, že Židé čelili úskalím v mnoha jiných zemích. Tenkrát ještě bohužel netušili, že to nejhorší je teprve čeká.

Na českém území panoval velmi silný nacionalismus a vítězila idea národního státu, neboť okleštěná republika se musela postarat v první řadě o své vlastní občany. Události tzv. Křišťálové noci podnítily rychlejší přesun židovských emigrantů do vnitrozemí. Židovským uprchlíkům agrární tisk zcela jasně vzkázal, že na českém území nejsou vítáni a označil je za „nevítané parasity.“

Zášť Čechů se soustřeďovala hlavně na německy mluvící Židy.⁶³¹ Židé byli viděni jako nositelé germanizace a rovněž se dočkali obvinění z poněmčování českého pohraničí i českých měst před rokem 1910. Zejména *Večer* je označoval jako německý živel a rovněž jim vyčítal, že dávají přednost německé kultuře.

Kromě národního státu agrární tisk prosazoval i národní hospodářství zastoupené výhradně českými lidmi a očištěné od cizích živelů. Tisk soustavně informoval o zastoupení Židů v různých firmách, kde všude mají podíl a jaký mají vliv v nejnósnějších povoláních typu lékařství nebo advokacie. Objevovala se také varování před firmami, jež maskují svůj neárijský původ a snaží se prosadit na úkor českých firem. Židé byli vnímáni jako ti, kdo berou českým lidem práci, prosazují zde své firmy na úkor těch českých, sami vykořisťují místní obyvatelstvo a žijí si na vysoké noze bez toho, aby se věnovali náročným pracím. Prosazoval se tak požadavek, aby podíl Židů v hospodářství byl přizpůsoben jejich zastoupení v populaci.

Protižidovské články se objevovaly i v souvislosti s kulturou a negativně se o nich vyjádřili i představitelé církve. Zajímavým fenoménem se stalo zdůrazňování židovského původu v nadpise u různých zločinů.

Ze sledovaných období bylo nejučtější hned to první od 1. října do 30. listopadu. Lze soudit, že okleštěná republika se teprve vzpamatovávala z následků mnichovské dohody a cítila se zrazena spojenci. Ocitla se tak zcela sama a začala se obávat o svou existenci, což podnítlo nárůst nacionalismu a odpor ke všemu cizímu. Jelikož kvůli událostem

⁶³¹ Rotkirchen, Schmidt-Hartmann, Dagan, Šimečka 1991, s. 25.

protižidovských bouří v pohraničních oblastech začalo proudit do českého vnitrozemí velké množství židovských uprchlíků, začaly se tak protižidovské články objevovat v hojné míře.

Druhé sledované období zaznamenávalo časový úsek od 1. prosince 1938 do 20. ledna 1939. V průběhu ledna periodika následovala změnu vládní politiky, neboť vláda si uvědomovala, že přílišný antisemitismus může uškodit zahraničnímu vývozu a také řešení židovského vystěhovalectví. V průběhu ledna tak následoval citelný útlum protižidovských článků.

Závěrečné období se odehrávalo mezi 21. lednem a 15. březnem. Po návštěvě Františka Chvalkovského v Berlíně se opětovně zvýšilo množství protižidovských článků, avšak oproti říjnu a listopadu byly mírnější. V tisku se promítala nakloněnost Německu a rovněž došlo k rychlejšímu řešení židovské otázky, o čemž informovaly zprávy o vyloučení Židů z advokacie, lékařství a dalších důležitých úřadů.

Večer byl ve všech obdobích výrazně útočnější než *Venkov*. Tento fakt lze vysvětlit tím, že se *Venkov* věnoval především politickým otázkám. Právě kvůli svému politickému zaměření nedosáhl masového rozšíření.⁶³² Na druhou stranu, jak už bylo zmíněno, *Večer* obsahoval rysy politického bulváru a prezentoval se jako obhájce zájmu svých čtenářů, tudíž mnohem více cílil na veřejnost než *Venkov*. Dokládá to i fakt, že se představitelé *Večera* v jednom ze svých říjnových článků chválili tím, že se jejich soustavné upozorňování na židovskou migraci a ohrožení národního hospodářství střetává s pozitivním ohlasem u občanů, kteří jim rovněž měli posílat děkovné dopisy a vyzývat je k tomu, ať vytrvají. *Večer* měl u svých článků i odlišný charakter nadpisů. Ty měly především upoutat pozornost, deníku tak dodávaly rysy bulváru. *Venkov* uváděl formálnější nadpisy bez snahy šokovat a články byly psány odbornějším stylem. *Venkov* tak z tohoto srovnání vychází jako serióznější periodikum.

Nyní je třeba se zamyslet nad otázkou, zda se projevy agrárního tisku dají hodnotit jako antisemitistické. Šéfredaktor *Venkova* Rudolf Halík v průběhu října napsal, že agrární tisk nehlásá antisemitismus a nežádá mimořádná protižidovská opatření. Vymezuje se proti cizí migraci a dodává, že by ubírali českým lidem zaměstnání a stát by je neuzivil. Autoři článků ve *Venkově* psali i nadále, že jim nejde o drakonická opatření proti Židům, že se nejedná o

⁶³² Josef HARNA, *Republikánská strana*. In: Jiří MALÍŘ, Pavel MAREK a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, Brno 2005, s. 574.

rasovou nenávist nebo že nepronásledují člověka kvůli tomu, že je Židem. Své stanovisko nadále obhajovali tím, že jim jde především o dobro vlastního národa. Zatímco u *Venkova* by se dalo říct, že se nedopouštěl soustavného podněcování k nenávisti vůči Židům, *Večer* byl mnohem radikálnější. Pouštěl se do židovských emigrantů, poukazoval na jejich zastoupení v národním hospodářství, kultuře, v zednářství nebo je spojoval s levicí. Pravidelně otiskoval články s protižidovskou tematikou i z jiných periodik a rovněž příspěvky významných literátů typu Karla Havlíčka Borovského a Františka Xavera Šaldy, kteří se v nich vymezovali vůči Židům. V článcích se objevovaly i ostré komentáře, že Židé vykořisťovali český národ, představovali příčinu katastrof, snažili se zničit křesťanskou společnost a že by stáli na straně Adolfa Hitlera, pokud by ve svém programu neměl antisemitismus.

Zde si dovolím ještě jednou použít definici antisemitismu podle Alexeje Mikuláška: „*Pojem antisemitismus (proti-židovství) používáme jako výraz jednoznačné negace židů a židovství z důvodu rasových, nacionálních, náboženských, hospodářských nebo jinak zformulovaných, pociťovaných a prožívaných, z důvodu ‚systemizovaných‘ na úrovni teoretizujícího (tzv. vědecký antisemitismus) i běžného vědomí (tzv. lidový antisemitismus). Je v něm mnoho iracionálního, proto zasahuje podvědomí, resp. nevědomé stránky lidské psychiky. Negace je spojena vždy s násilím, ať již nepřímým (psychologickým) nebo otevřeným (fyzickým), popř. výzvou k němu.*“⁶³³ Negativní vymezení proti Židům se v periodikách objevila z důvodů rasových, nacionálních, náboženských i hospodářských. Z pohledu rasy bylo v některých článcích na židovské obyvatelstvo hleděno jako na „neárijský živel“ omezující národní život. Z nacionálního hlediska se v tisku objevovaly zprávy, že Židé nemají v českém národě místo, jsou nositelé germanizace, a právě židovské uprchlíky deníky označovaly jako „nevítané parasity.“ Velmi negativně tisk hleděl na jejich zastoupení v hospodářství, zejména na firmy v židovských rukou a na zastoupení Židů ve výnosných povoláních. Ozývaly se tak výzvy k očištění hospodářství od cizích žvlů. Vyskytla se i negace z náboženského hlediska, neboť například ve *Večeru* se objevilo nařčení, že Židé představují ohrožení pro křesťanskou společnost. Nejlépe to dokazují slova jezuita Rudolfa

⁶³³ Mikulášek 2000, s. 9.

Mikuše: *Žid, prosáknutý učivem Talmudu, je nebezpečný.*⁶³⁴ *Venkov* ani *Večer* sice nevyzývali k násilí vůči Židům, přesto agrární tisk rozhodně obsahoval antisemitistické projevy, a to zejména *Večer*. Je třeba ale také zmínit, že ne na všechny Židy se pohlíželo negativně. Sám šéfredaktor *Venkova* Rudolf Halík o českých Židech mluvil kladně a tisk oceňoval například jejich spolupráci při řešení židovského vystěhovalectví. I radikálnější *Večer* upozorňoval, že je třeba rozlišovat mezi Židy, kteří se hlásili k české národnosti před rokem 1910 a po něm.

Jak již bylo řečeno, v druhé republice dominoval integrální nacionalismus, který převýšil ostatní ideové základy státu. Společně s ním dominoval jazykový purismus. Z analyzovaných článků vyplývá, že ve společnosti panoval velmi silný český nacionalismus a na prvním místě stály zájmy národa, což obsah zpráv v tisku potvrzoval. Redakce *Večera* navíc dodávala, že její upozorňování na židovskou migraci a volání po národním hospodářství se střetávalo se souhlasem veřejnosti. Na druhou stranu se deník snažil mírnit silné nacionální myšlení ve společnosti. Vyzýval například občany k tomu, ať zbytečně negativně neposuzují každé jméno, které nezní česky. Na základě těchto údajů se lze domnívat, že se nacionalismus ve společnosti velmi silně uchytil. Tento nacionalismus byl srovnatelný se zmíněným nacionalismem pod rakouskou nadvládou, kdy Židé získali nálepkou německého živlu. Zejména *Večer* Židy vnímal jako nositele germanizace a obviňoval je z poněmčování českého území. Silný nacionalismus ve společnosti tak byl soustředěn zejména na židovské migranty proudící z pohraničního území.

Agrární strana měla už za časů Rakouska–Uherska ve svém programu boj za národní hrdost a kladla důraz na národní cítění. Po vzniku Československa agrárníci nadále oplývali národní hrdostí a hrdě prohlašovali, jak moc se zasloužili o vznik samostatného státu. Ve svém programu z roku 1922 se hlásili k vlastenectví, proti hrubému nacionalismu se však vymezovali. Ve svém programu menšinám slibovali občanskou rovnoprávnost. Se silící německou hrozbou však začalo docházet k menším změnám. Ve straně se začaly objevovat i negativní názory o menšinách a začal růst i nacionalismus kvůli rostoucímu ohrožení ze strany Německa. V závěru třicátých let získávala idea národního státu mezi agrárníky stále

⁶³⁴ Provinciiál jesuitů P. Rudolf Mikuš: Církev pro rychlé řešení židovské otázky. In: *Večer*, 11. 2. 1939, roč. 26, č. 36, s. 1.

větší podpory. V následně vzniklé Straně národní jednoty tvořil český nacionalismus jeden ze základních pilířů státu. Silné nacionální myšlení agrárníků a následné SNJ, kde měli velký vliv, se do článků rozhodně výrazně promítlo.

Závěrem je třeba konstatovat, že protižidovské články v denících souvisely s politickou a hospodářskou situací státu. Agrární tisk nepodněcoval k násilí vůči Židům, přesto antisemitistické články obsahoval. Na základě myšlení společnosti a strany lze vyvodit závěr, že protižidovské nálady v druhé republice pramenily z nacionálních a hospodářských zdrojů.

9 Zdroje

Prameny

a) Periodika

Lidové noviny, roč. 46.

Národní listy, roč. 39.

Národní osvobození, roč. 15.

Přítomnost, roč. 15.

Statistická ročenka, roč. 1936.

Večer, roč. 25–26.

Venkov, roč. 33–34.

Věštník katolického duchovenstva, roč. 39.

b) Paměti

Edvard BENEŠ, *Mnichovské dny*, Praha 2003.

Literatura

a) Neperiodická literatura

Josef BARTOŠ, Stanislava KOVÁŘOVÁ, Miloš TRAPL, *Osobnosti českých dějin*, Olomouc 1995.

Jan BENDA, *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí*, Praha 2013.

Eva BROKLOVÁ, Josef TOMEŠ, Michal PEHR, *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*, Praha 2008.

František ČAPKA, *Politické strany první republiky*, Ostrava 1998.

František ČAPKA, Jitka LUNEROVÁ, *Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty*, Brno 2011.

Bořivoj ČELOVSKÝ, *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy 1999.

Bořivoj ČELOVSKÝ, *Mnichovský syndrom*, Ostrava 1997.

- Vladimír DOSTÁL, *Agrární strana: Její rozmach a zánik*, Brno 1998.
- Michal FRANKL, *Emancipace od židů: český antisemitismus na konci 19. století*, Praha–Litomyšl 2007.
- Michal FRANKL a kol. *Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století. Velké a malé dějiny*, Praha 2013.
- Jan GEBHART, Jan KUKLÍK, *Druhá republika 1938–1939*, Praha 2004.
- Miloš HÁJEK, *Přehled nejnovějších dějin II. 1929–1939*, Praha 1963.
- Josef HARNA, Vlastislav LACINA (ed.), *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*, Praha 2007.
- Jan JIRÁK, Petr BEDNAŘÍK, Barbora KÖPPLOVÁ a kol. *Druhá republika: 167 obyčejných dnů*, Praha 2016.
- Václav JUNEK, *Druhá republika: Nultá hodina*, Brno 2019.
- Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky. O přežití a život (1936–1938)*. Praha 2018.
- Vítězslav KULÍŠEK, *Politika druhé republiky (1938–1939): aneb první kolaps československé demokracie*, Brno 2020.
- Robert KVAČEK, *Československý rok 1938*, Děčín 2011.
- Robert KVAČEK, *Poslední den*, Praha 2018.
- Walter LAQUEUR, *Mění se tvář antisemitismu od starověku do dnešních dnů*, Praha 2007.
- Jiří MALÍŘ, Pavel MAREK a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, Brno 2005.
- Jaroslav MED, *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*, Praha 2010.
- Peter de MENDELSSOHN, *Hitlerovy plány na dobytí Evropy*, Praha 1948.
- Alexej MIKULÁŠEK, *Antisemitismus v české literatuře v 19. a 20. století*, Praha 2000.
- Jan NERUDA, *Pro strach židovský*, Praha 1870.
- Emanuele OTTOLENGHI, *Autodafé. Evropa, Židé a antisemitismus*, Praha 2012.

Karel PACNER, *Osudové okamžiky Československa*, Praha 2018.

Tomáš PASÁK, Milan NEKONEČNÝ, Jana PASÁKOVÁ, *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, Praha 1999.

Jan RATAJ, *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*, Praha 1997.

Livia ROTKIRCHEN, Eva HARTMANN–SCHIMDT, Avigdor DAGAN, Milan Šimečka (ed.), *Osud Židů v Protektorátu 1939–1945*, Praha 1991.

Richard SEEMANN, *Cesta do Wannsee*, Středokluky 2008.

Josef TOMEŠ a kol. *Český bibliografický slovník XX. století: I. díl: A–J*, Litomyšl 1999.

Josef TOMEŠ a kol. *Český bibliografický slovník XX. století: I. díl: Q–Ž*, Litomyšl 1999.

Dušan UHLÍŘ, *Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918–1938: Charakteristika agrárního hnutí v Československu*, Praha 1988.

Moshe YEGAR, *Československo, sionismus, Izrael*, Praha 1997.

b) Studie

Petr BEDNAŘÍK, *Antisemitismus v denících Venkov a Večer v období druhé republiky*. In: Jana SVOBODOVÁ, Helena KREJČOVÁ, *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939–1945*, Praha 1998.

Jiří HOLÝ, *Milena Jesenská a ti druzí. Angažovaný odpor proti antisemitismu za druhé republiky*. In: Marcela ZOUFALÁ, Jiří HOLÝ (eds.), *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*, Praha 2016.

Yeshayahu A. JELINEK, *Maďari a Židia na Podkarpatskej Rusi v době druhej svetovej vojny*. In: Miloš POJAR, Blanka SOUKUPOVÁ, Marie ZAHRADNÍKOVÁ, *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2016.

Jaroslav MED, *Židé a druhá republika*. In: Marcela ZOUFALÁ, Jiří HOLÝ (eds.), *Rozpad židovského života: 167 dní druhé republiky*, Praha 2007.

Hedvika NOVOTNÁ, *Židé vzpomínají na druhou republiku. Obraz druhé republiky v memoárech židovských autorů z českých zemí*. In: Miloš POJAR, Blanka SOUKUPOVÁ, Marie ZAHRADNÍKOVÁ, *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007.

Jan RATAJ, *Česká politika v druhé republice – kritický pohled na neznámé češství*. In: Miloš POJAR, Blanka SOUKUPOVÁ, Marie ZAHRADNÍKOVÁ, *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007.

Peter SALNER, *Židia v období autonómie Slovenska (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939)*. In: Miloš POJAR, Blanka SOUKUPOVÁ, Marie ZAHRADNÍKOVÁ, *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007.

Pavel ŠRÁMEK, *Agrární strana ve vládě 1935-1938 a její podíl na zvyšování obranyschopnosti státu*. In: Blanka RAŠTICOVÁ (ed.), *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*, Uherské Hradiště 2008.

c) články

Jaroslav MED, *Antisemitismus v české kultuře druhé republiky*. In: *Soudobé dějiny*, roč. XV, č. 1/2008.

d) ostatní

Adéla ČAPKOVÁ, *Postoj politických stran k menšinové otázce ve volebních kampaních 1918–1938*, Praha 2017. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie. Vedoucí práce Vratislav Doubek.

Elektronické zdroje

BRITANNICA [online]. Anti-Semitism [cit 17. 8. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.britannica.com/topic/anti-Semitism>.

Ludmila SLÁDKOVÁ, *Profesní a sociální charakteristika židovské populace v Československu za první republiky*. In: ČSÚ [online]. *Demografie 1: revue pro výzkum populačního vývoje, 2008* [cit. 25. 7. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.czso.cz/documents/10180/20565041/180308q1.pdf/59af367e-dcb9-46b8-8208-7b6ef4db3471?version=1.0>.